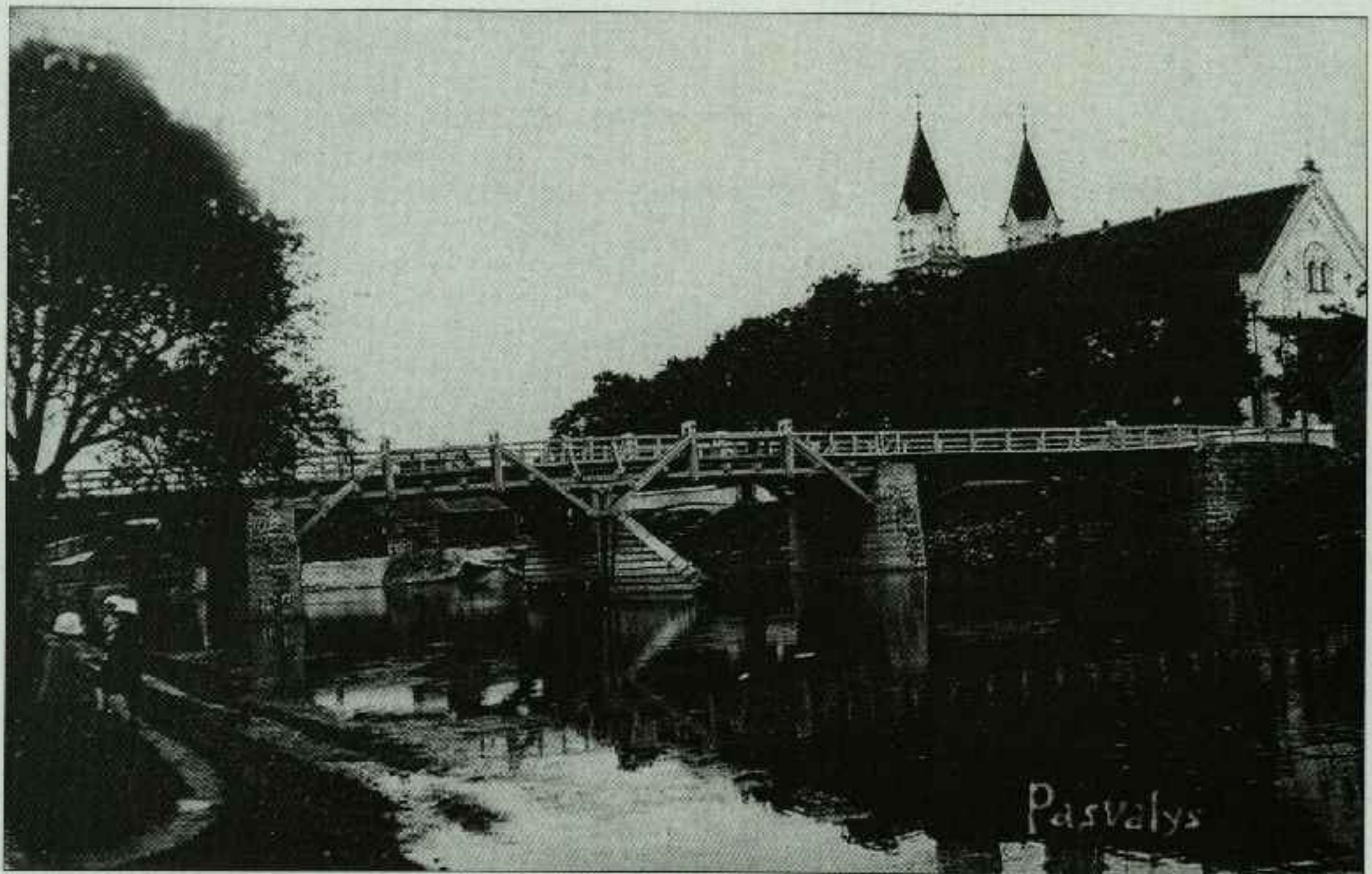

ŠIAURIETIŠKI ATŠIVĖRIMAI

PASVALIO KRAŠTO ISTORIJOS, KULTŪROS ŽURNALAS 2002/2 (13)

Turinys

Gintaras Jonikas	
Molio poterėlis	1
Eduardas Vodzinskas	
Skalių kalnas: jei jis tylintis prabiltų	2
Ilna Vaškevičiūtė	
Pasvalio žemės senovė	4
Juozapas Kozakevičius	
Savistovis gyvenimas Pumpenose	
Ištrauka iš "Amžiaus kronikos"	8
Stasys Antanas Bačkis	
Pantakonių kaimas ir mano vaikystės metai	11
Gintaras Vaičiūnas	
Pasvalio krašto partizanų spauda ir jos leidėjai	13
Aukštaičio neštas laisvas spausdintas žodis Žemaitijoje	
Pokalbis su Vyskupu Jonu Kaunecku	16
Albinas Kazlauskas	
Šiaurės Lietuvon "perkelta" Pietinė Lietuva	18
Jonas Aničas	
Petro Vileišio gimnazijai - 80 metų	19
Antanas Šimkūnas	
Barbora Vileišytė:	
"Noriu grįžti į Lietuvą"	23
Vytautas Baliūnas	
Pasvalio krašto šviesulys Panevėžio gimnazijoje	26
Vitalija Kazilionytė	
Kraštietis iš linkuvių kartos	28
Albinas Kazlauskas	
Grafikos kūrėjas ir kūriniai: gimimas ir likimai	31
Valė Kazėnaitė Zablockienė	
Odė Sindriūnų mokyklai	33
Laima Vaitkevičienė	
Viršūnų verdenių tėkmės	37
Stasė Šeštakauskaitė	
I. Krinčinas - stiprybės ir įkvėpimo žemė	40
II. Jaunųjų literatų veiklos kronikos	41
III. Broniaus Krivicko pastabos	
apie Eug. Matuzevičiaus eilėraščių rinkinį "Audros paukščiai"	43
Jaunųjų kūryba	44
Daiva Čeponytė	
Meškalaukio kaimo gyvūnų vardynas	50
Kultūros kronika	52

Viršelyje - Senasis Pasvalio tiltas.

Visi tiltai sujungia krantus, žmones, įvykius Senasis medinis Pasvalio tiltas pastatytas apie 1907 metus. Dar po dvejų metų pasvaliečiai jau žvelgė į naują dviaukštę varpinę ir raudonmūrę špitolę. Miestiečių tada buvę per 3 tūkstančius. Šiandien seną tiltą primena išlikę krantų pylimai ir atramų "viršugalviai".

Molio poterėlis

Kai buvau paprašytas parašyti apie Pasvalį ir jo žmones, kaip gyvenę šiame Lietuvos krašte, susimąščiau. Praėjo beveik 10 metų kai išvykau, o, rodos, dar gyvenu. Kai kalbame apie Lietuvą, dažnai girdime lyginant mūsų kraštą su gintaro lašeliu. Tėvynė, sakyčiau, susideda iš daug gintarinių karolėlių, kaip rožančius. Visi jie mieli, visi be galo reikalingi, visuose telpa daug jausmo ir apmąstymų, nes kiekviename iš jų esame mes - aukštaičiai, žemaičiai, dzūkai ar suvalkiečiai. Tai mūsų gimtieji miestai ir kaimai. Tačiau, kai patenki gyvenimo vėjuose į kitą gintaro gabalėlį, kai pradedi į jį žiūrėti naujai ir atidžiai, kada sužavi tave jo skaidrumas, žinai - pritapai arba ne. Dar galima apsiprasti, bet tai bus tarsi jungas, kurį norisi nusimesti. Betgi gintaras - tai vertybė. Jis turi gydyti, jis yra vertingas papuošalas. Žmogus, nesvarbu, ar esi pasaulietis, ar dvasiškis, pirmiausia turi išmokyti gerbti tą naujai surastą karoliuką. Jame telpančius gyvenimus. Todėl gera prisiminti pačią pradžią - atvykimą į Pasvalį, kada miesto vykdomojo komiteto pirmininkas pažadėjo klupdyti ant kelių jauną kunigėlį, jei jis bus nepaklusnus tarybų valdžiai. Kodėl gera? Todėl, kad karti pirmoji tabletė buvo paskutinė karti nesąmonė, pagrįsta anuometinės ideologijos principu. Koks vyko procesas vėliau, neįmanoma suvokti nei jausmu, nei racionali protu - sąjūdis, atgimimas, dvasingumo skaidrumas, brolių ir seserų pojūtis, iš dangaus atsijusta žinia - esame laisva, kultūringa, protinga ir nepriklausoma nuo vergo dalios tauta. Prisimenu savo gimtadienį... Sausio 13-oji. Sėdame su atėjusiais svečiais prie vakarienės stalo ir... baisi žinia iš Vilniaus - rusų tankai prie parlamento, televizijos bokšto... Ten mūsų artimieji ir mūsų pasvaliečiai. Suskambo bažnyčios varpai ir kaip kadaise garsiai ėmė kviešti žmones: į kovą, broliai ir seserys, į kovą nenugalimu ginklu - vienybe ir malda. Paskutiniai slibino kirčiai ir pergalės ašaros... Kokie mes tuomet buvome gražūs. Gyvojo rožančiaus gintariniai karoliukai. Ne veltui sakoma, kad gera pradžia pusė darbo.

O vėliau... Vėliau prasidėjo kūrybinis-dvasinis darbas, kuris nerinko pačių gražiausių žodžių ar jausmų, tačiau ieškojo žmonių. Taip, žmonių. Idėjų, pasišventusių kaip vienuoliai atkurti prarastas vertybes, sušildyti laisvės dovana ir dovanoti ateitį, dėl kurios Pasvalio krašto poetas Bernardas Brazdžionis savo eilėse rašė:

Saukiu aš darbo rankų milijonus
 Įsupt naujam darbymečiui varpus...
 Į naujo džiaugsmo klėtis,
 naujo derliaus kluonus,
 Ne kalinio namus, ne liūnus, ne kapus.

Pasvalys nėra milijoninis miestas, tačiau jame yra daug didesnės galios turtų - tai jūs, kurie gyvenate, dirbate, kuriate jam ir savo vaikams, ir jūs, kurie, pasiekę moks-

lo, politikos ir kultūros pažinimą, sugrįžtate save lyg grūdus pasėti gimtojoje žemėje. Jūs statote paminklus ne svetimiems budeliams, bet įamžinate savus autoritetus ir šviesuolius, įsteigėte nuostabų Pasvalio krašto muziejų. Jūs kiekvienam atvykusiam atveriate širdis ir į bokalus pripilate tėvų alaus. Negalima pamiršti šio mažo, bet savyje didžio gintarinio poterėlio, kuris dažnas kunigo lūpose. Dar ir šiandien esu laimingas būti jūsų gyvenime dėka Pasvalio muziejaus teatro. Pasvalio krašto kunigų-kūrėjų posmai atgaivina jausmus ir širdį, suteikia giedrios vilties daugeliui Lietuvos žmonių. Ačiū už uolų, nuoširdų bei profesionalų saugojimą šiam kraštui unikalių kultūros vertybių.

Meldžiuosi už jus ir tikiu - būsite taurūs bei budrūs, saugodami žmogiškąsias ir krikščioniškąsias vertybes, nepalaužiami - skleisdami tiesą šviesos ir druskos samprata.

Karščiausi palinkėjimai "Šiaurietiškiems atsivėrimams". Tai dar vienas liudijimas nepailstančių Pasvaliečių įminti prasmę giminės molyje.

Pagarbiai

kunigas Gintaras Jonikas

Radviliškio dekanas

Pasvalio bažnyčios šventoriuje iš kairės: dekanas Alfonsas Jančys, poetas Bernardas Brazdžionis, kun. Gintaras Jonikas ir kun. Povilas Bartkevičius, 1992 m. birželis

Vido Dulkės nuotrauka

Eduardas Vodzinskas

Skalių kalnas: jei jis tylintis prabilėtų...

Gamtos mokslų dr.
Eduardas Vodzinskas
Skalių kalne

Antano Stapulionio
nuotrauka

Žytaus geologo, plačių pažiūrų, didelės tolerancijos mokslininko Eduardo Vodzinsko (1928-2002) netekome rudenį. Nežinome, kas bus antras po jo, mokėjusio taip vaizdžiai aiškinti geologinius procesus Šiaurės Lietuvoje ir šio krašto "požeminių" savitumą...

Mokslinį straipsnį apie Skalių kalną geologas parašė dar 1979-aisiais moksliniam žurnalui. Straipsnis neprarado vertės ir dabar. Tačiau pateikiame jį šiame leidinyje sutrumpinę, ypač antrąją dalį, kurioje rašoma apie galimybes sutvarkyti kalno aplinką, nes nemaža dalis jo siūlytų darbų jau atlikta, o teritorijos priklausomybė - visai kita nei buvo prieš 30 metų.

Straipsnio pavadinimas iš grynai mokslinio pakeistas į populiarsnį. Pamūšis, Stipiniai tekste rašomi mažosiomis raidėmis. Tai - ne klaida, nes jie čia ne geografiniai vardai, o geologinės sąvokos.

Red.

Mūšos pakrantėse, ypač ties Pakruojo ir Pasvalio rajonų sandūra, yra keli skardžiai, kuriuose atsidengia paleozojaus uolienos. Dvi didžiausios atodangos-skardžiai - viena Pakruojo rajone prie Raudonpamūšio, kita Pasvalio rajone prie Stipinų kaimo - paskelbtos geologiniais gamtos paminklais. Šiose atodangose viršutinio devono pamūšio ir stipinų svitų uolienos sudarytos iš molio, domerito (dolomito ir molio jungtys) ir dolomito, virš kurių slūgso kvartero sistemos nuogulos (moreninis priemolis, dirvožemis).

Kiek atokiau nuo šių geologinių gamtos paminklų, Pakruojo rajone, stipinų svitos dolomitą eksploatuoja skaldui ir apdailos plokštėms. Dėl to išraustuose karjeruose yra atidengtas tas pats dolomito klodas, kaip ir Mūšos krantuose. Tačiau karjerų sienelėse šis dolomitas matomas tik aktyvios eksploatacijos zonoje. Baigus eks-

ploatuoti karjerus, jų sienelės bus užpiltos žemėmis (saugumo tikslais), arba didesnė jų dalis atsidurs žemiau vandens lygio. Taigi tokios sienelės savaime negalės išlikti atidengtos, ir, vargu, ar tikslinga jas dirbtinai formuoti, nes tai būtų susiję su išlaidomis, nuolatine priežiūra ir kitais sunkumais. O natūraliuose skardžiuose atsidenkusios senosios uolienos išsilaiškė be jokios globos jau tūkstančius metų. Žinoma, dar ilgai šios uolienos galėtų išlikti atsidenkusios Mūšos pakrantėse, jei į šiuos skardžius ir į jas nesikėsintų nuolat besiplečianti žmogaus ūkinė veikla (žemdirbystė, uolienų eksploatacija, vandens sudėties bei dinamikos pakeitimas ir t. t.). Antai, Pakruojo rajone, Mūšos kairiajame krante ties Raudonpamūšiu, 1962 m. eksploatuojant dolomitą kalkėms, buvo mėginta išardyti ir 30 m ilgio bei 4 m aukščio dolomito skardį. Jau buvo nuo viršaus nukastos kvartero nuogulos ir išplėsta keletas kubinių metrų dolomito. Tik atsitiktinai uždarius Raudonpamūšio kalkinę bei nutraukus dolomito eksploataciją, ši atodanga išliko nesunaikinta, o tik šiek tiek apardyta. 1964 m. ši atodanga, vadinama Raudonpamūšio dolomitine uola, buvo paskelbta geologiniu gamtos paminklu.

Panašus likimas grėsė ir per 6 m aukščio bei keliasdešimties metrų ilgio dolomito atodangai - Skalių kalnui, esančiam Pasvalio rajono pakraštėje, prie Stipinų kaimo, dešiniajame Mūšos krante, maždaug 2 km į rytus-pietryčius nuo Raudonpamūšio. Vietiniai gyventojai dar prisimena, kaip prieš keliolika metų iš Skalių kalno skardžio buvo mėginta plėsti dolomito gabalus kiaulių fermos pamatams, bet "neįkasta" - per daug kieta uoliena. O jei būtų įveiktas? Taigi kiek nedaug betruko, kad šie geologiniai paminklai būtų sunaikinti. 1974 m. Stipinų kaimo dolomito atodanga Mūšos krante, vadinama Skalių kalnu, taip pat buvo paskelbta geologiniu

gamtos paminklu.

Skalių kalnas yra panašus į Raudonpamūšio dolomitinę uolą, tik aukštesnis ir didingesnis. Tiesa, jis visai nepanašus į kalną ir tėra tik Mūšos slėnio dešiniojo šlaito iškyšulys, kurio rytinis šonas nusileidžia į slėnio terasą. Tačiau, pažvelgus į šį kalną nuo papėdės, kuri susilieja su Mūšos dugnu, vaizdas tikrai primena kalną. Jį sudaro stati, tiesiog iš Mūšos vandens iškilusi dolomito siena, kuri vakarų kryptimi pereina į kelių šimtų metrų ilgio ir apie 7 m aukščio statų šlaitą, apžėlusį žolėmis ir krūmokšniais. Anksčiau Mūša buvo sraunesnė, ir jos vanduo, teleškendamas į dolomito uolą, visą laiką išplaudavo ir išnešdavo, ypač ledonešio metu, susikaupusias papėdėje nuobiras, kartu neduodamas į jas įsitvirtinti augalams. Pastaraisiais metais upė šiek tiek sumenkėjo, apžėlė meldais, ir srovė jau nepajėgia įveikti krantų augalijos. Dėl to į vakarus nuo Skalių kalno, ties upės vingiu, visa šlaito papėdė apaugo žolėmis, medeliais. Ties dolomito siena vasarą žolė taip suvešėja, jog paslepia dalį geologiniu požiūriu labai įdomių sluoksnių.

Skalių kalną sudaro devono sistemos uolienos su mineralų intarpais, fosilijų atspaudais, sedimentacijos pertraukų paviršiais, tektoniniais litifikacijos ir dūlėjimo plyšiais. Šių uolienų klodas yra pasviręs į rytus. Dėl to kuo toliau į vakarus, tuo senesnės uolienos išnyra iš vandens ir, nusitęsamos per šlaitą, pasislepia po velėna, krūmokšniais. Skardžio viršuje senosios uolienos yra nusklemtos, ir Skalių kalne kvartero nuogulos slūgso ant dolomito, o šiek tiek toliau į vakarus (šlaite) - ant domerito.

Seniausios Skalių kalno ir gretimo šlaito viršutinio devono pamūšio svitos uolienos, slūgsančios ties upe, sudarytos iš tamsiai pilko su melsvu atspalviu lipnaus molio, kuris viršutinėje dalyje, tolydžiai didėjant dolomito priemaišai, pamažu pakinta į žalsvesnį ir kietesnį apie 0,4 m storio domeritą. Virš pastarojo slūgso pilkas su žalsvu ir rusvu atspalviu (spalvos kaitaliojasi tarsi juostomis) apie 0,2 m storio karbonatingo molio sluoksnelis, kuris taip pat pakinta į melsvai pilką, vos ne 1,5 m storio sutrūkinėjusį domeritą. Jame kartais pasitaiko rasti suanglėjusios floros liekanų. Šis molio sluoksnelis sudaro vandensparą besisunkiančiam pro domeritą iš aukščiau slūgsančio dolomito vandeniui. Dėl to ties šiuo sluoksniu, apie 0,7 m aukštyje nuo upės, šlaito papėdė yra drėgna, pažliugusi, apaugusi tankia žole.

Molio ir domerito sluoksniai ties statmena Skalių kalno siena yra panirę į vandenį, ir iš upės kyšo 6 m aukščio viršutinio devono stipinų svitos šviesiai pilkas, su gelsvu atspalviu, labai kieta dolomito klodas. Jo apatinėje dalyje, maždaug iki 1,2 m aukščio nuo upės, slūgso dėmėtasis dolomitas, susiskaidęs per sedimentacijos pertraukų ir kitos prigimties paviršius į storus blokus. Atskiruose dolomito sluoksniuose yra juodų piritu lizdų, kurie dėl dūlėjimo kai kur yra pakitę į rausvai rudą ir net gelsvą limonitą. Virš dėmėtojo dolomito slūgso 0,9 m storio smulkiai sluoksniuotas, žymiai kietesnis dolomitas su gausiomis smulkiomis tuštumėlėmis, turinčiomis rumbuotus paviršius - ištirpusių brachiopodų - geldelių

atspaudus. Kai kuriuose plonyčiuose sluoksniuose šių jūros dugno gyvūnų atspaudų yra tiek daug, jog jie primena kriauklainį.

Likusią arba viršutinę stamenos sienos dalį sudaro apie 3,2 m storio kaveringas - labai išdūlėjęs dolomitas su retais buvusiu koralų, pavienių pilvakojų ir galvakojų moliuskų atspaudais. Virš jo slūgso 0,3 m storio kvartero nuogulos.

Skalių kalno devono sistemos uolienos susidarė prieš 300 mln. metų iš jūros dugne susikaupusių karbonatinių nuosėdų. Per milijonus metų nuosėdos susikristalizavo į kieta uolieną, sudarytą iš smulkių, įvairiaformių, dažnai romboedrinių dolomito kristaliukų. Per mezozojaus ir kainozojaus eras dolomitas iškilo iš vandens ir pradėjo dūlėti. Oksidacijos įtakoje uolienos paviršius prarado pirmąją tamsiai pilką spalvą ir tapo gelsvai pilku. Pavieniai piritu įtarpai persiformavo į limonitą, o juodos dispersinio piritu sankaupos, sudariusios dar tamsesnes pilkas dėmes, išblėso ir liko vos bežiūrimomis. Visas dolomito klodas dūlėdamas susiskaldė pagal sluoksniavimosi paviršius į įvairaus storio plokštes, suaižėjusias į blokus. Viršutinėje atodangos dalyje dolomitas dūlėdamas sutrūkinėjo per kavernas ir plyšelius į smulkius, lengvai išlūžtančius gabalus. Ilgalaikio dūlėjimo pėdsakai kai kur paveikė ir dolomito kristalėlius; per mikroskopą matyti dolomito romboedrai, sutrūkinėję pagal skalumo plokštumas, uoliena supleišėjusi per molio plėveles bei įtarpus.

Skalių kalno uolienose išliko įvairiausių gamtos reiškinių pėdsakų - nuo buvusios jūros dugno sedimentacijos sąlygų, organinio pasaulio paplitimo, pačios uolienos formavimosi, iki sudėtingų uolienos antrinių pakitimų, suaižėjimo, dūlėjimo ir irimo. Profesorius Juozas Dalinkevičius, ištyręs Skalių kalno uolienas, išskyrė dolomito klodą į atskirą stratigrafinį vieneta, kurį 1939 metais jis pavadino stipinų sluoksniais (dabar stipinų svita).

Skalių kalnas, kaip ir Raudonpamūšio dolomitinė uola, yra vertingas geologijos mokslui, turi kultūrinę, turistinę ir estetinę reikšmę. Tokie geologiniai gamtos paminklai traukia visų žvilgsnius, bet apie jų vertę žino ne kiekvienas. O kai kuriems turistams Skalių kalnas įdomus, pavyzdžiui, tik tiek, kiek galima pasikarstyti jo stačioje sienoje. Berods 1973 m. Gamtos apsaugos komitetui leidus, Skalių kalne buvo įrengta Lietuvos kalnų turistinės technikos pirmenybių distancija. Žinoma, malonu, kad šiuo gamtos kampeliu susižavėjo ir alpinizmo mėgėjai, tačiau, pradėjus padūlėjusį dolomitą kalinėti, po kelių uolų laipiojimo treniruočių ar varžybų tokią atodangą beliktų tik išbraukti iš gamtos paminklų sąrašo. Laiku apsižiūrėjus, paminklas liko išsaugotas. Skalių kalnui reikalinga įstatymo ir visuomenės globa, nes tik tuomet jis galės atlikti tikras gamtos paminklo funkcijas. Užgriuvusių ir nuo žmogaus akių pasislėpusių gamtos objektų niekas nelaukia paminklais. Dėl to ir Skalių kalną reikia retkatčiais patvarkyti: išvalyti papėdę, sutvarkyti aplinką taip, kad būtų patogų prieiti prie atodangos ar privažuoti prie kalno, pastovyklauti valandėlę ar ilgiau.

Iona Vaškevičiūtė

Pasvalio žemės senovė

I. Dėl Žiemgalos rytinių ribų

Žemgalių gentis, apie V a. išsiskyrusi iš Romėniškajame periode šiaurės Lietuvoje ir pietų Latvijoje egzistavusios pilkapių su akmenų vainikais kultūros, apėmė dabartinę Lietuvos šiaurinę ir dabartinės Latvijos pietinę dalis. Kaip toli į rytus gyveno žiemgaliai, kur buvusi jų riba su sėliais? Ar dabartiniame Pasvalio rajone gyveno žiemgaliai, ar čia randami paminklai priklausė kitai baltų genčiai - sėliams? Juk ilgą laiką literatūroje vyravo nuomonė, jog žiemgaliai gyveno iki Mūšos, o sėliai - siekė Mūšą ir Lėvenį. Į tuos ir kitus klausimus pabandydysime atsakyti šiame straipsnyje.

Dar tarpukario laikotarpyje bandyta nusakyti tikslesnes genčių gyventas ribas. Taip M. Alseikaitė (Gimbutienė) savo darbe "Baltai priešistoriniais laikais" (Alseikaitė, 1944) žiemgalių ribą rytuose žymėjo iki Tauragnų-Svėdasų.* (Pav. 1).

Pav. 1. Žiemgalių teritorija. Rytiniame pakraštyje esantys kapinynai: 1. Brenčiai, 2. Smilgiai, 3. Smilgeliai, 4. Pumpėnai, 5. Vabalninkas, 6. Anciškiai, 7. Svėdasai, 8. Tauragnai

J. Puzinas rytinę-pietrytinę Žiemgalos ribą vedė linija Rozalimas-Pumpėnai-Biržai (Puzinas, 1938, p. 275). Tuo metu šiaurinėje Lietuvoje beveik neturėjome tyrinėtų archeologijos paminklų. J. Puzinas naudojo daugiausia atsitiktiniais radiniais, o jo nubrėžta pietinė ir pietryčių riba beveik atitinka dabartinių tyrinėjimų duomenis, gal tik kiek sumažinta pietiniame pakraštyje. M. Alseikaitė, kaip niekas kitas, žiemgalius nukėlė labai toli į rytus. Tokį jos sprendimą nulėmė tai, kad šiaurės rytiniame Lietuvos pakraštyje nebuvo tyrinėtų paminklų.

Po karo vėl intasi spręsti sudėtingus etninės istorijos klausimus. R. Volkaitė-Kulikauskienė darbe "Lietuviai IX-XII a." apžvelgia to meto Lietuvos genčių gyventus plotus. Žiemgalos rytinė riba pagal pateiktą žemėlapi-

net nesiekė Mūšos (Volkaitė-Kulikauskienė, 1970, p. 39, pav. 1). Kolektyviniame darbe "Lietuvių etnogenezė" R. Volkaitė-Kulikauskienė nurodo žiemgalius gyvenus Liepės-Mūšos baseine (Lietuvių etnogenezė, 1987, p. 193), o naujausioje monografijoje Žiemgalos ribos nurodomos "tarp Ventos ir Mūšos" (Volkaitė-Kulikauskienė, 2001, p. 140). Taigi dabartinis Pasvalio rajonas tapo tarsi padalintas tarp dviejų kaimyninių genčių: vakarinis pakraštys "atiteko" žiemgaliams, rytinis - sėliams. Ši Žiemgalos išvesta riba išsiskyrė ilgam. Tokia riba iki šiol yra nurodoma įvairiuose leidiniuose, žymima žemėlapiuose.

Svarbus žingsnis į priekį tiriant baltų genčių etninę istoriją buvo Lietuvos archeologijos atlasų pasirodymas (Lietuvos, 1975, 1977, 1978). Kartografavus žinomus visų laikotarpių paminklus, pabandyta vėl aptarti Lietuvoje gyvenusių genčių žemes. Išskirta ir Žiemgala. Tačiau dėl tirtų paminklų stokos Kupiškio ir Biržų rajonuose mus dominanti rytinė riba palikta be tikslesnių orientyrų.

M. Michelbertas, tyrinėjęs Berklainių ir Daujėnų pilkapius, rašė, jog juos "greičiausiai supylė sėlių genties žmonės" (Michelbertas, 1972, p. 32, 33). Tačiau autorius pilkapius datuoja šiek tiek ankstesniu laikotarpiu (nuo III iki VI a.), nei išsiskyrė žiemgalių ar sėlių gentys. Todėl, žiūrint iš šių dienų perspektyvos, pilkapiai galėjo priklausyti tiek sėlių, tiek žiemgalių protėviams. Šiaurės Lietuvos pilkapių kultūra, apėmusi beveik visą šiaurinę Lietuvos dalį (išskyrus pajūrį), suiro tik apie V-VI a. (Volkaitė-Kulikauskienė, 1970, p. 34, Tautavičius, 1980, p. 82, Atgasis, 1980, p. 92-93, Gimbutienė, 1985, p. 115, Michelbertas, 1986, p. 240, Tautavičius, 1996, p. 72-73). Taigi Berklainių ir Daujėnų pilkapiai priklausė pilkapių su akmenų vainikais kultūros gyventojams. Jai suirus, centrinėje šio arealo dalyje mes jau randame žiemgalius, kurie laidojo savo mirusiuosius plokštiniuose kapinyuose, o rytinėje arealo dalyje - sėlius, kurie mirusiuosius laidojo pilkapiuose. Nuo V-VI amžių dešiniajame Mūšos krante pilkapių jau nėra. Čia randame plokštinius kapinynus. Kiek toli nuo Mūšos į rytus paplitę plokštiniai kapinynai? Atsakymą į šį paprastą klausimą apsunkina tai, kad šioje teritorijoje kol kas neturime plačiau tyrinėtų paminklų. Teritorija tarp Lėvens ir Pyvesos turėtų priklausyti žiemgaliams. Čia žinome du plokštinius kapinynus - Pumpėnų ir Smilgelių (pav. 1:3,4). Nors jie netyrinėti, tačiau žvalgomųjų archeologinių ekspedicijų metu surinkti duomenys leidžia teigti, jog kapinynai žiemgališki. Pumpėnuose - plokštinis kapinynas, įkurtas kalvelėje, kur, kasant žvyrą, buvo pastebėta nedegintų žmonių kaulų. Čia aptikta VI-VII a. datuojamų dirbinių. Smilgelio kapinynas taipogi plokštinis. Ariant lauką, rasta nedegintų mirusiųjų kapų ir VIII-XII a. įkapių. Be to, vietovė tarp Lėvens ir Pyvesos žema, pelkėta ir ne itin tinkanti mirusiesiems laidoti. Žemės į rytus nuo Mūšos iki pat Apaščios taipogi turėtų priklausyti žiemgaliams. Čia turime dar keletą plokšti-

nių kapinynų, kuriuos paliko žiemgalių protėviai. Tai Brenčiai (pav. 1:1), Smilgiai (pav. 1:2), Anciškiai (pav. 1:6) ir Vabalninkas (pav. 1:5). Labiausiai į rytus nutolę (jau šiandieniniame Biržų r.) yra Anciškiai ir Vabalninko kapinynai. Anciškių kaime, kasant žvyrą, kalvelėje buvo aptikta žmonių kaulų ir įvairių radinių, iš kurių išliko tik įmovinis ietigalis. Vabalninke taip pat, kasant žvyrą, rasta keletas ugnies nepaliestų daiktų: antkaklė ramentiniais galais, smeigtukas rato formos galvute, apyrankės plėtojama galais. Be to, nėra jokių duomenų, jog čia būta pilkapių. Taigi rytinė Žiemgalos riba vedama Apaščios upe, labiau į pietus eitų pro Vabalninką iki Karsakiškio.

Kalbant apie Žiemgalos rytines ribas, aišku, reikėtų aptarti ir tai, ką naujo nuveikė archeologai nustatant sėlių gyventų plotų ribas. Čia vertėtų paminėti A. Simniškytės darbus ir visų pirma straipsnį "Sėliai" (Simniškytė, 1999), kuriame autorė aptaria sėlių kultūrą ir jų teritoriją. Autorė vakarinę sėlių ribą (Lietuvoje) veda nuo Jaros žemupio į ŠV pro Kupiškį, Vabalninko apylinkų link. Pasak autorės, Sėlos sienos niekada nėjo Lėvens ir Mūšos upėmis. Tačiau Vabalninko kapinyną autorė jau mato paliktą sėlių (Simniškytė, 1999, p. 32). Taigi, autorės manymu, Vabalninkas - labiausiai į vakarus nutolęs sėlių paminklas.

Jeigu palyginsime žiemgalių rytinę ribą su sėlių vakarine, atrodo, jog ši riba labai gražiai sutampa, lieka tik vienintelis "bendras" taškas - Vabalninko kapinynas. Šiandieną labai aiškiai pasakyti, kurį gentis paliko šį paminklą, nėra taip paprasta.

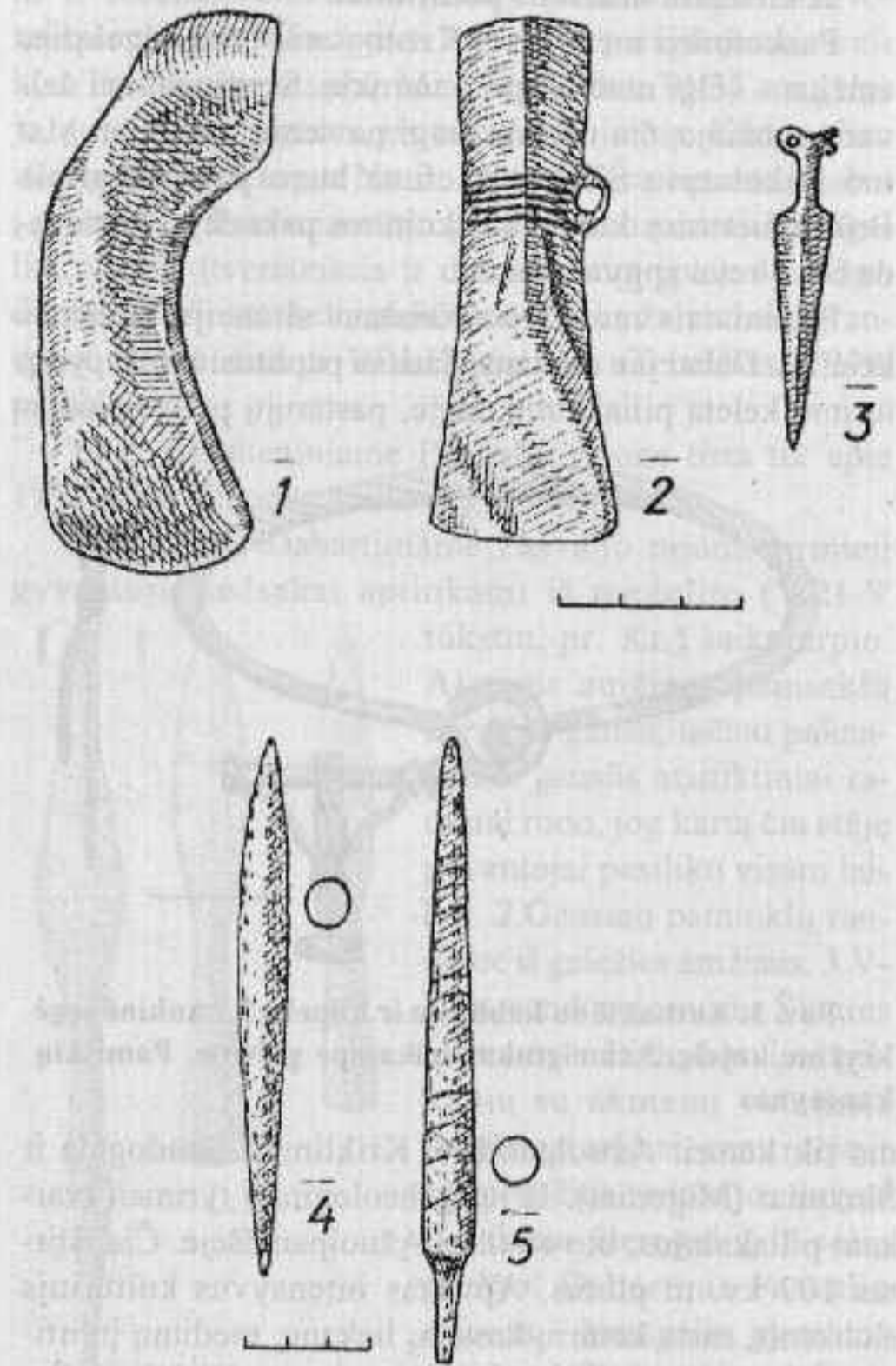
Taigi dabar galime visai atsakingai pareikšti, jog Pasvalio žemėse senovėje gyveno žiemgaliai.

II. Pasvalio rajono archeologiniai paminklai

Akmens ir žalvario amžiaus paminklai

Šiaurės Lietuva, joje - ir Pasvalio rajonas, neturtinga akmens amžiaus paminklų. Čia kol kas turime tik vieną mezolito laikotarpiu datuojamą gyvenvietę - Papyvesiuose. 1999 metais žvalgomosios archeologinės ekspedicijos metu nuslinkusios Švedkapiams vadinamos kalvos vakarų šlaite buvo pastebėtas kultūrinis sluoksnis, rasta lipdyto puodo šukė brūkšniuotu paviršiumi ir titnaginiais skaldytiniais. Dar keletas puodo šukelių ir titnaginių dirbinių aptikta ir pietvakariniame kalvelės šlaite. Iškasus 11x5 m dydžio perkasą, atsidendę 10 cm storio kultūrinis sluoksnis. Rastas 40x60 cm dydžio židiny, apjuostas akmenimis. Šalia židinio būta nemaža titnago dirbinių: 140 nuoskalų, 100 skelčių, 7 gremžtukai, 3 ašmenėliai, 2 strėlių antgaliai, skaldytinis. Aptikta keramikos. Puodų būta puoštų virvele, duobučių ir linijų ornamentu, brūkšniuotu paviršiumi ir smulkiai grublėtų (Baubonis, Dakanis, 2000, 505-507). Nedidelės rankiojų ar medžiotojų grupelės buvo apsistojusios ir kitose šio krašto vietose. Tą byloja atsitiktiniai to laikotarpio radiniai Pasvalio rajono apylinkėse. Vieni išpudingiausių šio laikotarpio radinių rasti Pumpėnų apylinkėse: Istros upelyje aptikti du raginiai šėivos pavidalo strėlių antgaliai. Jie 1936 metais rasti atliekant melioracijos darbus. Pirma-

sis ietigalis rastas 1 m gilyje. Jis juosvos spalvos, abiem smailėjančiais galais. Vienas galas šiek tiek plokštesnis. Ietigalio ilgis 12,3 cm. Antrasis antgalis balkšvas, smailėjančia viršūne, ornamentuotas sraigine linija. Jis 14,9 sm ilgio, rastas 1,5 m gilyje. Abu dirbinius dailininkas K. Šimonis perdavė Kauno Karo muziejui. Antgaliai priskiriami mezolito laikotarpiui. (Pav. 2:4,5).

Pav. 2. Akmens ir žalvario amžiaus radiniai. 1-2 Vaškų lobis: 1. Haličo tipo pentinis kirvis, 2. Melaro tipo įmovinis kirvis, 3. Durklas. 4-5. Raginiai šėivos pavidalo strėlių antgaliai

Nemažą dalį akmens amžiaus laikotarpiu datuojamų dirbinių sudaro akmeniniai ir titnaginiai kirveliai - keturkampe, apvalia ar smailėjančia pentimi. Jų rasta Bajorėlių, Baltpamūšio, Gūdžių, Kantariškių, Kaupų, Kriklinių, Krinčino, Ličiūnų, Medinių, Paberžių, Pašiliečių, Petrovkos, Pumpėnų, Pušaloto, Rinkūnų, Saločių, Stebekėlių, Talkonių, Toliūnų, Trečionėlių, Užusienių, Valdeikių, Vaidžiūnų, Vidubalės kaimuose bei keturi kirveliai rasti Pasvalio mieste (Lietuvos, 1974).

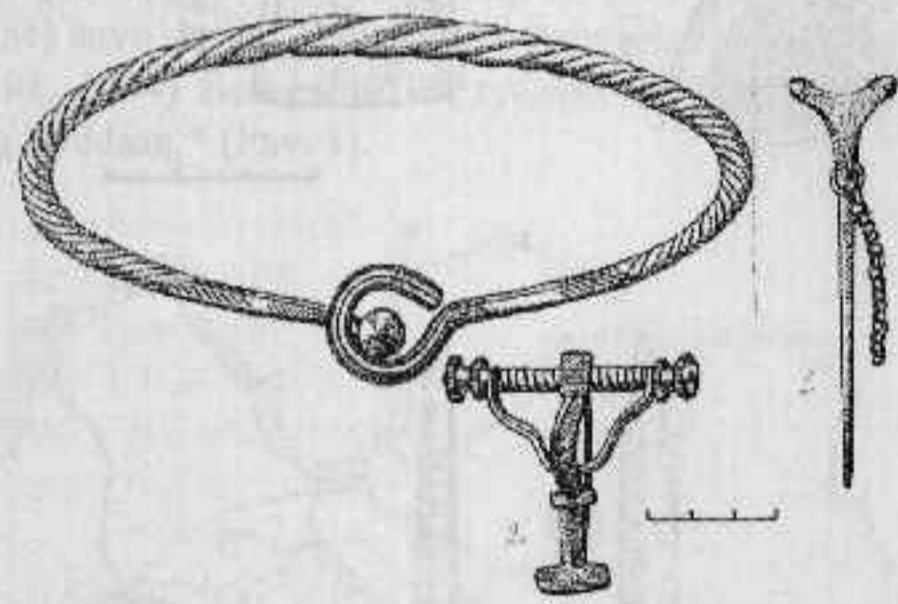
Žalvario amžiaus paminklų čia nerasta. Negausūs ir to laikotarpio radiniai. Kriausiškių kaime rastas žalvarinis įmovinis kirvis, Švobiškyje - Rytų Pabaltijo tipo atkartinis žalvarinis kirvukas. Tačiau Vaškų vardas, be jokios abejonės, žinomas visiems archeologams. Šią vietovę išgarsino vadinamas Vaškų lobis. Čia, senosiose

kapinaitėse, kurių vietoje dabar ūkio mechaninių dirbtuvių teritorija, kasant duobę, rastas puodelis su žalvariniais dirbiniais. Tai Melaro tipo įmavinis kirvis, Haličo tipo pentinis kirvis ir miniatiūrinis durklas. (Pav. 2:1-2). Visi daiktai datuojami IV-V žalvario amžiaus periodu (1100-700 m. pr. Kr.). Lobis saugomas Stokholmo muziejuje.

2. Geležies amžiaus paminklai

Paskutiniai metai prieš Kristų - ankstyvasis geležies amžius - vėlgį neturtingas paminklų. Skirtingai nei žalvario amžiuje, čia nerasta netgi pavienių radinukų. Mat tuo laikotarpiu Šiaurės Lietuva buvo pats vakarinis Brūkšniuotosios keramikos kultūros pakraštys, kuris tada buvo retai apgyvendintas.

Pirmaisiais metais po Kristaus situacija iš esmės keičiasi. Dabar jau randame gausiai paplitusių pilkapynų, turime keletą piliakalnių. Beje, pastarųjų priskaičiuoja-

Pav. 3. Antkaklė su kabliuku ir kilpele, 2. Lankinė segė kryžine kojele, 3. Smeigtukas trikampe galvute. Pamiškių kapinynas

ma tik keturi: Ažuolpamūšė, Krikliniai, Saudogala ir Šimoniai (Migoniai). Iš jų archeologiniai tyrimai, tvarkant piliakalnius, buvo atlikti Ažuolpamūšėje. Čia ištirtas 107 kv. m plotas. Aptiktas intensyvus kultūrinis sluoksnis, rasta keturių krosnių liekanų, medinių įtvirtinimų, keramikos. Piliakalnis datuojamas IX-XI a. (Zabiela, 2002).

Geležies amžiaus laidojimo paminklų Pasvalio rajone turime 23. Tai būtų senuoju geležies amžiaus laikotarpiu datuojami pilkapynai ir viduriniu bei vėlyvuojū geležies amžiaus laikotarpiais - kapinynai. Dauguma paminklų netyrinėti. Kai kurie paminklai jau visai sunaikinti, apie jų buvimą liudija tik archyvuose išlikę užrašai ar muziejuose turimi radiniai. Kai kurių paminklų neaiški netgi forma - ar tai būta pilkapių, ar plokštinių kapinynų (Preibiai, Skrebotiškis, Tetirvinai).

Plačiau tyrinėti yra du pilkapynai - tai Berklainiai ir Daujėnai bei 3 kapinynai - Pamiškiai, Kyburiai, Noreliai. Todėl apie šiuos paminklus reikėtų užsiminti kiek plačiau.

Daujėnų pilkapyną 1970 metais tyrinėjo M. Michelbertas (Michelbertas, 1972, p. 28-32). Čia apie 500-600 m į pietryčius nuo Daujėnų miestelio buvo ištirti 5 pilkapiai. Jų aukštis nuo 75 cm iki 135 cm, skersmuo - 8-11 m. Pilkapiai pilti iš smėlio su didele molio priemaiša. Juos juosė akmenų netaisyklingo apskritimo formos 7-

7,9 m skersmens vainikas. Pilkapiai pilti ant lygaus pagrindo, prieš tai vietą "išvalius" ugnimi. Tą rodo 5-10 cm degusių sluoksnis, randamas ant pilkapio pagrindo. Nustatyta, kad akmenys būdavo užmetami ir ant pilkapio viršaus. Pilkapiuose rasta nuo 1 iki 16 mirusiųjų. Jie buvo guldėti ant nugaros, ištiestomis kojomis. Kokios vieningos laidojimo krypties nesilaikyta. Suaugusiųjų kapai randami ant pilkapio pagrindo, vaikų - sampilo pakraščiuose. Laidota su įkapėmis. Tai ietys, įmaviniai ir pentiniai siauraašmeniai kirviai, peiliai, antkaklės aukštais kūginiais galais, apgalviai iš įvijelių ir siaurų skiriamųjų plokštelių, įvairios apyrankės. Pilkapiai datuoti III-VI amžiais.

Analogiškas pilkapis ištirtas Berklainiuose (Michelbertas, 1972, p. 32-33). 1,5 km į pietryčius nuo Daujėnų miestelio ir 300 m į pietus nuo kairiojo Orijos upelio kranto buvo tiriamas pilkapis. Jis 9 m skersmens ir 1,1 m aukščio, netaisyklingo apskritimo formos. Jį juosė 7,4-7,9 m skersmens akmenų vainikas. Pilkapyje palaidoti 8 mirusieji. Jie rasti ir ant pilkapio pagrindo, ir sampile. Guldėti aukštieji, ištiestomis kojomis, nesilaikant vieningos laidojimo krypties. Įkapės - ietys, kirviai, pjautuvėliai, įvijos, apgalvių fragmentai. Pilkapis datuojamas III-VI amžiais.

1973 m. B. Tautavičienė tyrinėjo Pamiškių kapinyną (Tautavičienė, 1972, p. 40-45). Jis buvo aptiktas kairiajame Mūšos krante, kiek aukščiau Pyvesos žiočių, 5 km į šiaurę-šiaurės rytus nuo Pasvalio. Kapinynas užėmė aukštesnę kalvą ties Mūšos posūkiu. Kalvelėje buvo kasamas žvyras, be to, kapinyną ardė upė. Ištirtas 743 kv. m plotas, surasti 65 griautiniai žmonių kapai, surinkta 330 dirbinių. Kapinynas pasiekė archeologus jau gerokai apardytas, mat čia XVII-XVIII a. buvo įsikūręs dvarelis. Iš 65 surastų kapų net 35 apardyti. Mirusieji laidoti nedeginti. Duobės kastos stačiakampės, suapvalintais galais 220x70 dydžio. Laidota negiliai, 50-60 cm gylyje, tik retkarčiais aptikti 110-120 cm gylyje. Kapo duobės dugne pastebėta angliukų.

Mirusieji guldėti ant nugaros, ištiestomis kojomis, krūtinės srityje sudėtomis rankomis. Vyrai laidoti galvomis į rytus (su nukrypimais į šiaurės rytus ir pietryčius), moterys - į vakarus (su nukrypimais į pietvakarius ir šiaurės vakarus). Vaikų laidojimo kryptį nustatyti sunkiausia, nes jų kapai labiausiai suardyti. Sprendžiant iš įkapių, mergaitės buvo laidojamos galvomis į rytus ir pietryčius, t. y. lyg ir "vyriška" kryptimi. Tačiau greičiausiai čia susidūriame su papročiu, kai mergaitės laidotos priešinga moterims kryptimi. Toks reiškinys, kada moterys ir mergaitės laidotos priešinga kryptimi, buvo pastebėtas ir kituose žiemgalių kapinynuose, pvz. Stungiuose (Vaškevičiūtė, 2000, p. 227), Linkuvoje.

Mirusieji laidoti su turtingomis įkapėmis. Vyrams galvos ar peties srityje dėti siauraašmeniai pentiniai kirviai, 2-3 ietys skirtingų plunksnų ietigaliais, skersai dubenkaulių - platieji kovos peiliai-kalavijai. Vyrų kapuose rasta nemaža papuošalų. Keturiuose vyrų kapuose rasta antkaklių. Nešiotos su kabliuku ir kilpele (pav. 3:1), balnelinės užkeistais galais. Drabužiams susegti vyrai nau-

dojo seges. Nešiotos įvairių formų lankinės (pav. 3:2) ir pasaginės segės. Ant kairės rankos mūvėjo apyrankės. Nešiojo storagalės, įvijines, kario. Vyro kape Nr. 27 rasta reta įkapė - geležinis cincetas. Jis buvo padėtas kairėje mirusiojo galvos pusėje. Tokios įkapės paprastai siejamos su žynio ar burtininko daiktais.

Moterų kapuose rasti peiliukai lenkta nugarėle. Jie dedami peties srityje. Trys moterys buvo palaidotos su antkaklėmis. Viename kape jų rasta dvi, kitame net trys. Antkaklės su kabliuku ir kilpele bei užkeistais keturkampiais galais. Moterys drabužiams susegti naudojo porą smeigtukų. Nešioti kryžiniai bei trikampe galvute smeigtukai (pav. 3:3). Rankas puošė pora apyrankių. Dažniausiai jos įvijinės. Kai kurių mirusiųjų galvas puošė žalvarinių spurgelių juosta.

Vaikų kapai šiame kapinyne išsiskiria iš kitų tuo, jog čia net pusė vaikų palaidoti su antkaklėmis (kai tuo tarpu tik 7 vyrai ir 3 moterys rastos su antkaklėmis). Manoma, jog antkaklės nešiojo tik turtingesni ir užimantys išskirtinę padėtį to meto visuomenėje žmonės. Visos vaikų kapuose rastos antkaklės su kabliuku ir kilpele galuose. Vaikai laidoti su smeigtukais, segėmis ir apyrankėmis. Vaiko kape Nr. 38 rastas ir labai retos formos - šukų pavidalo kabutis. Kapinynas datuojamas VI-VII ir X-XI a. (Tautavičienė, 1972, p. 45).

Kyburių kapinyne vyko tik žvalgomą pobūdžio tyrinėjimai. 1971 m. paminklo teritorijoje lankėsi Lietuvos kultūros ministerijos Mokslinės metodinės kultūros apsaugos tarybos ekspedicija. Buvo žinoma, jog kalvelėje tarp kapinaičių, kasant žvyrą, gyventojai rasdavę žmonių kaulų bei žalvarinių dirbinių. Ekspedicijos metu buvo atkastas vyro kapas (Markelevičius, 1972, p. 59-61, pav. 11). Mirusysis palaidotas 50 cm gylyje, buvo paguldintas ant nugaros, ištiestomis kojomis, krūtinės srityje sudėtomis rankomis, galva orientuotas į vakarus. Dešinėje mirusiojo pusėje buvo padėtas pentinis siauraašmenis kirvis, skersai dubens kaulų - platusis kovos peilis-kalavijas, dešinėje galvos pusėje - įmavinis ietigalis rombo formos plunksna. Ant kairės rankos rasta storagalė apyrankė, ant piršto užmautas įvijinis žiedas praplatinta priekine dalimi. Kapas datuojamas VII-VIII amžiais (Markelevičius, 1972, p. 61).

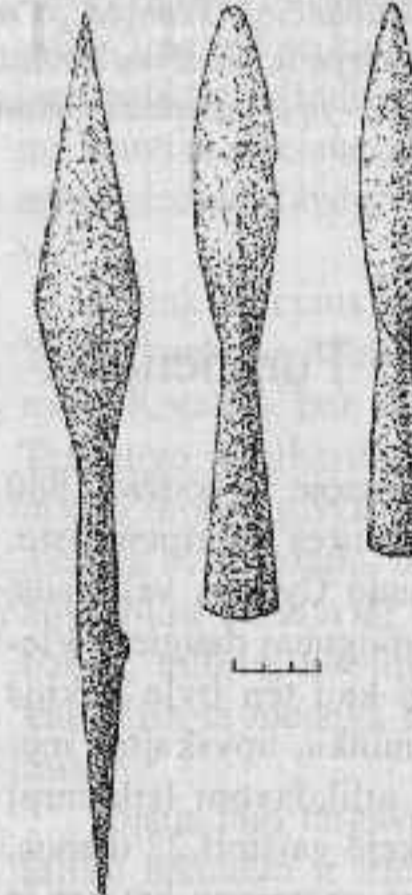
Literatūra

1. Alseikaitė M., 1944 - Baltai priešistoriniais laikais // Kūryba, Kaunas, Nr. 1, p. 37-40, Nr. 2, p. 106-111.
2. Atgais M., 1980 - Atgais M. Voprosy etničkoj istorii zemgalov // Iz drevnejšej istorii baltijskich narodov. Riga, c. 89-101.
3. Baubonis Z., Dakanis B., 2000 - Papyvesių senovės gyvenvietės ir senųjų kapinių, vadinamų Švedkapiais, žvalgomieji tyrinėjimai // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje (toliau ATL) 1998-1999 metais. Vilnius, 2000, p. 505-507.
4. Gimbutienė M., 1985 - Baltai priešistoriniais laikais. Vilnius.
5. Lietuvių etnogenezė. Vilnius, 1987.
6. Lietuvos... - Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Kn. 1-4, Vilnius, 1974, 1975, 1977, 1978.
7. Markelevičius J., 1972 - Kyburių senkapio radiniai // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje (AETL) 1970-1971 metais. Vilnius, p. 59-61, pav. 11.
8. Michelbertas M., 1972 - Berklainių pilkapis (Pasvalio r.) tyrinėjimai 1970 metais // AETL 1970 ir 1971 metais. Vilnius, p. 32-33.
9. Michelbertas M., 1970 - Daujėnų pilkapis (Pasvalio r.) tyrinėjimai // AETL 1970-1971 metais. Vilnius, p. 28-32.
10. Michelbertas M., 1986 - Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius.
11. Puzinas J., 1938 - Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys // Senovė. T. 4, Kaunas, p. 173-304.
12. Simniškytė A., 1999 - Sėliai // Liaudies kultūra. Nr. 5 (68), p. 26-35.
13. Tautavičienė B., 1974 - Pamiškių (Pasvalio r.) senkapis // AETL 1972 ir 1973 metais. Vilnius, p. 40-45.
14. Tautavičius A., 1980 - Tautavičius A. Baltijskijje plėnenu na teritoriji Litvy v I tysiabel. n. e. // Iz drevnejšej istoriji baltijskich narodov. Riga, c. 80-88.
15. Tautavičius A., 1996 - Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V-IX a.). Vilnius.
16. Tebelškis P., 1998 - Žvalgomieji tyrinėjimai Norelių kapinyne 1997 metais // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje (toliau ATL) 1996 ir 1997 metais. Vilnius, p. 225-227.
17. Vaškevičiūtė I., 2000 - Stungių kapinynas // Lietuvos archeologija. T. 20, Vilnius, p. 225-262.
18. Vaškevičiūtė I., 2002 - Kyburių kapinynas // ATL 2000 metais. Vilnius, p. 106-107.
19. Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970 - Lietuviai IX-XII amžiais. Vilnius.
20. Volkaitė-Kulikauskienė R., 2001 - Lietuva valstybės priešaušriu. Vilnius.
21. Zabiela G., 2002 - Ažuolpamūšės piliakalnio paslaptys // Darbas. (Pasvalys). 2002 07 05. Nr. 79 (7402), p. 5.

Po 30-ties metų prie šio paminklo vėl grįžo archeologai. Čia buvo iškastas 107 kv. m plotas ir surasti 4 kapai - 3 vyrų ir 1 vaiko. Kapai rasti labai apardyti, nusta-tyta, kad mirusieji guldėti ant nugaros ištiestomis kojomis. Įkapių beveik nerasta. Tik vaiko kape buvusi apyrankėlė, pagaminta iš didesnės. Ji buvusi ne užmauta, o padėta ant rankos (Vaškevičiūtė, 2002, p. 106-107). 1997 m. P. Tebelškis atliko žvalgomą pobūdžio tyrimus Norelių senkapyje. Čia aptikti 3 apardyti palaidojimai - vaiko ir dviejų suaugusiųjų. Mirusieji laidoti 30-35 cm gylyje, guldėti ant nugaros, ištiestomis kojomis. Kiek geriau išlikęs tik vyro kapas Nr. 2. Pastarasis orientuotas galva į pietryčius. Prie mirusiojo galvos buvo padėti 3 ietigaliai: vienas įteriamasis ir du įmaviniai (pav. 4). Kapo duobėje surinkta keliasdešimt smulkių žalvarinių grandelių. Kapai datuoti VIII-IX amžiais (Tebeškis, 1998, p. 225-227).

Taigi šiandieniniame Pasvalio rajone tirta tik apie 17% dabar žinomų archeologijos paminklų.

Išvados: 1. Dabartiniame Pasvalio rajone pirmieji gyventojų pėdsakai aptinkami iš mezolito (VIII-V

Pav. 4. Ietigaliai iš Norelių kapinyno

tūkstm. pr. Kr.) laikotarpiu. Akmenis amžiaus paminklų dar nėra gausu, tačiau pakankamai gausūs atsitiktiniai radiniai rodo, jog kartą čia atėję gyventojai pasiliko visam laikui. 2. Gausiau paminklų randame iš geležies amžiaus. 3. V-VI a. sandūroje suirus Šiaurės Lietuvos ir Pietų Latvijos pilkapių su akmenų vainikais kultūrinei sričiai, centrinėje ir rytinėje šios teritorijos dalyse išsiskiria žiemgalių ir sėlių gentys. Dabartinis Pasvalio rajonas - žiemgalių gyventos žemės. 4. Rytinė žiemgalių ir sėlių riba ėjo Apaščios upe, į pietus iki Vabalninko, toliau Karsakiškio link.

Tartum kiti žmonės liko: švelnėsniai, švesėsniai, nie vienas prieš kitą kiekpuriomis pradėjo svejkintis. Tajgi nie vien privalomus pamokslus kalbejo, bet ir auklejo, ko labjausi prasčiokeliams truko. Viešpatel! Duok daugiau mums tokių kunigelių aukletojų. Tau bus daugiau garbes ir žmonims lengviau bus gyventi! Nors Brazdžionis nie ilgaj buvo, bet parapijoje žimiją savo ir ik šiaj dienaj paliko. Nors Karčiamų buvo ir daugibe, bet parapijonaj girtoklbe nie labaj atsižimejo. Kitur gerio labjau.

Ant pleciaus turgavetes buvo geras šulnis, iš kurio vandieni semem del arbatos ir gajšrų atsitikus. Buvo ligoninės stotis su 4 lovomis sergantiems, bet visuomiet tusčios. Mat nuolatinio daktaro ir vajstienes nie buvo. Ligoninė užsilajke iš žimškų bendrų mokiesčiu. Tajgi nie valsčiaus žinyboje buvo. Susirgusiems medicinos pagelbą sutejkdavo feldšeris Juozapas Rogožinskis, niebjaunas ir labaj pritires, savęs niegajledavo, ir pesčius, ligonius aplankidavo. O kada buvo labaj linksmo upo, to kaj sergantis jo pastebejo, tojaus pasvejkavo. Švelnas, šnekus apsiemimi pritraugdavo prie savės žmonius. Gydidavo žolemis ir savo vajstomis. Buvo ir antras frldšeris Andriuškievičius, bet šis gelemis ir bonkomis gididavo, dantis sopenčius raudavo. Dentistų nie buvo. Vajkus prijeminiėjo priturisios moteris - bobutes. Veterinaro ar nors kanivalo nie buvo, taj susirgusius arklius, arba išromijmuj, vesdavo į Giegabrastus - Nikolskoje, kur terpų gudu, buvo konivolas - muzikas. Su kitaj galvijaj sergančijais buvo sunkiau. Jej semenų arbata niegelbejo, taj daug krjto. Žydu kagalozlajkoma prie Istros kranto buvo bendra, taj labaj niešvari, pirtis. Kriksčionis jos nie lankidavo, o ukininkaj turejo savo pirtiles, kur ir nusivoniodavo, akmenaj prišildid vandienieliu.

Nors iš Panevežio, pro Pasvalį į Biržus buvo ant stulpų vėla, o paštų vežiodavo vien kart savajtej, bet miesteli pašto stoties nieradau da. Susitaris su apilenkies dvarininkaj išsirupiniem įstėjgimo pašto stoties, o paskum ir telegrafo stoties. Iš ko labj visi džiaugiamės. Labaj buvo me užganedinti iš paskirimo stoties viršininkum Nieviarovskio, iš unijotų Minsko gubernijos, nevedusio, kurs valandomis niesiskajte bet rejkaluj esant dienomis ir naktimis raštus prijeminiėjo ir išduodavo, pašto ženklus parduviniejo. Už tokią patamavimą gaudavo gastičių: suni, kiaušinių, svesto ir panašij. Nors oficijaliaj skajtese buk stačiatikis, bet katalikų bažničią kas šventadeni lankie ir kur kertutaj prisiglauddes, pavizdingaj, kajp kriksčionims pridera, meldes. Lajkuj slenkant gavome ir telegrafo stoti. Taj buvo jau viso miesto pokilis. Del palajkimo autoriteto valdžios miesteli gyveno uriadnikas kairimas Pileckis, kurs su vagilelijais snibždžiodavos. /Turent nuomotą uki man buvo vagis nu karų ratu numovi ratus ir isinieši. Nie spejau grjžti jampasiskundies, jau atsiunte žiniją, kaj rataj rasti. Pasirodo, paskandinti upej už žydu pirtes. Turejau duoti už patamavimą du purų avžų. Del palajkimo mieste tvarkos valsčius samde už 90 rublijų metams saltisiją. Tuomet buvo Jonas Bambanas, kurs Panevežio gimnazijoje išejo 2 klasus lajki 9 metų studentavimo. Kiti jo draugaj iš pirmos klases tamē lajki gimnaziją bajge ir Universitetą stoja. Nors buvo už apsilejdimą moksle kas šeštadeni kejpo niebajoriškos kilmes, be divonieliu, beržinią košę į pasturgali, protą varitas, bet mokslas ir rikštes jam nieliupo. Da buvo kasmiet seniunijos renkami du desetnikaj iš gaspadorių, kurie savo parejgas atlikdavo niemokamaj. Taj ir tiek pačios stambiausios Imperatoriškos valdžios ant 10, 000 žmonių valsčiaus!

Buvo da ir tris juristaj, kejp dabar sako, o tada jos šunadvokataj vadindavo: Gedminas, Gogielis ir Rapečkis, visi je kada taj buvo raštinkaj Miestelenų Valdybos, bet del girtokliavimo iš tarnistes palajsti. Tajgi už du grivina, dabar vieną litą,

arba buteliukę degtinies, rašidavo skundus kam ir kur nori. Mat skundus tada žiminių mokesniū nuo b. baudžiauninkų vardo, nieapmokomos buvo. Taj skundų daug ir buvo.

Valsčiaus raštine buvo pačiam gali miestelio, prie veškeliu iš Panieviežio Medini, vieno aukšto namaj, iš oro vidurij gonkas į presieni. Mazitis prieškambaris, nuolatinie buvejnie rasilinos, vede į didelę salę - raštinię, platumo visų runų. Dag prie jos kambarelis del valsčiaus Tejsmo posiedžių ir golio mano pagelbininkų. Antra pusie: preškambarelis, salionas, stalava, miegamasis kambarelij ir mažite virtuvele, iš šios pastarosios stačij į orą duris. Salkių niebuvo. Per 6 metrus atsto kopija išvardita rumo - mokikla. Kiemas ir daržaj niecapterti ir medelijais nieapsoodinti. Ant kiemo į pakalni, taj bendra daržiniela - kutic. Pusiau darži triobele šaltoji, kur kaj kada buvo lajkomi, sulig Tejsmo nutarimo, jau prablajvej žmonies už girtoklybę. Daržo, vejo nešiojomo, smelio po I hektarą Pisorijų ir Mokitojų. Daržų žemē tiko bulbems - nie kitam.

Vienosie samdomose namosie prie rinkaus - turgavetes buvo Miestelenų Valdyba - Miesczanskaja Uprava, kur tuomet seniunum buvo vienas kriksčionis, vokictelis, aucejus, Fricas Milrat. Iš žydu tarpo seniunus rinkti buvo draudžioma del jų niepagaunamų apgalvotų suktibių ir nolatinų prasikaltimų. Taj seniunijaj priklausie ik 8,000 žydu isiblaškusijų po visam pasauli. Vieton gyveno vos kietvirtodalis.

Senaj panajkintam bravori, brolijaj Segalijaj, buvo įtejsi nie didelą odų dirbtuvę. Naginiams, juftuj ir šikšnomis čion pujkij odos išdirbinejo. Apyvartos turejo niemaža, tajgi odos išdirbiniejo apskritis metus. Buvo ir žydu skerdikla, bet galvijoną turejome niekasdien, o geraj jej ketvirtadeni, o taj penktadienais, kada miesos tuomet nievalgidavom. Vičiukaj buvo niebrangi, taj retaj mums tekdavo. Žydalkos užmesti iš vežiančių supirkincedavo. Naudotis prisejldavo iš pažinstamų.

Giršivičijaj vede žimiją prekybą grudaj ir miškum. Linoms, semenims supirkineti, buvo Panieviežio pirklju agentaj, kurie po kajmus važiniedami šios prekes išpirkdavo ir patis išveždavo. Sankrovams prekes iš Panevežio balagolsčikaj atveždavo. Betarpiaj susiekimas su Riga buvo jau užmirštas. Iš ukininkų grudu, linų, semenų ten jau nieks nieveždavo, nie ir kielio niežinojo!

Stasys Antanas Bačkis

Pantakonių kaimas ir mano vaikystės metai

Pantakonių kaimas, mano atsiminimais, buvo vadinamas Pantakoniais. Matyt, dėl mūsų tarnės Petras Būtenas, kalbininkas, jį pavadino "Pantakoniais", o pakeisdamas a, nes mes visuomet sakydavome "žosis", "ontia" - vietoj "žasis", "antis".

Kaimas buvo mažas, teturėjo devynis kiemus gyventojų - kelis ūkininkus, kelis "pusiažemius", kaip mes vadinavome. Gyventojai buvo visi katalikai, tik viena šeima - evangelikai reformatai, priklausę Biržuose esančių evangelikų reformatų Švobiškio centrui. Žmonės juos vadindavo "bombizais".

Kaimas yra gražioje vietoje, Mūšos kairiajame krante, prie pat upės. Mano tėviškė ir dar dvi sodybos buvo prie pat upės, atskirtos nuo jos tik nedidele pieva, be jokio pakilimo. Kitas kaimo sodybas skyrė kokiais penkiais metrais pakilusi pieva-lanka, pro kurią nebuvo matyti upės. Žmonės, važiuodami per lanką, turėdavo pervažiuoti upę ir, pakilę keleliu į kalnelį, pasiekę vieškelį,

važiuoti į Joniškėlį (4 km) ar Pasvalį (11 km). Dešinėje upės pusėje stūkojo antkalnė, gal 20 metrų aukščio, apaugusi medžiais. Čia, vis-a-vis mūsų sodybos, buvo Gustonių dvaras. Neturtingų Pantakoniuose nebuvo. Gustonių dvaro žemės antkalnėje prie upės tęsėsi du ar tris kilometrus. Dvaro rūmai iš mūsų kaimo nebuvo matomi, tik juos pamatydavome, važiuodami vieškeliu į Joniškėlį.

Į šiaurę nuo Pantakonių buvo Sabonių didelis kaimas, kur gyventojų turbūt buvo kelios dešimts sodybų. Į pietus nuo Pantakonių, kitoje Mūšos pusėje, - Pamūšių kaimas. Sabonių kaime gyveno keletas lenkuojančių šeimų, kurias pantakoniečiai pajuokdami vadindavo "bajorais".

Mūsų sodyba buvo gana didelė, joje - gyvenamasis namas - mūrinis, su gryčia ir seklyčia, ir pristatytas papildomas medinis namas, prijungtas prie mūrinio, kur buvo tik gryčia ir joje - pečius, valgomas stalas, pora lovų,

Mūša ties Pantakoniais

Vido Dulkės nuotrauka

staklės - įtaisas audimui. Sodyboje buvo pirtis, klėtis su dviem skyriais, kūtė-kiaulidės, arklidė, avidė, statyta akmenimis - nesupratau ir nesužinojau, teiraudamasis, kodėl ji statyta iš akmenų. Prie kūtės - medinis priestatas - malkinė. Taip pat sodyboje - klojimas ir daržinė. Daržai buvo keturi - du prie gyvenamojo namo ir kūtės, ir du - kitoje pusėje, prie klojimo ir daržinės. Buvo sodas su obelėmis, kriaušėmis, keliais medžiais - slyvoms ir vyšnioms. Sode augo du dideli gražūs beržai, kurių sulą gerdavome, o pavasarį vasarą gandrai turėjo savo lizdą. Patvoryse kerojo dar aviečių, serbentų medeliai. Bulvės, morkos, agurkai, ridikai, kopūstai buvo auginami daržuose.

Šeimoje buvau jauniausias sūnus. Už mane vyresni - vyriausias ūkininkas, po jo sesutė, kitas brolis, tapęs farmaceutu, bet miręs 29-erių metų, trečias brolis, tapęs Lietuvos karininku - ketvirtos laidos, pasiekęs majoro (intendantūros) laipsnį, baigęs ekonomijos mokslus Vytauto Didžiojo universitete, sovietų areštuotas ir ištremtas 1941. VI. 14, žuvęs Krasnojarsko rajone 1942 m. rugsėjo mėnesį. Ketvirtas brolis buvo ūkininko brolio pagalbininkas. Tėvelis mano mirė 1912 m., kada tebuvo tik šešerių metų. Motina, Elžbieta Būtėnaitė, gimusi Dovydų kaime, mirė 1937 m. Palaidota, kaip ir tėvas, Joniškėlio kapinėse. Kada pantakoniečiai tapo vienkiamiais - negaliu pasakyti, bet atsimenu, kad mūsų vienkiamyje buvo pastatyti nauji gyvenamieji namai, klojimas - daržinė, kūtė. Klojime buvo jauja ir šalia klojimo - įrengimas kuliama mašinai. Kitų mašinų ūkyje nebuvo nepriklausomybės metais. Vyriausias brolis Povilas, ūkininkas, gyveno vienkiamyje, ilgą laiką buvo seniūnas, vedęs Oną Bačkytę iš Gustonių kaimo, susilaukė penkių sūnų ir penkių dukterų, iš kurių dabar gyvų, su šeimomis, yra trys sūnūs ir trys dukterys. Įdomu, kad Povilo žmona Bačkytė nebuvo giminė, nors turėjo tą pačią pavardę. Okupacijos (sovietų) metais ji gavo medalį, kaip motina dešimts vaikų. Broliai - Povilas, Kazys, kuris gyveno sodyboje, kartu su sesute Kazimiera, sesutė mirė sovietų okupacijos metais. Dabar teliko tik gyvi trys sūnėnai ir trys dukterėčios su šeimomis, kurių dar nesu matęs. Brolis Povilas gyveno su šeima vienkiamyje.

Iš pantakoniečių šeimų, kiek prisimenu, vaikus teledo į mokslo tik dvi šeimos - Grubliauskai ir Žiedoniai. Kitos šeimos - Baranauskai, Jarašūnai, kurių buvo trys kiemai, neatsimenu, kad jų vaikai būtų buvę leisti mokytis, kaip lygiai ar Ridikų šeima vaikus leido į mokslo - nežinau. Iš mano tėvelio Juozo ir motinos Elžbietos kartos - tik buvo vienas inteligentas kunigas, mano dėdė Stasys Bačkis, miręs 1930. XI. 29. Palaidotas Vilkijoje, kur buvo klebonu, Kauno Dekanu ir gavęs garbės kanauninko titulą. Tokie trumpi mano atsiminimai apie Pantakonus.

Kiek liečia mano vaikystę-jaunystę, trumpai norėčiau atžymėti tik kelis brožus, kuriuos prisimenu. Deja, neturiu jokių nuotraukų, nes nebuvo arti fotografo. Gal ir Joniškėlyje jo nebuvo. Tėvelio prisimenu - kada jis sirgo ir mirė, tai aš taip pat sirgau. Gydė dr. Petkevičius.

Tai buvo 1912 metais. Po tėvo mirties ūkiui vadovavo vyriausias brolis Povilas, jam padėjo brolis Kazys.

Būdamas mažas, pramokau skaityti, brolių padedamas. Labai mėgau skaityti. Taip pat išmokau ir rašyti. Prisimenu, kad gegužės mėnesiais būdavo rengiamos gegužinės pamaldos pas mus, ir aš eidavau su būgneliu kviesti pamaldoms. Mano amžiaus vaikų kaime nebuvo, tad neturėjau su kuo draugauti ar žaisti. Į bažnyčią Joniškėlin kartais važiuodavom, kartais pėsti eidavom. Buvau pamaldus.

Karo metu 1914-1918 m. Gustonių dvare buvo rusų belaisvių, kurie, saugomi vokiečių, eidavo į Mūšą vandens pasiimti jų reikalams. Nežinau, kokiū būdu aš būdavau įpareigotas jiems - belaisviams - nešti maisto. Prisimenu, jie, vokiečių išvežami iš Gustonių dvaro, man padovanojo butelį, kurio viduje buvo labai gražus jų dirbiny.

1917 m. nuo rudens mane su broliu Juozu, kuris buvo Panevėžio gimnazijoje mokiniu, nuvežė Panevėžin rengtis įstoti į gimnaziją. 1918 m. gegužės mėnesį Panevėžyje buvo didelis gaisras ir sudegė daug namų, kada mes buvome priversti grįžti pėsčiomis, 40 kilometrų, į Pantakonus.

1918 m. rudenį, atsidarius Linkuvoje progimnazijai - buvau nuvežtas Linkuvon, kur, išlaikęs egzaminus į antrąją klasę, išbuvau iki 1919 metų galo. 1920 m. pradžioje persikėliau į Panevėžio gimnaziją, kur studijavo brolis Juozas. Jis buvo mobilizuotas ir išvyko į karo mokyklą Kaunan, kur baigė 4-ąją karininkų laidą, gaudamas jaunesniojo leitenanto laipsnį. Nuo to laiko atsidiūriau vienas Panevėžyje, be brolio, ir 1925 m. baigiau gimnaziją. 1914 m. rudenį lankiau pradžios mokyklą Joniškėlyje, kur išmokau rusiškai skaityti, bet rusų kalbos neišmokau ir neišmokau vėliau.

1918 m. tiek Joniškėlio apylinkėse, tiek Linkuvoje teko sužinoti apie lietuvių partizanų veiksmus Joniškėlio apylinkėse su rusų bolševikų kariuomene, kada vokiečiai dar padėjo lietuviams. 1919 m. Linkuvoje būdamas buvau stebėtoju mitingų, kur lietuviai ginčydavosi su bolševikuojančiais lietuviais. Prisimenu, kad bolševikuojančiai nušovė vieną lietuvių teisėją, ir man teko lydėti jo žmoną į namus. Linkuvoje, lietuvių kovoms vykstant su bermontininkais, pirmąkart teko pamatyti Lietuvos kariuomenę, kurios daliniuose buvo dar vienas pantakoniečių, ir man teko su juo pasimatyti.

Tokie tad buvo mano patyrimai Lietuvos nepriklausomybės karo metais. Prisimenu, kad vyriausias brolis Povilas ir brolis Juozas veikė Joniškėlio apylinkėse, kaip partizanai prieš bolševikus. Iš 1914-1918 m. karo prisimenu dar, kad vokiečiams užėmus mūsų Joniškėlio, Pantakonių apylinkes, ateidavo vokiečiai į mūsų namus, ieškodami nakvynės, ar vienas kitas, norėdamas apsižiūrėti, ką galėtų gauti ar paimti. Bet nuo jų nenukentėjome.

Trumpai tad tokie yra mano prisiminimai apie vaikystę, pirmąsias jaunystės dienas ir pergyvenimus.

Gintaras Vaičiūnas

Pasvalio krašto partizanų spauda ir jos leidėjai

Prasidėjus antrajai sovietinei okupacijai Lietuvoje, bet kokie spaudos leidiniai, išskyrus komunistų valdžios leidžiamus, buvo uždrausti. Todėl partizanai savo spauda mėgino duoti atkirtį komunistų propagandai ir nors šiek tiek palaužti pastarųjų informacijos monopolį. Vyriausiojo Lietuvos laisvės armijos (LLA) štabo 1945 m. kovo 24 d. išleistame laikraštyje "Laisvės Karžygis" buvo atspausdintas kreipimasis į Lietuvos visuomenę, kuriame aiškiai apibrėžta, kam reikalinga pagrindinė spauda ir kodėl svarbu paremti jos leidimą ir platinimą. Kreipimasi rašoma:

"Dauguma praradę viltį gyvena dvasinėje apatijoje ir turi tik gerus norus. Ar pagalvoji tu, mielas tėvynaini, kad dabar pats patogiausias laikas būti knygnešiu, tautos žadintoju, kovotoju už jos laisvę. Sakote, dabar nėra prasmės, tik beprasmis pasiaukojimas, negalima nieko pasiekti ir kovojant su tokiau priešu reikia palaukti momento. Taip, bet vilties laimėti knygnešių laikais negi buvo daugiau? Būkite tikri, jeigu ir tie knygnešiai būtų laukę patogaus momento, taip kaip dabar laukia daugelis, jokių knygnešių mes neturėtume. Galbūt dabartinių knygnešių kelias pavojingesnis, bet kartu jis ir kilnesnis. Dabar laukti momento nėra kada, nes šis momentas seniai jau atėjo. Dabar tai turi prasmę, rytoj, kai tai taps nepavojinga, ir be mūsų bus kam kalbėti patriotines kalbas ir rašyti ilgiausius straipsnius, kvepiančius Tėvynės meile. Ach, kiek dar tada atsiras lietuviško žodžio karių ir šaunių nusipelnusių didvyrių. Tada ir mes jau galėsime pailsėti, bus kam ir be mūsų dirbti. Bet dabar, tik dabar lietuvišką žodį ištarti ir išplatinti nebijantis tautiečių. Dabar mes kviečiame tave, dabar tu kaip niekad reikalingas Tėvynei. Atsiliepk į mūsų kvietimą. Vėliau įrodyti savo nesavanaudišką meilę Tėvynei bus per daug vėlu".

Biržų apskrities partizanų nuo 1945 m. pradžios suvienijo ir padėjo organizuoti jų veiklą Vyriausiasis Lietuvos Laisvės Armijos (LLA) štabas, vadovaujamas Lietuvo kariuomenės vyr. leitenanto Alfonso Eidimto. Pirmieji Biržų krašto partizanų pradėjo organizuoti Kazimieras Rožėnas ir Alfonsas Antanaitis. K. Rožėnas gimė 1914 m. Pasvaliečių kaime, Pabiržės valsčiuje, mokėsi Biržų gimnazijoje, ilgą laiką dirbo Daujėnų valsčiaus sekretoriumi. Nuo 1944 m. spalio mėnesio kartu su A. Antanaičiu pradėjo organizuoti partizanų junginį Pabiržės valsčiuje - Kirdonių miške įkūrė įtvirtintą partizanų stovyklą. 1945 m. sausio mėnesį K. Rožėnas užmezgė ryšius su LLA Vyr. štabo ryšių įgaliotiniu V. Nasevičium. Jis

įkalbėjo Pabiržės krašto partizanų stoti į LLA. K. Rožėnas ėmėsi iniciatyvos suburti atskirus Biržų apskrities partizanų būrius į junginį, pavaldų Šiaulių apskrities LLA štabui. Kirdonių miške 1945 m. sausio mėnesį buvo sukviesti partizanų būriai iš Pabiržės, Saločių, Krinčino valsčių, sukurta Šiaurės Lietuvos LA partizanų grupė iš 5 partizanų būrių: Alfonso Antanaičio (būrys laikėsi Pabiržės valsčiuje Kirdonių miške; A. Antanaitis buvo išrinktas ir viso partizanų junginio vadu), Boleslovo Balbieriaus vadovaujamo būrio (veikė daugiausia Krinčino valsčiuje, Gulbinėnų-Berčiūnų kaimų apylinkėse), Antano Naudžiūno (veikė Saločių valsčiuje), Antano Jankausko (veikė Krinčino valsčiuje) ir Vytauto Šato (veikimo zona taip pat Krinčino valsčiuje). Kazimieras Rožėnas buvo išrinktas partizanų junginio vado pavaduotoju bei propagandos ir agitacijos skyriaus viršininku, taip pat junginio leidinio "Demokratinis žodis" redaktoriumi. K. Rožėnas laikraščiu leisti turėjo tik spausdinimo mašinėlę, todėl leidinio tiražas buvo nedidelis. Jis gaudavo spaudą ir iš Vyr. LLA štabo, daugiausia laikraštį "Karinės ir politinės žinios", jį perspausdindavo ir platindavo tarp partizanų ir vietos gyventojų. Tačiau darbuotis K. Rožėnui teko neilgai - 1945 m. birželio 4 d., bėgdamas nuo priešų, puolė po traukinio ratais ir nusižudė. Jo spausdinimo mašinėlė buvo perduota Krinčino valsčiaus partizanų būriui vadui V. Šatui, bet jis 1945 m. liepos mėnesį su savo būriu legalizavosi Biržų MGB. Pirmojo Biržų-Pasvalio krašto partizanų laikraščio "Demokratinis žodis" leidimas nutrūko. Bet Šiaurės LLA grupės partizanai savo spaudos leidimo nenutraukė.

Nuo 1945 m. birželio mėnesio savo spaudą pradėjo leisti Juozo Aukštikalnio-Sukilėlio būrys, veikęs Biržų ir Vabalninko valsčiuose. Šiame būryje atsakingas už spaudos leidimą buvo Jonas Kalkis - Vygantas (gimęs 1916 m. Lebeniškių kaime, Vabalninko valsčiuje, dirbęs įvairiose Lietuvos vietovėse raštininku. Nuo 1945 m. gegužės mėnesio J. Kalkis - J. Aukštikalnio-Sukilėlio būrio partizanas. Būrio vadas netrukus J. Kalkį paskyrė atsakingu už spaudos leidimą. Būrys turėjo gerą spausdinimo ir leidinių dauginimo įrangą: spausdinimo mašinėlę "Mercedes", šapirografą, rotatorių ir leido savo laikraštuką, pavadintą "Informacinis biuras Pirmyn". Laikraštuką redagavo būrio vadas J. Aukštikalnis-Sukilėlis ir jo pavaduotojas, atsakingas už propagandą ir agitaciją, Kazimieras Morkūnas-Audrūnas. J. Kalkis spausdindavo ir dauginavo būrio laikraštį, rūpindavosi spaudos platinimu tarp partizanų ir visuomenės. Būrio leidinių spausdinimo technika buvo laikoma Porijų kaime, prie Padagų miško, spaudą paimdavo ir toliau išplatindavo

partizanų ryšininkai, Biržų gimnazijos moksleiviai: A. Baltrėnas, S. Giedrikas ir kiti. Būrio leidinius gaudavo Krinčino, Biržų, Pabiržės, Daujėnų, Vabalninko valsčių partizanai. Žuvus būrio vadui J. Aukštikalniui-Sukilėliui, J. Kalkis ėmėsi ir spaudos redaktoriaus darbo. 1946 m. jis persikelia su visa spausdinimo technika pas Skamarkų kaimo (Biržų valsčius) gyventoją Gasparą Paštuolį ir čia toliau spausdina partizanų leidinius. 1947 m. sausio 11 d. jis pas G. Paštuolį suimamas ir vėliau nuteisiamas 25 m. lagerio. Šiaurės Lietuvos partizanai netenka energingo spaudos leidėjo ir spausdinimo technikos.

Šiaurės Lietuvos partizanai Biržų girioje

Nuo 1947 m. pavasario Šiaurės Lietuvos partizanai sukuria Dariaus ir Girėno vardu pavadintą partizanų apygardą. Apygardos štabas ima vadovauti partizanų būriams, kurie veikė Biržų, Pasvalio, ir iš dalies Panevėžio apskrityse. Apygardos partizanų būriai sudaro 4 partizanų grupes: A - Biržų, B - Pasvalio, Krinčino, C - Pabiržės ir D - Vabalninko. Apygardos partizanai leido 2 laikraščius: apygardos štabas - "Bočių keliais" ir A grupės štabas - "Darius ir Girėnas". Apygardai vadovavo Lietuvos kariuomenės leitenantas Povilas Žilys-Klevas, gimęs 1916 m. Šakarnės kaime, Daujėnų valsčiuje. Apygardos štabo propagandos ir agitacijos skyriui ima vadovauti buvęs Biržų gimnazijos moksleivis Adolfas Baltrėnas-Anupras, gimęs 1926 m. Vabalninko miestelyje. Besimokydamas Biržų gimnazijoje, jis platino partizanų spaudą, buvo aktyvus J. Aukštikalnio-Sukilėlio būrio ryšininkas. Į partizanų gretas jis įsitraukė 1946 m. ir padėjo J. Kalkiui-Vygantui leisti partizanų spaudą. A. Baltrėnas - Anupras redagavo "Bočių keliais". Susikūrus Dariaus ir Girėno partizanų apygardai, A. Baltrėnas bu-

vo paskirtas šios apygardos štabo propagandos ir agitacijos skyriaus viršininku. Apygardos partizanų štabo redakcija buvo įsikūrusi Stasio Šulnio sodyboje Dumblinų kaime, Vabalninko valsčiuje, čia dirbo Adolfas Baltrėnas-Anupras ir jo pavaduotojas Vytautas Aukštikalnis-Klierikas iš Lamokių kaimo, Vabalninko valsčiaus. Partizanai turėjo spausdinimo mašinėlę ir šapirografą. Žuvo A. Baltrėnas 1949 m. sausio 30 d. Jeronimo Glemžos sodyboje Dumblinų kaime, Vabalninko valsčiuje (kartu su juo žuvo partizanai Motiejus Kazelka-Birutis iš Notiškių kaimo, Vabalninko valsčiaus ir

Albertas Bagdonavičius iš Buiviškių kaimo, Saločių valsčiaus). Buvo suimtas A. Baltrėno-Anupro pavaduotojas Vytautas Aukštikalnis-Klierikas. Po A. Baltrėno žuvimo ir V. Aukštikalnio suėmimo šBočių keliaisE leidimas nutrūko.

1947 m. vasarą Panevėžyje susikūrė pagrindinė organizacija Šiaurės Lietuvos LA, kuri leido pagrindinę spaudą ir ją platino tarp partizanų bei gyventojų. Organizacijos vadai buvo kilę iš Pasvalio krašto ir palaikė glaudžius ryšius su šio krašto partizanais, Aukštaitijos partizanų apygardų vadais ir net Tauro apygardos partizanų, kurie veikė Suvalkijoje, vadovybe. Pagrindinės organizacijos įkūrėjas, jos vadas ir leidinių redaktorius buvo Jonas Čeponis-Vaidevutis, Vaidutis, kilęs iš Pagojauš kaimo Pasvalio valsčiaus. J. Čeponis gimė 1925 m. pasiturinčio ūkininko šeimoje, mokėsi Pasvalyje, Biržuose, 1944-1945 m. - Kauno kunigų seminarijoje kartu su A. Svarinsku, A. Valeika ir kitais klierikais, dalyvavo antisovietinėje veikloje. Vengdamas suėmimo, pasitraukė iš seminarijos. Nuo 1945 m. gruodžio mėnesio įsitraukė į

partizanų gretas, buvo paskirtas Šiaurės LLA štabo viršininku. Pagrindinis darbas buvo aprūpinti partizanų ginklais, antspaudais, dokumentais. Priešui sunaikinus apygardą ir žuvus jos vadams, J. Čeponis 1946 m. lapkritį apsigyveno Panevėžyje pas savo pusbrolių Kazimierą Kazėną, kuris dirbo universalinės parduotuvės buhalteriu, gyveno Pušaloto gatvėje. Šiuose namuose J. Čeponis, K. Kazėnas ir Panevėžio gimnazijos dailės mokytoja Vanda Pozukaitė leido pagrindinę spaudą. Tai buvo įvairūs atsišaukimai, eilėraščių rinkiniai ir laikraštis "Už Tėvynę". Spauda buvo leidžiama spausdinimo mašinėlė ir šapirografu. K. Kazėno namuose buvo atspausdinti šio laikraščio 1 ir 2 numeriai, maždaug 100 egzempliorių tiražu. Išleistą spaudą J. Čeponis veždavo į Biržus, Ukmergę, Uplytę, Kauną, Vilnių. Iš J. Čeponio leidinį "Už Tėvynę" tiesiai iš jo rankų gavo Vyčio apygardos vadai D. Vaitelis-Briedis, Tauro apygardos vadai A. Baltūsis-Žvejas, J. Čeponio ryšininkė Marytė Morkvėnaitė-Vilija perdavė pagrindinės organizacijos spaudą Dariaus ir Girėno apygardos vadui P. Žilui-Klevui. 1947 m. vasarą ir rudenį ji 7 kartus su spaudiniais vyko pas Klevo ryšininkę Oną Samoškaitę, kuri gyveno Šikšnės kaime, Pabiržės valsčiuje, o ši spaudą perduodavo Klevui.

1947 m. Šiaurės LLA pagrindinei organizacijai priklausė J. Čeponis, K. Kazėnas (gimęs 1917 m.) iš Putrių kaimo, Pasvalio valsčiaus, Povilas Kiznys (gimęs 1918 m.) iš Putrių kaimo, dirbęs artelės "Rytas" buhalteriu Panevėžyje, Vanda Pozukaitė, Panevėžio gimnazijos mokytoja, Valerija Ševčėnkovaitė, gimnazijos mokytoja, Marytė Morkvėnaitė iš Pabiržės valsčiaus, Jonas Mikėnas, Valentinas Jasėnas. Dauguma organizacijos narių platino pagrindinę spaudą, tiesiogiai prie spaudos leidimo ir dauginimo dirbo J. Čeponis, K. Kazėnas, P. Kiznys, V. Pozukaitė. V. Pozukaitė daugiausia piešdavo leidinių titulinis lapus. 1947 m. birželio mėnesį J. Čeponis, išvykęs į Kauną, užmezgė ryšius su Tauro apygardos partizanų vadu A. Baltūsiu-Žveju ir įstojo į šios apygardos Birutės rinktinę, kurios kovotojai veikė Kauno mieste ir jo apylinkėse. Vykdydamas apygardos vado Žvejo nurodymus, J. Čeponis kelis kartus vyko pas Aukštaitijos partizanų vadus: Vyčio apygardos D. Vaitelį-Briedį, Didžiosios Kovos apygardos A. Morkūną-Plieną, Dariaus ir

Girėno - P. Žilį-Klevą ir jiems vežė Tauro apygardos spaudą bei Žvejo laiškus su kvietimu Aukštaitijos partizanams prisijungti prie kuriamos visos Lietuvos partizanų vieningos organizacijos - BDPS Prezidiumo. 1948 m. sausio 27 d. J. Čeponis buvo susektas ir Kaune suimtas, netrukus buvo suimti ir kiti šios pagrindinės organizacijos nariai, spaudos leidimas nutrūko.

1949-1950 m. Šiaurės Lietuvos partizanai savo spaudos jau nebeleido, dažniausiai perspausdindavo iš kitų partizanų apygardų gautus partizanų leidinius. Pasvalio krašto partizanai gaudavo Prisikėlimo apygardos štabo periodinį leidinį "Prisikėlimo ugnis". Tuo metu Pasvalio ir Daujėnų apylinkių partizanai priklausė Prisikėlimo apygardai, Jonišio partizanų rajonui, kuriam vadovavo LK kapitonas Juozas Kilčiauskas-Dėdė.

1951 m. birželio mėnesį Daujėnų ir Pasvalio apylinkėse veikęs Klevo būrys, kitaip vadinamas Daujėnų būriu, įsijungė į Žaliąją rinktinę, kuri priklausė Vyčio partizanų apygardai. Tuo metu pagrindinis leidinys, kurį gaudavo šio krašto partizanai, buvo Aukštaitijos partizanų štabo periodinis laikraštis "Laivės kova", jį redagavo Bronius Krivickas-Vilnius. Laikraštį su spausdinimo mašinėlė perspausdindavo ir platindavo tarp partizanų Julius Navakas-Laisvūnas, gimęs 1910 m. Mikėnų kaime. Buvo baigęs 4 gimnazijos klases, iki 1944 m. vasaros dirbo Skapiškio miestelyje pieninės buhalteriu. Nuo 1945 m. rugsėjo mėnesio įstojo į Daujėnų valsčiaus partizanų būrį, kuriam vadovavo P. Žilys-Klevas. 1951 m. birželio 27 d. buvo paskirtas Žaliosios rinktinės štabo visuomeninės dalies viršininku. Tuo metu Klevo būrys padalintas į du būrius - Žalgirio ir Radvilos. J. Navakas laikėsi su Žalgirio būrio partizanais, kuriam vadovavo Antanas Liukpetris-Džiugas iš Porijų kaimo. 1953 m. birželio 30 d. J. Navakas-Laisvūnas buvo suimtas MGB smogikų Vabalninko miške, nuteistas mirties bausme ir sušaudytas.

Baigėsi partizaninis karas, nutilo ir laisvas partizanų žodis. Tiesa, paskutinis partizanų leidinys - Prisikėlimo apygardos Juozapavičiaus tėvūnijos laikraštis "Partizanų šūvių aidas" - išėjo 1957 m., tačiau Pasvalio kraštą jis, vargu, ar tuomet nepasiekdavo.

Nuorodos

1. Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA), Biržų apskr. MGB operatyvinė byla 35/24.
2. LYA, Biržų apskr. MGB operatyvinė byla 40/11, t. 1.
3. LYA, P. Kiznio ir kt. b. b. P-16177-L1.
4. LYA, A. Antanaičio b. b. 18564.
5. LYA, A. Naudžio b. b. 37285/3, t. 1.
6. LYA, A. Žemaičio b. b. 23685.
7. LYA, J. Navako b. b. P-19305-L1.
8. LYA, M. Morkvėnaitės b. b. 42886/3, t. 1.
9. LYA, J. Kalkio b. b. 5842/3.

Aukštaičio neštas laisvas spausdintas žodis Žemaitijoje

Pokalbis su Panevėžio Vyskupu Jonu Kaunecku

Nuslopinus ginkluotą partizanų kovą, Lietuva toliau priešinosi rašytiniui žodžiui. Žmonių dvasią stiprino, tikėjimą tvirtino vėlesniais sovietinio laikotarpio metais naujų knygnešų sklaidžiamis pagrindžiu leidiniais. Šiandien garbingu knygnešto vardu teisėtai galime pavadinti mūsų kraštiečių Vyskupą Joną Kaunecką (Vyskupo žodis Pasvalio krašto žmonėms spausdintas 2000 m. "Šiaurietiškuose atsivėrimuose"), šiais metais sugrįžusį iš Žemaitijos krašto į Aukštaitiją Panevėžio Vyskupo pareigoms. Knygnešio kelią jis pasirinko dar prieš mokslus Seminarijoje, 1971 m. rudenį, 1977 m. paskirtas Telšių vikaru, tapo pagrindžio spaudos leidimo ir platinimo organizatoriumi Telšių krašte. Jo dėka čia buvo sukaupta apie 2000 egzempliorių pagrindžio leidinių, dariusių didelę įtaką telšiškių dvasiniam brendimui. Apie šį gyvenimo kelią kalbėjome su Vyskupu dar 2000-ųjų vasarą Telšiuose, girdėjome paties Vyskupo žodį ir šių metų rugsėjį Pasvalio krašto muziejuje vykusiame susitikime.

Šikart Vyskupo mintis perteikiame "Šiaurietišku atsivėrimu" skaitytojams.

Pagrindžio spaudos leidimo laikotarpis dar mažai istorikų tyrinėtas ir tinkamai neįvertintas, tad rūpi kuo daugiau sužinoti apie tuos metus, kai Jums teko būti naujų laikų knygnešiu; kada ištraukėte į pagrindžio spaudos leidimą ir platinimą, kas lėmė tokį pasirinkimą, kokie buvo šios spaudos sklaidimo keliai ir keletai Telšių krašte?

Klaidinga būtų pagrindžio spaudos leidėjus ir platinėjus vadinti didvyriais. Jeigu mes prikeltume šiaurien Bielinių, garsų šitų kraštų knygnešį, jis saktų: "Aš - joks didvyris. Reikėjo, kad lietuviai turėtų galimybę melsis iš lietuviškų maldaknygių, lietuvišką knygą paskaityti, kai caras uždraudė lietuvišką spaudą. Todėl aš ir vaikščiojau po Pasvalio kraštą, ir nešiojau šitas knygas".

Lygiai taip ir sovietmečiu, kai sovietinė valdžia uždraudė religinę spaudą, tapo būtina rūpintis, kad toji spauda žmones pasiektų. Pirmieji (sovietinės valdžios leisti) katekizmai, nedideliu tiražu išspausdinti, pasirodė po karo praėjus beveik 30 metų. O per tą trisdešimtmetį jau irgi reikėjo žmonėms religinės spaudos, reikėjo vaikams tikėjimo mokytis. Todėl teko slapta dauginti katekizmus, maldaknyges.

1972-1977 metais studijuodamas Kauno kunigų seminarijoje susipažinau su knygų leidėjais psichologais Brazauskais. Jie gerai mokėjo prancūzų kalbą, religinę, psichologinę literatūrą versdavo iš prancūzų kalbos ir perrašydavo mašinėle. Brazauskai buvo pagrindiniai mano platinamų knygų korespondentai-autoriai. Taip pat Panevėžyje gyvenusios vicnuolės, tarp jų - seselė Onutė Pranckūnaitė, perrašydavo mašinėle. Gavęs kokią knygą, neiškų egzempliorių, pirmiausia duodavau perrašyt mašinėle, o toliau ji būdavo kopijuojama, jeigu buvo norima turėti daugiau egzempliorių. Maldaknygės - tūkstančiais egz., kitos knygos - 100-200 egz. Kopijuo-

davome susitarę su žmonėmis valdiškose istaigose, daug kopijavimo aparatų buvo pagaminta slapta, savos gamybos - Eros principu. Vienas iš tokių savos gamybos aparatų dabar saugomas Telšių muziejuje. Minėtoji vicnuolė O. Pranckūnaitė savo vonios kambaryje turėjo tokį kopijavimo aparatą; jai pristatydavau pirmuosius mašinėle rašytus egzempliorius. Ji tiražudavo 100-200-300 egz. tiražu. Pati ir išdavau, nes dirbo Lino fabrike irrankininke, išrašinėdavo dokumentus. Kai prisirinkdavo pilnas lagaminas išrašytų knygų, veždavo man į kunigų seminariją. Pas klierikus dažnai atvažiuodavo artimieji, atveždavo maisto. Tai jeigu kas ir sekdamas tą seminariją su lagaminu ateinančią moterį, manydavo, kad ten kokie pyragai man vežami, net neįtardavo, kad lagamine gali būti pagrindžio knygos. Iš vyskupo Povilonio gaudavau paskaityti (religinių vokiškų) knygų, kurios Lietuvoje tuo metu buvo retenybė. Maccinos raštai, Brazdžionio poezija, JAV leidžiamos religinės knygos iš serijos "Krikščionis gyvenime" (buvau gavęs iš kitur, iš įvairių asmenų. Vėliau - po Seminarijos - dažniausiai jau Telšiuose iš vyskupo A. Vaičiaus). Kai seselė O. Pranckūnaitė atvažiuodavo, tas knygas jai atiduodavau padauginti. Aišku, dauginant reikėdavo jas išardyti, bet paskui ji taip išdavau, kad vyskupas net neatpažindavo, jog knyga buvo išardyta. Taip mes bendradarbiavom ilgą laiką, kol ją suėmė. Seselė O. Pranckūnaitė ir buvo pagrindinė tiražuotoja - ryškiausias pavyzdys, kaip dauginamos knygos.

Telšiuose aš irgi turėjau pas žmones dauginimo aparatą, kad prireikus būtų galima tiražuoti. Nors iš esmės stengėmės maldaknyges, katekizmus dauginti oficialiose istaigose. Telšių statistikos valdyba turėjo gerą kopijavimo aparatą, ir buvo patikimų žmonių, kurie padarydavo lankus -100, 200, 300

egzempliorių. Būdavo, vieną dieną krepšyje išneša vieną lanką, kitą dieną - kitą. Išivaizduokit, sovietų valdžia katekizmą "Tikėjimo šviesa" leido išspausdinti tik 10000 egz. tiražu, tai mes Telšiuose padarėm to katekizmo dar 10000 egzempliorių. Kun. Kazimieras Žilys norėjo, kad į Ukrainą patektų rusiškų katekizmų, vėlgį panašiom sąlygom padauginom.

Telšiuose knygas dauginavo S. Bytautienė; ji turėjo galimybę dauginti dideliais tiražais - iki 5 tūkstančių egz. Šimtais tiražudavo ir telšiškis P. Bogdelis, padauginęs apie 100 pavadinimų knygų. Jis pats knygas ir išdavau. Pagrindžio knygas žmonėms išdalindavom, parduodavom.

Galiu pasakyti, kad žmonės Lietuvoje nuostabūs. Už pavojingą pagrindžio knygų dauginimo darbą neimdavo pinigų, tik už popierių, dažus buvo atsilyginama. Telšiuose pas žmones turėjau 9 rašomąsias mašinėles, ir nė vienas tų žmonių neišdavė.

Turėjau ir aš pagrindyje išleistų knygų biblioteką sukaupęs - net 500 pavadinimų leidinių. Dabar dauguma platinamų knygų jau yra išleista normaliose spaustuose. Tų rankraštinų formų teturiu vieną kitą - porą lentynų. Daugumą atidaviau Telšių bibliotekai ir muziejui.

Pagrindžio spaudos skaitytojai Telšiuose daugiausia buvo jaunimas - vaikai. Jiems paruošdavome populiarias knygeles. Bet gana daug buvo subrendusių skaitytojų. Rimtas knygas jie iš manęs gaudavo Telšių katedros katekizmoje. Pavyzdžiui, tarp jų buvo dabartinė Telšių katalikų mokyklos direktorė Janina Juzevičiūtė (tada ji buvo studentė).

Be religinės, filosofinės, istorinės, psichologinės literatūros sklaidimo, Jums teko nemažai darbuotis ir leidžiant bei platinant "Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką". Prašytume plačiau pakalbėti apie šį pagrindžio leidinį.

Kodėl atsirado Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika? Tarybų Sąjunga skelbėsi, kad esanti demokratiškiausia pasaulyje šalis: kas nori, išpažįsta tikėjimą, kas nori, moko laisvai vaikus tikėjimo. Bet tai buvo netiesa. Deja, pasaulis tikėjimo persekiojimo faktų nežinojo. Todėl grupelė kunigų 1972 m. kovo 19 d. išleido pirmą "Kronikos" numerį. Ir tada pasaulis sužinojo tiesą apie tikėjimo "laisvę".

"Kronika" buvo leidžiama labai nedideliu tiražu - 50-100 egz. Dėl to, kad sunkiau būtų sugaudyti. Jos esmė ta, kad informacija pasiektų visus žmones, pasaulis sužinotų apie tikinčiųjų teisių pažeidimus. "Kronika" atrodė labai paprastai: mašinėle prirašyti lapai ir susegti segtuku. Ant kiekvieno "Kronikos" numerio būdavo užrašyta: "Perskaitęs, duok kitam, jei gali, padaugink". Jei kas padauginavo savo iniciatyva, mes nežinojom. Kai sužinojom, kad daug kas "Kroniką" turi, nustebom, supratom, kad ji ėjo daug didesniu tiražu. Kiekvienas per kalkę kokius 7 egz. nurašydavo, išdalindavo draugams, šie perrašinėdavo ir išdalindavo toliau. Tokiu būdu ir plito.

Kaip buvo renkama medžiaga "Kronikai"? Principas toks: gavai žinutę, perrašyk ją savo ranka arba mašinėle ir perduok toliau, o tą, kurį gavai, sunaikink. Pirmasis žinutės autorius nežinojo, kur ji nukeliaus. Šitai būdavo daroma konspiracijos tikslais. Galų gale žinutės pasiekdavo centrą, kur visą gautą medžiagą sutvarkydavo, paruošdavo leidinį, atspausdindavo mašinėle ir atiduodavo nufotografuoti.

Išveždavo patikimiems kunigams. "Kronikos" numeris tilpdavo vienoje juostelėje, ji buvo tiražuojama keliais egzemplioriais. Vienas iš jų keliaudavo į užsienį. Įvairiais keliais: būdavo, atvažiuoja giminės ar turistai, veždavome į Maskvą ir mes patys. Ir man yra tekę vežti "Kronikos" mikrofilmų į Maskvą. Įdėdavom į celofaną, į dantų pastą ar į šokoladinį saldainį. "Kronikai" sėkmingai pasiekus JAV esančią Lietuvos katalikų religinę šalpa, kur dirbo kun. Pugetičius, tuos mikrofilmus padidindavo, atspausdavo lietuviškai, tuoj pat padarydavo vertimus į visas pagrindines pasaulio kalbas, ir žinių agentūros pranešdavo apie naują leidinį. Dažnai būdavo, jog praėjus trims savaitėms po "Kronikos" išleidimo, per Vatikaną, "Laisvės" radiją, "Amerikos balsą" jau žmonės pasiekdavo naujausio "Kronikos" numerio medžiaga. Ypač siutindavo saugumą, kai apie kokią įvykį, pavyzdžiui, mokinių nuskriaudė, elgesio pažymį sumažino, kad jis buvo bažnyčioje, ar mokytoją iš darbo pašalindavo, kalbėdavo visas pasaulis. Toks operatyvumas juos siutindavo, jie net įtarinėdavo, kad mes - leidėjai - turime siustuvus Taigi "Kronika", kuri eidavo tik 100 egz. tiražu, per radiją pasiekdavo milijonus.

Karts nuo karto suimdavo leidėjus ir vis tikėdavom, kad suėmus, "Kronika" sustos. Bet ji eidavo toliau, nes, be pagrindinio redaktoriaus kun. Sigito Tamkevičiaus, buvo ir keli atsarginiai, tarp jų ir aš buvau paruoštas, ir dabartinis vyskupas Jonas Boruta. Suėmus vieną leidėją ar redaktorių, toliau turėdavo darbą tęsti kitas. Susidarydavo įspūdis, kad leidėjo nesuėmė, todėl atlaidžiau žiūrėdavo į suimtąjį. Tokia buvo sudaryta sistema.

Man teko redaguoti tik vieną "Kronikos" numerį. Kai suėmė kun. S. Tamkevičių, jau kitą dieną atvažiuavo seselė Šuliuskaitė pas mane tartis dėl tolesnio "Kronikos" leidimo. Labai stengėmės, kad per dvi savaites išeitų naujas numeris, kad būtų įrodymas, jog leidimas nenutrūko. Tačiau mes pamatėm, kad Telšiuose tokio darbo toliau dirbti neįmanoma: provincijos mieste sunku pasislėpti. Paskui "Kronikos" leidimą perėmė kun. Jonas Boruta.

Kokia pagrindžio spaudos reikšmė anuometiniam visuomenės gyvenimui ir tuo pačiu - dabarčiai?

Pagrindžio spaudos reikšmę anuomet visuomenės gyvenimui be galo sunku įvertinti. Skaitytojų vis tik buvo labai nedaug. Tačiau daugelį autorių, pavyzdžiui, A. Maceiną ar kt. propagudavo "Laisvės radijas", "Amerikos balsas", Vatikano radijas. Jie gi skaitydavo ištraukas iš pagrindžio "Aušros", "Alma Mater", "Rūpintojėlio" ir kitų. Radiją gi klausydavo daugelis... Taigi Lietuvos žmonių sąmonės formavimui ir Lietuvos įvykiams įtaka galėjo būti didelė. Kokia ji buvo iš tikro - reikėtų specialių visuomenės tyrimų.

Tą patį galima pasakyti ir apie "Kroniką". Ji žadino žmonių drąsą. Lietuvis, išgirdęs, kad neteisėybė nepraeina be atgarsio, bet apie tai sužino ir kalba pasaulis, pasidarydavo žymiai drąsesnis. Dabar tai jau gal ir nebeturi jokios reikšmės - tuo domisi tik istorikai ir bibliotekininkai...

Šiaurės Lietuvon "perkelta" pietinė Lietuva

"Gilus tikrovės stebėjimas, nepertraukiami tiesioginiai dailininko ryšiai su gyvenimu kaip tik ir davė tą turtingą medžiagą jo būsimiems paveikslams. Ypač dailininką veikė sunkus kaimo žmogaus gyvenimas, kuris jam buvo gerai žinomas ir kurio įspūdžiai atsinaujindavo vasaros metu kelionėse į kaimą. Iš tokių kelionių gimė vienas geriausių ir išraiškiausių jo buitinių peizažų "VAKARAS", kuris kartais dar vadinamas "ARKLĮ GIRDO".

Pr. Gudynas, R. Kalpokas, *Petras Kalpokas*, V., 1956.

Toliau monografijos autoriai šį tapytojo kūrinį labai sociologizuoja, lygina su literatūriniais kūriniais - Žemaitės, P. Cvirkos, A. Vienuolio. Atsiminkime, kada monografija išspausdinta, - ir savaime bus suprantamas tas "klasinis požiūris", be kurio tokio pobūdžio albumas nebūtų pasirodęs.

Todėl leiskime prabilti vėlesniems dailėtyrininkams, kuriems tiesioginis marksistinis sociologizavimas jau nebūdingas, nes neprivalomas.

Dailėtyrininkė Nijolė Tumėnienė teigia:

"...dailininkas nutapė daug paveikslų, kuriuose dominuoja pati gamta... Jis vaizduoja gamtą tokią, kokia ji yra, nesukelianti jokių ypatingų asociacijų - lyriinių ar socialinių, net kai į peizažą įkomponuojamas siužetinis motyvas. Pavyzdžiui, drobėje "Vakaras (arklį girdo)" (1926) raitas kaimietis, girdantis arklį, jam buvo reikalingas ne idėjai paryškinti, o kaip kompozicijos elementas, kaip natūrali neatskiriama gamtos egzistavimo detalė.

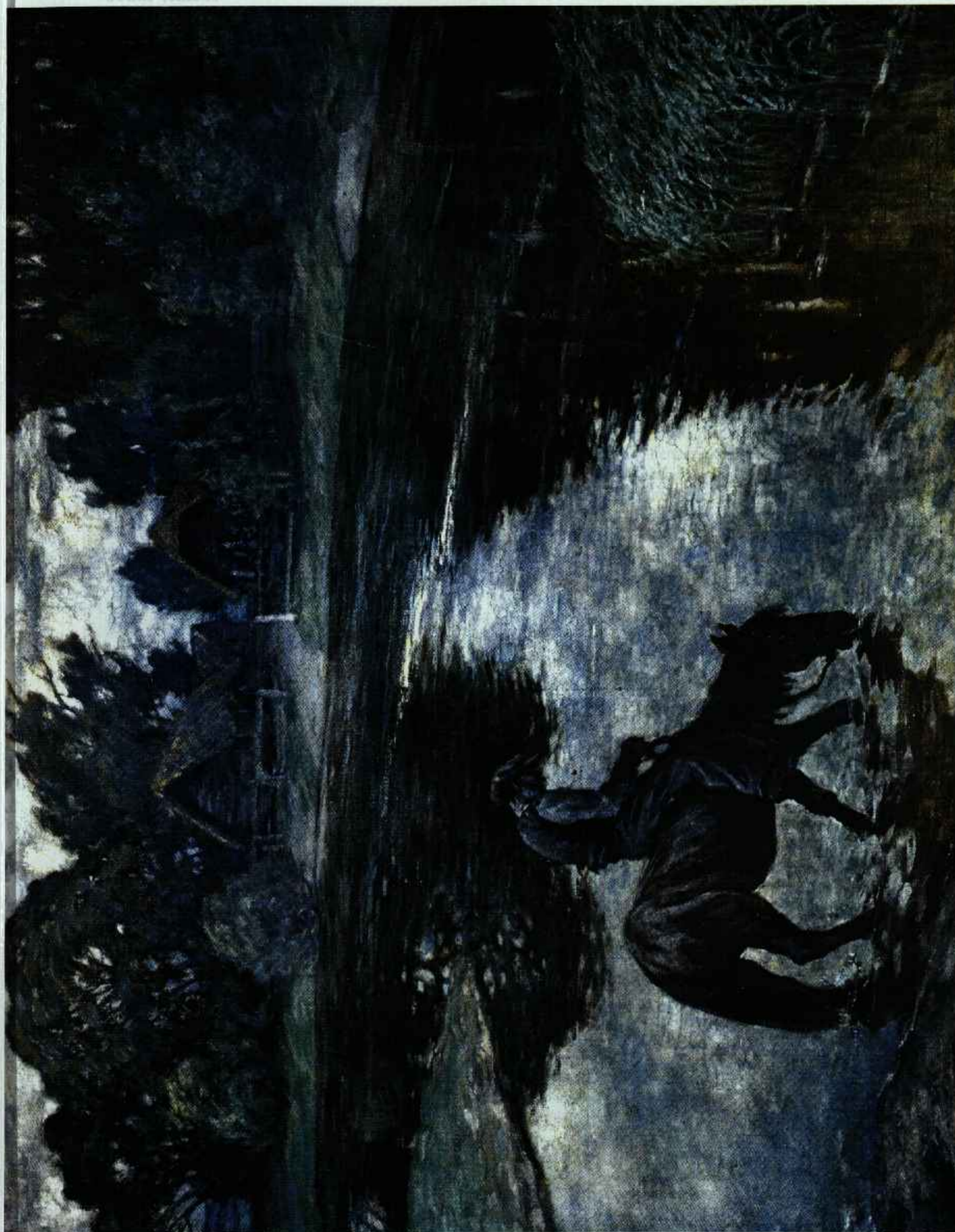
Trečiasis dešimtmetis - tai kūrybingiausias P. Kalpoko gyvenimo periodas. Laimingiausias dienas jis praleidžia prie Merkio netoli Alytaus (Akmens kaimo). Tapo gamtoje nuo ryto ligi vakaro".

N. Tumėnienė, *Petras Kalpokas*, Vilnius: Vaga, 1983.

Monografijos pabaigoje pateiktas P. Kalpoko kūrinių katalogas, kur 81-uoju numeriu pažymėtas čia aptariamas peizažas, pažymint, kad Pasvalio vidurinės mokyklos jis įgytas sukūrimo metais, t. y. 1926-aisiais. Taigi nuo Akmens kaimo - Pasvalio. Pasvalio gimnaziją baigęs ir joje ilgai mokytojavęs istorikas Juozas Velžys prisiminė, kad pirmieji dailės kūriniai buvę pirkti tiesiai iš jų kūrėjų - tapytojų - rankų. Gimnazijos rūmai pastatyti tik 1935 metais, tad paveiksai iki tol buvo ten, kur buvo mokymo klasės: nuomojamose erdvesnėse patalpose.

1995 m. Pasvalio dailės plenero dalyviai apsilankė Pasvalio vidurinėje mokykloje. Dailėtyrininkas Vytenis Rimkus, dailininkai Vitalis ir Raimondas Trušiai, Romualdas Čarna, Adolis Krištopaitis maloniai nudžiugo, radę išsaugotus ir gerai eksponuojamus lietuvių tapybos klasikus - Petrą Kalpoką, Joną Šileiką, Antaną Žmuidzinavičių...

Parengė Albinas Kazlauskas

Jonas Aničas

Petro Vileišio gimnazijai - 80 metų

Istorijos etiudas

Vos atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, pasvaliečiai, nuo seno suprasdami švietimo ir mokslo reikšmę, iš karto pradėjo rūpintis, kad tuometinės apskrities centre būtų įsteigta gimnazija. Pasvalio kaimynai Biržai ir Linkuva jau turėjo gimnazijas, o Joniškėlis - progimnaziją.

Visuomenės norą turėti gimnaziją rėmė Pasvalio valsčiaus savivaldybė, kuri dar 1919 m. ėmė tuo reikalu susirašinėti su Švietimo ministerija. Ilgai nesulaukdama teigiamo ministerijos atsakymo, savivaldybė pati pradėjo kurti mokyklą. Valsčiaus taryba sudarė organizacinę komisiją, vadovaujamą kun. Petro Remiazos. Organizatorium ir pirmuoju jos direktorium buvo pakviestas iš Pasvalio kilęs Juozas Avižonis, išsimokslinęs (1911 m. baigė istorijos studijas Odesos universitete) ir didelę pe-

Pasvalio gimnazijos organizatorius ir pirmasis direktorius Juozas Avižonis

dagoginio darbo patirtį turįs pedagogas.

1922 m. gegužės mėnesį Švietimo ministras Petras Juodakis leido steigti Pasvalyje keturklasę vidurinę mokyklą, išlaikomą savivaldybės. J. Avižonis, padedamas Švietimo ministerijos inspektoriaus Pasvalio apskrityje Mečislavo Vasiliausko, iš vietos inteligentų subūrė pirmuosius mokytojus, surengė stojamuosius egzaminus. Iškilmingai Pasvalio vidurinė mokykla atidaryta 1922 m. rugsėjo 1 d. Svalios gatvėje. Ta proga mokyklą pasveikino Lietuvos Steigiamojo seimo prezidiumas. Keturiose klasėse pradėjo mokytis 106 mokiniai, į klases nuėjo pirmieji mokytojai - J. Avižonis, kun. P. Remiazas, Do-

vydas Kiršonas, Albertas Repšys, Jonas Kvedaras, Liucija Hermanienė, Jonas Gedeika, M. Gudeliene.

Pirmieji metai Pasvalio mokyklai buvo labai sunkūs. Trūko patalpų, nes Pasvalį buvo smarkiai nuniokoję gaisrai, o geresnius pastatus užėmusios apskrities įstaigos. Nebuvo vadovėlių, mokymo priemonių, netgi sąsiuvinų. Valsčiaus savivaldybės ir direktoriaus J. Avižonio pastangomis buvo įkurta "Šviesos" draugija, kuri daugelį metų rūpinosi mokyklos rėmimu. Valstybė ją išlaikyti pradėjo nuo 1925 m. sausio 1 d.

Pasvalio vidurinė mokykla iš karto pasirinko realinę kryptį, t.y. su sustiprintu gamtos, matematikos ir specialiųjų dalykų dėstymu, kad ją baigę mokiniai būtų parengti praktiniam darbui prekyboje, pramonėje ir kitose verslo bei ūkio srityse. Tai buvo J. Avižonio idėja, kurią subrandino vokiečių pedagogo Frydricho Vilhelmo Fersterio (Forster, 1869-1966) darbų studijos. J. Avižonis buvo vienas iš nedaugelio to meto Lietuvos pedagogų, gerai išstudijavusių F.V. Fersterio darbus. 1923 m. jis išleido knygėlę "Naujosios pedagoginės idėjos", kurioje glaustai išdėstė didžiojo mąstytojo etines pedagogines pažiūras, beje, nevengdamas kritikuoti teiginių, kurie jam atrodė nepriimtini.

Švietimo ministerijai leidus, mokinių tėvams sutinkant, nuo 1923-1924 mokslo metų pradžios visose keturiose klasėse berniukai buvo mokomi staliaus darbų, mergaitės - siuvimo, mezgimo, siuvinėjimo, namų ruošos. Vėliau įvesta ir knygrištybės specialybė, kurios buvo galima mokytis pasirinktinai (ne per pamokas). Pramokę šios specialybės, patys mokiniai įrišo per 1500 mokyklos bibliotekos knygų.

Pasvalio mokyklos realinė kryptis toliau buvo stiprinama, įsteigiant specialias prekybos ir pramonės klases. Tuo siekta skatinti Pasvalio krašto ekonominę bei socialinę raidą. Nuo 1923 m. rugsėjo 1 d. atidaryta V klasė, o nuo 1924 m. rugsėjo 1 d. - VI klasė. "Lietuvos žinių" laikraštis, pranešdamas apie šią naują Pasvalio vidurinę mokyklą, 1923 m. rugsėjo 14 d. rašė: "Šio mokslo uždavinys - duoti mūsų kraštui tiek jam reikalingų specialistų: kooperatininkų, buhalterių, prekybininkų, prekybos korespondentų, sugėbančių komercinę korespondenciją vesti anglų ir vokiečių kalbomis". Tokį statusą Pasvalio mokykla išlaikė iki 1931 m.

Per tą laiką pasikeitė mokyklos vadovai: Švietimo ministerijai iškėlus J. Avižonį į Tauragę panašaus tipo mokyklos organizuoti, Pasvalio vidurinės mokyklos direktoriumi nuo 1925 m. rugpjūčio 20 d. paskirtas Antanas Juška.

1926 m. Pasvalio krašto visuomenėje kilo sumanymas pertvarkyti Pasvalio vidurinę mokyklą su specialiosiomis klasėmis į aukštesniąją komercijos mokyklą. Oficialiai ši sumanymą paskelbė visuotinis mokyklos tėvų susirinkimas 1926 m. lapkričio 7 d. Pagrindinis motyvas - dauguma tėvų norėjo, kad jų vaikai baigtų aukštesnįjį

mokslą. Buvo sudarytas komitetas Pasvalio aukštesniajai komercijos mokyklai kurti. Švietimo ministerija, tarybama valstybės lėšas, neskubėjo pritarti pasvaliečių sumanymui. Pasvaliečiai savo ruožtu neketino nusileisti: buvo renkami gyventojų parašai, rašomi prašymai Švietimo ministerijai ir netgi Ministrų kabinetui. Pagaliau, po ilgai trūkusių derybų, Švietimo ministras Konstantinas Šakenis 1931 m. gegužės 22 d. leido Pasvalio vidurinei mokyklai tapti aukštesniąja komercijos mokykla.

Taigi 1931 m. rugsėjo 1 d. Pasvalio aukštesnioji komercijos mokykla, vadovaujama direktoriaus Vlodo Klusio, pradėjo savo pirmuosius mokslo metus. Tuomet joje buvo apie 180 mokinių, 14 mokytojų ir septynios klasės. Kitais mokslo metais buvo atidaryta VIII klasė. 1933 m. birželio 15 d. išleista pirmoji abiturientų laida. Iš 11 brandos atestatus gavusių moksleivių septyni tais pačiais metais įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą.

Siekdama įtvirtinti naują statusą ir pagerbti didį kraštiečių Petrą Vileišį, Pasvalio aukštesnioji komercijos mokykla rūpinosi, kad jai būtų suteiktas Petro Vileišio vardas. Vadintis šiuo garbingu vardu mokykla Švietimo ministro Juozo Tonkūno įsakymu gavo teisę nuo 1934 m. birželio 15 d., o po dviejų dienų - birželio 17-ąją - buvo iškilmingai padėtas naujųjų mokyklos rūmų kertinis akmuo. Inžinieriaus Karolio Reisono suprojektuoti dviejų aukštų mūriniai rūmai buvo pastatyti per metus. Jų iškilmingas atidarymas įvyko 1935 m. rugsėjo 15 d. Tą pačią dieną šalia rūmų buvo atidengtas skulptoriaus Vinco Grybo sukurtas paminklas Petriui Vileišiui. Užrašas skelbia: "Inžinierius Petras Vileišis. 1851-1926. Didžiam Lietuvos kėlėjui dėkingi pasvaliečiai. 1935". Iškilmes dalyvavo didelis būrys Vileišių giminės žmo-

nių.

Tolesnis Pasvalio mokyklos raidos etapas susijęs su 1935-1936 m. pradėta nauja Lietuvos mokyklų - pradinė, aukštesniųjų ir specialiųjų - reforma. Pasvalio aukštesnioji komercijos mokykla nuo 1935 m. rugsėjo 1 d. pradėta pertvarkyti į naujo tipo reformuojamą gimnaziją: buvo uždaryta senojo tipo pirmoji klasė, trečioje klasėje specialieji dalykai pakeisti lotynų kalba. Nuo 1936 m. rugsėjo 1 d. atidaryta reformuotosios gimnazijos pirmoji klasė, o nuo 1937 m. rugsėjo 1 d. - antroji klasė. Švietimo ministro įsakymu mokykla nuo 1936 m. rugsėjo 1 d. pavadinta Pasvalio inžinieriaus Petro Vileišio valstybine gimnazija.

Naujojo statuso Pasvalio gimnazijoje 1936-1937 mokslo metus pradėjo apie 200 mokinių. Juos mokė 18 mokytojų, iš kurių 8 turėjo aukštąjį, kiti - aukštesnįjį mokslą. Prasidėjo naujas mokyklos gyvavimo ir veiklos tarpsnis. Gimnazijai vadovauti liko Vladas Klusis - energingas ir kūrybingas asmenybė. Kupini naujų užmojų ir sumanymų buvo mokytojai Dovydas Kiršonas, kun. Adolfas Stašys, Pranas Girdžius, Pranas Purvis, Birutė Čepaitė, Juozas Bagdonavičius, Jonas Kučas, Stasys Šalkauskas, Kazys Bagdonas, Česlovas Janušas, Mykolas Balžekas, Vanda Žukauskaitė-Baravykienė, Margarita Hofmanienė, Česlovas Kontrimas, Vladas Kulbokas, Pranas Povilaitis, Antanas Musteikis, kun. Vytautas Balčiūnas...

Optimizmo ir vilčių kupiną gimnazijos raidą ilgam sustabdė šalį ištikusią katastrofą: sovietinė okupacija, karas ir hitlerinė okupacija, vėl sovietinė okupacija. Ypač

sunkus ir tragiškas buvo pirmasis dešimtmetis: mokyklos bendruomenę skaudžiai palietė okupacijų sukelti visuomeniniai lūžiai ir deformacijos, okupantų pastangos pakeisti žmonių gyvenimo būdą, mąstyseną, moralės normas. Buvo panaikintas gimnazijos statusas, atimtas Petro Vileišio vardas. Daugelio gyvenimus sukretė represijos, deportacijos į Sibirą. Sunki mokyklos vadovo našta tuo laikotarpiu teko Vilhelmui Gritei, Kaziu Akeliui, Juozui Poviloniui, Liudomirui Nastopkai, Leonidui Myško, Juozui Avižoniui, Baliai Čiuplinskiui. Išgyvendami dramatišką lemtį, į žinių pasaulį Pasvalio krašto jaunimą vedė mokytojai Kalikstas Šimkevičius, Benediktas Kazlauskas, Elena Povilonienė, Agota ir Juozas Sabai, Halina Korsakienė, Honorata Jasaitytė, Pranė Šilnaitė, Vytautas Vajėga, Antanas Vadapolas, Aleksandra Mačiukienė, Tomas Glodas, Stasys Bačkis, Elena Kuprytė, Bronius Kairys, Bronius Bagdonavičius, Juozas Velžys

Ėjo metai, vertėsi gyvenimo lapai, keitėsi mokyklos vadovai ir mokytojai, į suolus sėsdavo naujos pasvaliečių kartos. Nuo 1953 m. mokyklai vadovavo Juozas Dulskis. 1956 m. Pasvalio ir Biržų rajonų švietimo darbuotojai pirmieji respublikoje pasirašė tarpusavio lenktynavimo (tada vadinto socialistiniu) sutartį dėl geresnio mokyklų paruošimo naujesiems mokslo metams. Tai buvo savotiška galimybė stiprinti mokyklos polittechninio mokymo bazę, tvarkyti aplinką. Nors ir varžomi įvairių sovietinės sistemos instrukcijų, pasvaliečiai pasiekė reikšmingų rezultatų. Mokytojo Stasio Vaičekonio triūso dėka buvo įrengtos turtingos metalo ir medžio dirbtuvės, Respublikinio "Sigmos" susivienijimo direktorius, buvęs šios mokyklos mokinys, Algis Čiuplinskas padėjo aprūpinti dirbtuves metalo tekinimo, gręžimo ir frezavimo staklėmis, įrankiais bei medžiagomis. Taip buvo sudarytos sąlygos gamybiniam mokymui išplėsti, mokykla tęsė realinio ugdymo tradiciją. Buvo turtinami senieji, kuriami nauji kabinetai. Mokytojas Bronius Bagdonavičius įrengė turtingą fizikos kabinetą, mokytoja Elena Kuprytė - biologijos kabinetą ir mokymo-bandytųjų skyklą, mokytoja Ona Vadapolienė - geografijos aikštelę. Pasvaliečių polittechninio ir darbinio ugdymo bazė tapo pavyzdine kitų rajonų bei miestų mokykloms.

Nors sovietinėje švietimo sistemoje vyravo paradiškumas ir procentomanija, galima tvirtinti, kad Pasvalio vidurinės mokyklos mokytojai niekada dirbtinai nekėlė pažangumo, o siekė žinių kokybės. Nemažai abiturientų įstodavo į aukštąsias mokyklas, todėl mokykla turėjo autoritetą, į ją veržėsi mokiniai iš viso rajono. Mokėsi tada apie 1000 mokinių, dirbta dviem pamainomis. 1965 m. buvo pastatytas 18 klasių priestatas, 1971 m. - bendrabutis. Nuo 1970-1971 mokslo metų mokykla pradėjo dirbti pagal kabinetinę sistemą. Mokytojų ir mokinių jėgomis, padedant tėvams bei šefams, buvo įrengta 15 naujų kabinetų, įsigyta daug mokslo priemonių, mokyklinio inventoriaus. Mokytojas Stasys Linkevičius įrengė gerą lingafoninį prancūzų kalbos kabinetą, Romas Paškevičius - lietuvių literatūros, Aldona Naglienė - istorijos, Aldona Gelaušauskienė - rusų kalbos ka-

binetus.

1972 m. mokykla šventė 50 metų jubiliejų.

Juozui Dulskiui 1973 m. išvykus dirbti į Vilnių, mokyklos direktore skiriama Adelė Pladienė. Jos iniciatyva tvarkoma mokyklos aplinka, baigiama statyti sporto salė, statomas valgyklos priestatas. Nuo 1975 m. mokyklai pradeda vadovauti Vytautas Kanapeckas, kuris ypač dėmesį atkreipia į mokyklos interjerą ir aplinką, kartu su mokytojais ir mokiniais ieško naujų veiklos formų. Buvusiam mokyklos auklėtiniui poetui Mykolui Karčiauskui pasiūlius, 1975 m. spalio 18 d. buvo atidaryta Mažoji dailės galerija. Gražia tradicija tapo abiturientų dovana - paveikslas galerijai. Mokiniai savo žinias gilino įvairiuose būreliuose bei fakultatyvuose. Mokykla garsėjo chorinio dainavimo tradicijomis, jaunųjų literatų, Lietuvos-Prancūzijos asociacijos veikla, pasiekimais sporte.

Sudėtingi buvo mokyklai ir mokytojams sovietizacijos metai. Tačiau daugelis Pasvalio vidurinės mokyklos mokytojų turėjo savitą braižą, kritišką požiūrį į laikmetį, nesugniužo po begalinių instrukcijų, nurodymų, tikrinimų, procentomanijos našta. Jų kūrybingo ir pasišventusio darbo dėka mokykla neprarado tautinės kultūros židinio misijos.

Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio banga, pasiekusi Pasvalį, palankiausia dirvą rado vidurinės mokyklos bendruomenėje. Mokytoja Irena Linkevičienė savo poezijos posmais ragino:

Pakelkim galvas,
Atsitieskim visi
Iš praecities tamsios -
Iš dvasios ištremties
Laimingai grįžę
Pakelkime, paremkime
Pečiais
Besvyrantį Tėvynės
Kryžių
Te ateitį nušvies
Žvaigždė vilties,
Te kelią iš širdies
Į širdį ties

Po ilgų sovietmečio dešimtmečių 1989 m. pradžioje mokyklai vėl gražintas Petro Vileišio vardas.

1989 m. vasario 16-ąją prie mokyklos, šalia paminklo Petriui Vileišiui, pakelta trispalvė vėliava.

Atgimimas iškėlė mokyklai naują uždavinį - formuoti tautinę savimonę, ugdyti dorovingą ir dvasingą asmenybę. Siekiant šio tikslo, turėjo iš esmės pasikeisti mokytojų ir mokinių, mokytojų ir tėvų tarpusavio santykiai. Nauji ugdymo tikslai lėmė atnaujintą mokymo turinį, naujas programas. O svarbiausia - Atgimimas reikalavo ir skatino atkurti mokytojo asmenybę - orią, savarankišką, gyvenančią atgimstančios tautos rūpesčiais. Tik šalia tokio mokytojo galėjo bręsti laisva ir savarankiška mokinio asmenybė.

Šios problemos tapo Pasvalio Petro Vileišio vidu-

rinės mokyklos bendruomenės kasdieniniu rūpesčiu. Ėmė rūpintis ir stiprėti mintis atkurti gimnazijos statusą.

Mokykla surengė iškilmingą Petro Vileišio 140-ųjų metinių minėjimą. Mokyklai gražintas skulptoriaus Vinco Grybo sukurtas Petro Vileišio bareljefas, kurį išsaugojo ilgametis mokytojas Juozas Velžys. Vėliau subrendo prasminga tradicija - kasmet sausio 25 d. iškilmingai minėti Petro Vileišio gimtadienį.

1992 m. mokykla šventė įkūrimo 70-ties metų jubiliejų. Ta proga buvo įkurtas mokyklos muziejus.

Naujais demokratiniiais pagrindais buvo pertvarkomas popamokinis darbas (anksčiau vadintas užklasinis ir užmokyklinis darbu). Moksleiviams suteikiamos plačios galimybės visiško laisvanoriškumo atmosferoje rinktis papildomos protinės veiklos sritis, realizuoti kitokių kūrybinius polinkius: vieniems - dalykiniuose būreliuose, kitiems - mene, sporte, kraštotyroje ir pan. 1996 m. sausio 15 d. įkurta Vileišiečių organizacija, kuri tapo daugelio prasmingų moksleiviškos veiklos iniciatyvų pradininke ir įgyvendintoja. Tuo pačiu metu pradėtas leisti laikraštis "Mokyklos žinios". Reikšmin-

Vileišiečių krikštynos, 2002 m.

gas įvykis persitvarkančios mokyklos gyvenime buvo Petro Vileišio fondo įkūrimas.

1996 m. mokykla žengia ryžtingus žingsnius gimnazijos statuso atkūrimo link. Birželio 8 d. Švietimo ir mokslo ministerijos kolegijos nutarimu leista atidaryti realinio profilio gimnazijos klases. Nuo rugsėjo 1 d. sukomplektuotos dvi pirmosios tokios klasės. Turtėja mokyklos kabinetai: įsteigiama kompiuterių klasė, įrengiama vaizdo aparatūra biologijos ir geografijos kabinetuose. Rugsėjo mėnesį atidaroma moderni skaitykla.

1996-1997 mokslo metai - tretieji mokyklos reformos metai. Mokyklai vadovauja Viktoras Rimša, o nuo 1997 m. sausio 2 d. buvęs Lietuvos Respublikos Seimo

narys, ilgametis mokyklos direktorius Vytautas Kanapeckas. 1997 m. prasideda paruošiamasis darbas humanitariniam profiliui kurti.

1998 m. sausio mėnesį mokykla šventė 75-metį. Renginyje dalyvavo garbūs kraštiečiai, Petro Vileišio giminės, buvę mokyklos auklėtiniai, pedagogai, mokiniai. Po daugelio metų mokykloje lankėsi 1937 m. abiturientas, žymus išeivijos verslininkas dr. Juozas Kazickas. Jis mokyklai padovanojo 10 kompiuterių ir daug vertingų knygų.

1999-2000 mokslo metai mokyklai buvo neeiliniai. Gegužės 25 d. Švietimo ir mokslo ministerijos kolegijos nutarimu jai suteiktas realinio ir humanitarinio profilio gimnazijos statusas. Gražiai apvainikuotos visos mokyklos bendruomenės kelerių metų pastangos ir triūsas. 2000 m. rugsėjo 1 d. įvyko gimnazijos inauguracijos iškilmės. Tuo metu mokyklai vadovavo Gediminas Žardeckas.

2001 m. sausio 26 d. gimnazija labai iškilmingai paminėjo Petro Vileišio 150 metų jubiliejų. Tarp daugelio garbingų svečių - kadenciją baigęs Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas, vėl savo gimnaziją aplankęs išeivijos verslininkas Juozas Kazickas, Petro Vileišio anūkė Barbora Vileišytė iš Romos, kiti Vileišių giminės.

Gediminui Žardeckui atsistatydinus iš direktoriaus pareigų, į šį postą grįžta Viktoras Rimša.

2002 m. Pasvalio Petro Vileišio gimnazija išleido jubilicinę laidą. Joje - 102 abiturientai. Direktorius V. Rimšos duomenimis, mokykla per 80 metų išleido į gyvenimą 4835 jaunosius pasvaliečius.

Vieni jų papildė pedagogų, inžinierių, agronomų, gydytojų ir daugelio kitų profesijų žmonių gretas, kiti liko darbuotis derlingo gimtines molžemio laukuose. Patys gabiausi ir kūrybiškiausi tapo žymiais mokslininkais, rašytojais, menininkais, visuomenės ir politikos veikėjais.

Sunkų ir garbingą kelią nuėjo Pasvalio krašto Alma mater. Jos išmaitintos pasvaliečių kartos įrašė ne vieną ryškų puslapį į šalies ekonominio, socialinio, kultūrinio ir politinio gyvenimo istoriją. Gimnazijos 80-mečio šventė brangi ne vien pasvaliečiams, bet ir visos šalies visuomenei. Palinkėkime jai, žengiančiai į devintąjį savo gyvenimo dešimtmetį, naujų brandžių pasiekimų Tėvynės labui, o jos vardas tebūna minimas su pagarba.

Vido Dulkės nuotrauka

Antanas Šimkūnas

Barbora Vileišytė: "Noriu grįžti į Lietuvą"

Barbora Vileišytė
Pasvalio P. Vileišio
gimnazijoje
su jos tuometiniu
direktoriumi
Gediminu Žardecku

Vido Dulkės nuotrauka

Vaikai turi pažinti savo senelių gimtinę

Gražiai kraštiečiai pažymėjo Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos 80-metį. Įspūdingi renginiai vyko Pasvalyje, Vilniuje, juose gausiai dalyvavo po visą Lietuvą išsibarstę pasvaliečiai. Turėjome ir garbingą viešnią iš Romos - Petro Vileišio anūkę Barbora Vileišytę. Po Nepriklausomybės atkūrimo tai buvo jau ketvirtoji jos viešnagė Lietuvoje.

Kai baigėsi visos iškilmės, susiradau ją Vilniuje, Čiurlionio gatvėje, kur buvo apsistojusi su savo pussesere Danute Vileišyte iš Kauno. Išklauses jos pasakojimą apie save, savo šeimą, didįjį pasvalietį, jos senelį Petrą Vileišį, pagalvojau, kaip ši trapi, gėles mylinti mergaitė, Pasvalio gimnazistė, vėliau Kauno studentė atlaikė baisias karo ir okupacijų audras, blaškoma ir mėtoma po visą sugriautą Europą, nuo Pasvalio iki Romos.

Beje, savo stiprybės paslaptį ji išdavė iškilmingame

vakare Švietimo ir mokslo ministerijoje, kur Vilniaus pasvaliečiai minėjo savo gimnazijos 80-metį. Savo trumpame sveikinime vakaro dalyviams ji akcentavo svarbiausius orientyrus, kurių privalo laikytis į gyvenimą išeinantis jaunas žmogus - tai mokslas, darbas, dvasingumas ir Tėvynės meilė. Tokiais orientyrais vadovavosi ir jos senelis Petras Vileišis.

Viskas prasideda nuo gimtines. Nuo to ir pradėjome pokalbį:

"Mano tėvelis Jonas Vileišis norėjo, kad mokyčiausi būtent Pasvalio gimnazijoje, - pasakoja Barbora Vileišytė. - Jis sakydavo, jog vaikai turi pažinti savo senelių gimtinę ir ją pamilti". "Tačiau Jūsų tėvelio gimtinė ne Lietuvoje, o toli už jos, Ufoje", - sakau.

"Taip, - tęsia Barbora Vileišytė, - ten tuomet tiltą statė mano senelis Petras Vileišis."

Vytautas Baliūnas

Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazijos istorijos muziejaus vadovas

Pasvalio krašto šviesulys Panevėžio gimnazijoje

Julijono Lindės-Dobilo
130-osioms gimimo metinėms

2002/2003 mokslo metais Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija, minėdama 275-ąjį gimtadienį (vienuolių pajorų įkurta 1727 m), versdama trečią šimtmetį baigiančios istorijos puslapius, prisimena nueitą kelią palankiais ir nepalankiais gyvavimo laikotarpiais, jos buvusius mokytojus ir mokinius.

Viena iš ryškiausių asmenybių gimnazijos istorijoje - Pasvalio krašto sūnus, rašytojas, filosofas, literatūros mokytojas, Panevėžio gimnazijos direktorius ir "Meno kuopos" spiritus movens - kunigas Julijonas Lindė-Dobilas (1872 11 25-1934 12 02)

Turiningą istorijos lapą prirašė "Meno kuopa", veikusi 1922-1945 m., būrusi nepriklausomos Lietuvos Panevėžio kūrybinį jaunimą, padėjusi žengti pirmuosius žingsnius poetams, prozininkams, dailininkams, visuomenės veikėjams, mokslininkams...

Tad kas gi ta "Meno kuopa", palikusi gilų pėdsaką ne tik Panevėžio gimnazijos, bet ir Lietuvos švietimo istorijoje, savu laiku vadinta "mažuoju universitetu"?

Rašytojas Matas Grigonis, Panevėžio gimnazijos vyresniųjų klasių mokiniams dėstęs lietuvių kalbą ir literatūrą, 1921 m. pradėjo organizuoti "papildomas valandas" (dabar sakytume - konsultacijas) sudėtingesnėms kalbos ir literatūros temoms nagrinėti. Vėliau gabesni literatūrai mokiniai pradėjo rašyti referatus, kuriuos tų "valandų" metu skaitydavo, ginčydavosi dėl pareiktų teiginių, naujoviškesnių samprotavimų. Į šiuos užsiėmimus pradėjo rinktis vis daugiau mokinių, kurie netilpdavo erdvoje klasėje. Teko keltis į aktų salę. Į talką M. Grigonis pasikvietė taip pat lietuvių kalbos mokytoją, rašytoją Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, kurią pripažino autoritetu. Referatus pradėjo skaityti ir kiti mokytojai. Pvz., meno klausimais skaitė piešimo mokytojas skulptorius Juozas Zikaras, su rusų literatūra supažindino lotynistas Jonas Sokolovas ir kt.

Visa tai vyko tautinio pakilimo, visuotinio entuziazmo metais, kai skulptorius Juozas Zikaras kūrė meno klasę, gamtininkas Jurgis Elisonas - gamtos kabinetą, muzikas Mykolas Karka būrė dainininkus ir saviveiklininkus, o "kalbininkai ir literatai traukė mokinius į žodžių turtus" (M. Grigonis).

Mokiniams tokia veiklos forma patiko. Vyresniųjų klasių gimnazistai Pranas Skardžius, Leonas Kuodys, Juozas Petrušis, Alfonsas Palionis ir kt. pasiūlė įkurti "Literatūros ir meno kuopą" (vėliau ji buvo pervardinta į "Meno kuopą"). Ją globoti sutiko Matas Grigonis ir

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Pirmasis susirinkimo protokolas buvo parašytas 1922 m. gegužės 1 d. Ši data ir yra kuopos gimimo diena. Šalia literatūrą pradėjo veikti ir kitos kuopos sekcijos: plastikos (dabar vadintume dailės), kurią globojo skulptorius Juozas Zikaras), muzikos, dainos ir vaidybos, kurios globėju buvo nenuilstantis muzikos ir dainos entuziastas Mykolas Karka.

1922 m. rudenį į gimnaziją literatūros dėstyti direktoriaus Jono Yčo pakviestas atvažiavo Pasvalio krašto žmogus, iki to laiko dvasinės vyresnybės už lietuviškas nuostatas blaškytas po nedideles Latvijos parapijas, rašytojas kunigas Julijonas Lindė-Dobilas. Jis tapo "Meno kuopos" širdimi, Globėju iki paskutinės savo gyvenimo dienos. Jo globos metai - kuopos veiklos klestėjimo metai. Susirinkimai tapo tokie populiarūs, kad į gimnazijos aktų salę sekmadieniais, po mokinių pamaldų, susirinkdavo apie 200 berniukų, mergaičių, gimnazijų, mokytojų seminarijos vyresniųjų klasių mokinių. Dalyvauti kuopos veikloje tapo mokinių prestižu, geru tonu.

Mokiniams susirinkus, kuopos valdybos pirmininkas eidavo kviešti Globėjo Julijono Lindės-Dobilo, kuris gyveno čia pat, mokyklos kieme, dar caro laikais direktoriams pastatytame mediniame name. Prasidėdavo ne vieną valandą trunkančios literatūros popietės. Savo kūrybą - eilėraščius, prozos kūrinius, referatus - skaitė būsimieji rašytojai, o "kritikai", iš anksto susipažinę su pateikta medžiaga, reikšdavo savo nuomonę. Vykdavo audringos diskusijos kūrinių vertinimo, literatūros klausimais. Tuos susirinkimus aprašo 1922/33 m. m. buvęs valdybos pirmininkas Juozas Masilionis:

"Referatus skaitydavo patys autoriai, o laisvąją kūrybą koks nors geras skaitytojas. Perskaičius - į darbą stodavo kritikai. Vienas reiškia vienokią, kitas - kitokią nuomonę: vienas randa ką nors gero, kitas - nieko gero... Šios diskusijos būdavo labai gyvos, karštos, įdomios.

Visiems kritikams išsikalbėjus, galutinį žodį tardavo kun. Julijonas Lindė-Dobilas. Jei vertino referatą, džiaugėsi sulyginimais, kad sunaudota medžiaga, kad dar šis tas ir savo pasakytą; jei su kuriais teiginiais ir nesutiko, plačiau išdėstė savo nuomonę. Vertindamas laisvąją kūrybą, labiausiai dėmesį kreipdavo, ar kūrinyje justu nuoširdumo ir pergyvenimo. Be tų dalykų neapsiimdavo pasakyti apie autoriaus talentą. Kiekvieną kartą pabrėždavo, kad kūryba turi plaukti iš širdies, iš prigimties. Jis vertino ir kritikų pastabas, pažymėdamas, ką jie teisingai pastebėjo, kur ir ką perdėjo. Jo sprendimu būdavo patenkinti visi, nes jo pastabos kūrinių autoriams ir kritikams būdavo labai korektiškos, subtilios, švelnios, paskatinančios, bet dalykiškos.

Pabaigai J. Lindė-Dobilas paskaitydavo universitetinio lygio paskaitą, kurios mokiniai labai laukdavo. O paskaitų tematika būdavo labai įvairi, netelpanti į jo vestų pamokų rėmus.

1924/25 mokslo metais plačiau kalbėjo apie Dantės kūrybą, romantikus, Šekspyrą, D. Baironą; 1925/26 m. m. - apie A. Micevičiaus kūrybos lietuviškumą; kitais metais plačiau aptarė ekspresionizmą; 1928/29 m. m. analizavo G. Lesingo kūrybą, plačiai kalbėjo apie koncepciją ir motyvus; 1929/30 m. m. - apie meniškąją ir praktiškąją pasaulėžiūrą, L. Tolstojaus kūrybą; 1930/31 m. m. net 11 paskaitų skaitė apie Benedeto Crocés estetikos pagrindus; 1931/32 m. m. - apie literatūros sroves, etiką, estetiką ir ekspresionizmą, 8 paskaitas skyrė Dantei ir jo "Dieviškajai komedijai"; 1932/33 m. m. perskaitė net 12 paskaitų apie V. Gėtę; 1933/34 m. m. - 9 paskaitas apie meno kūrinių; 1934 m. rudenį tęsė paskaitų ciklą apie meno kūrinių, tačiau spėjo perskaityti tik 5 paskaitas. 1934 m. gruodžio 4 d. nutrūko jo gyvybės siūlas...

Paskaitos buvo tokio aukšto lygio, kad net ne visi iš karto pareiktas mintis suprato. Sunkiausia buvo protokoluojantiems, nes per kitą susirinkimą protokolas buvo skaitomas ir tvirtinamas. O J. Lindė-Dobilas ne tik atidžiai klausėsi, bet ir pareikšdavo pastabų.

Per mokslo metus būdavo 15-18 susirinkimų. Beveik tiek pat ir Globėjo paskaitų.

Na, o kiek kūrinių perskaitė mokiniai, ką kalbėjo kritikai - šiandien sunku ir pasakyti, nes kruopščiai visus metus rašyti protokolai su pradėtais kūrinių tekstais, baigiantis karui, dingo. Nesėkmingos buvo panevėziečių kraštotyryninkų paieškos. O gal netyčia jų likimas žinomas Pasvalio krašto žmonėms, nes nemaža kuopos narių buvo pasvaliečių? Meno kuopa buvo vieta, kur Panevėžio moksleiviai, Globėjo vadovaujami, ieškojo grožio ir tiesos, neliesdami įsitikinimų, neįžeisdami vieni kitų, gerbdami ir kitokią nuomonę.

Po J. Lindės-Dobilo mirties kuopa globojo berniukų ir mergaičių gimnazijų lietuvių kalbos mokytojai (tarp jų ir poetė Salomėja Neris), tačiau jos veiklą galima palyginti su Panevėžio dramos teatro veikla po maestro Juo-

zo Miltinio mirties. Tiesa, trečio dešimtmečio pabaigoje "Meno kuopa" organizavo kelių mokyklų literatūrų sąlėkius. Juose dalyvaudavo ir pasvaliečiai (Bronius Krivickas, Julius Šimkevičius ir kt.)

"Meno kuopos" kūrybinę mokyklą baigė įvairiuose veiklose baruose vėliau pasižymėję žmonės. Tai kalbininkai, poetai, žurnalistai: į Vakarus pasitraukę Pranas Skardžius (žymus kalbininkas), Kazimieras Barėnas (gyvendamas Londone, parašęs keletą romanų), Juozas Masilionis (ilgametis Čikagos aukštesniosios liuanistinės mokyklos direktorius, kelių vadovėlių ir kitų knygų autorius, redaktorius), Liucija Jurgutytė-Baldauf (Müncheno universiteto profesorė, kelių knygų autorė), Bronys Raila (daugelio publicistikos knygų autorius, per "Amerikos balsą" daug metų kalbėjęs apie Lietuvą), Algirdas Titus Antanaitis (JAV lietuvių bendruomenės veikėjas, publicistas, literatūros kritikas, Pasvalio bibliotekai pateikęs medžiagos apie Marių Katiliškį), Vladas Būtėnas-Ramojus ("Lenktynės su šėtonu" ir kitų knygų autorius), istorikas Adolfas Šapoka (Kanadoje redagavęs "Tėviškės žiburius"), dailininkas Kazimieras Žeromskis (ilgus metus klajojęs po pasaulį), GULAGų kaliniai: Juozas Keiliotis (žurnalistas, redaktorius), Jonas Šukys (rašytojas, sovietinio "tribunolo" nuteistas sušaudyti, atsitiktinumo dėka likęs gyvas), poetai Jonas Graičiūnas ir Kazys Inčiūra. Pakirpti sparnai buvo ir Lietuvoje likusiems Rapolui Šalteniui (knygų apie J. Lindė-Dobilą, A. Baranauską ir kt. autoriui), Leonui Kuodžiui (kalbininkui, redaktoriui), Juozui Petrušui (lietuvių k. mokytoji, rašytojui) ir kt.

Tarp žinomų "Meno kuopos" narių nemaža buvo ir Pasvalio krašto žmonių, stropiai suregistruotų knygose "Pasvaliečiai - knygų autoriai". Tai kardinolo Audriaus Bačkio tėvas diplomatas Stasys Bačkis, miškininkas, habil. dr. Mykolas Jankauskas (jam dar gyvam esant, žemiečiai pastatė paminklą), istorikas Paulius Šležas, lietuvių tautos įkaitas Štuthofo koncentracijos stovykloje kunigas Alfonsas Lipnickas-Lipniūnas, pedagogas Eduardas Žilys, filologijos habil. daktarė profesorė, MA narė korespondentė Vanda Zaborskaitė ir kt.

"Meno kuopa" - nepakartojamas fenomenas Lietuvos švietimo istorijoje. Jos globėjas J. Lindė-Dobilas išgarsėjo pirmuoju lietuvišku socialiniu romanu "Blūdas", kurį skaitė tik nedaugelis inteligentų. Drįstu teigti, kad ne mažesnis jo nuopelnas - išugdyta, puoselėta "Meno kuopa", tas Panevėžio "mažasis universitetas", į gyvenimą išleidęs šimtus sąmoningų, dorų Lietuvos piliečių, prisidėjusių prie nepriklausomos Lietuvos stiprinimo. Tauriems idealams jie liko ištikimi, nepalūžę net sunkių fizinių ir moralinių išbandymų metais. Tuo Julijonas Lindė-Dobilas pasistatė didingą paminklą už kuklų granitą, žymintį jo gimimo ir palaidojimo vietas.

Panevėžio gimnazijos mokiniai ir mokytojai. Julijonas Lindė-Dobilas - pirmoje eilėje penktas iš kairės

Vitalija Kazilionytė

Kraštietis iš linkuvių kartos

Kas gi toji linkuvių karta? - turbūt suklys šiandien daugelis, kažkur pasamonej tiesdami sąsają į Linkuvos miestelio gyventojus. Ne, kartais gyvenime būna išimčių, kai geografinė gimimo priklausomybė nenulemia pavadinimo. Tokia išimtis galioja ir linkuvių kartai, ji sieja žmones, kilusius iš Šiaurės Lietuvos, prieškary baigusius Linkuvos gimnaziją, kurioje jie ir pasikrikštijo linkuvio vardu, likdami jam ištikimi visą gyvenimą: ir studijuodami Vytauto Didžiojo universitete, ir išsiskirstę po Lietuvą, ir likimo nublokšti už Atlanto. Tos ištikimybės stiprumą puikiai įrodo Pasvalio krašte gimusių ir augusių, bet mokslus ėjusių Linkuvos gimnazijoje pirmumo teisė, atiduodama Linkuvai: jie tvirtina nejaudžia vidinės priklausomybės Pasvalio kraštui. Gimnazijos laikotarpis šiems žmonėms buvo lemtingas, subrandinęs didžiajam gyvenimui, tad ir gimnazijoj užsimezgę ryšiai - patys patvariausi.

Vienas iš linkuvių kartos - Putrių kaime gimęs, per Kalėdas švenčiantis gražų 90-mečio jubiliejų teisininkas Juozas Vitėnas. Tokia garbinga proga ir norėjęsi "Šiaurietiško atsivėrimo" dalį skirti šiam mūsų kraštiečiui - jo susigrąžinimui iš nepelnytos užmaršties.

Žmones dažniausiai suartina tos pačios idėjos, tie patys rūpesčiai, darbai. Ryšys su Juozu Vitėnu užsimezgė 1996-ųjų vasarą, kai pradėta eiti jo klasės draugo, žurnalisto rezistento Julijono Būtėno atminimo įamžinimo keliu. Pirmajame iš tolimojo Vašingtono apylinkių, kuriose gyvena Juozas Vitėnas, atkeliavusiam jo laiške atviraujama: "Tiesa, kad esu gimęs Putrių km., Pasvalio valsčiuje, tačiau esu krikštytas Vaškų bažnyčioje, pradžios mokyklą pradėjau Skrebotiško bažnytkaimy ir baigiau

Vaškuose, paskui septyneri metai Linkuvoj ir t. t. Todėl pasvaliečiu nelabai jaučiuos, bet jei suteikiat tą garbę, mielai priimu". Paprasti, nuoširdūs žodžiai, tarsi įvadas į gražų, kuklų bet didelį gyvenimą.

O tam gyvenimui subręsta būtent Linkuvos gimnazijoje. Čia atsidūręs 1926 m. rudenį, susitinka savo draugus - Julijoną Būtėną ir Petrą Rimkūną, įžengia į ateitininkiškųjų idėjų pasaulį, patenka į tuometinę gimnazijos dvasią palaikusių katalikiškų nuostatų gabių mokytojų rankas, pasineria į visuomeninės veiklos sukūrius. 1933 m. išduodamas gimnazijos baigimo atestatas, liudijantis labai gerą dėstomųjų dalykų įvertinimą.

Iš Linkuvos gyvenimo kelias veda į Kauną, į VDU teisės fakultetą. Teisės studijos baigiamos 1938 m. diplomuoto teisininko laipsniu. Prasideda gyvenimas, kurį trumpai galima nusakyti datom ir pareigom: 1938-1939 m. - Alytaus miesto sekretorius, 1939-1940 m. - Vidaus reikalų ministerijos spaudos referentas, 1940-1941 m. - Lietuvos Banko Marijampolėje tarnautojas, 1942-1944 m. - Prekybos instituto Šiauliuose jaunesnysis asistentas ir tuo pačiu metu Prekybos mokyklos Kaune mokytojas; 1942 m. atlieka praktiką ir gauna advokato teises. Tarp šių oficialių išvardijimų telpa labai daug žmogiškosios šilumos, atsiskleidžia sudėtinga asmenybė, prabunda žurnalisto talentas, tęsiama ateitininkiškoji veikla. Ir, aišku, bendravimas su linkuviais - ypač tvirta draugystė su klasės draugais Julijonu Būtėnu ir Petru Rimkūnu.

Toliau Juozo Vitėno gyvenimą lydi skaudus pasitraukimas iš Lietuvos. Po karo Vokietijoje realizuojamas žurnalisto talentas: 1945 m. Augsburgėje įsteigta savaitraštį "Žiburiai", jį leidžia ir redaguoja iki 1949 m., iki kelionės

Linkuvos gimnazijos ateitininkų grupė 1932 m.

Juozas Vitėnas stovi penktas iš kairės. Šeštas - Petras Rimkūnas, septintas - Julijonas Būtėnas

Juozas Vitėnas prie darbo stalo. Kaunas, 1936 m.

į JAV. Ir už Atlanto tęsiamas žurnalistinis darbas: 1950-1955 m. redaguoja žurnalą "Lietuvių dienos" (Los Angeles), 1955-1981 m. - "Amerikos balso" lietuvių tarnybos darbuotojas. Neužmirštama ir teisė: 1955-1957 m. studijuoja George Washington universitete, gauna palyginamosios teisės magistro laipsnį. Visą laiką rūpinamasi dėl Lietuvos: 1985-1990 m. - Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto valdybos narys Vašingtone.

Žurnalisto darbas, prasidėjęs dar prieškaryje nuo publikacijų "Ateityje", "Ateities spinduliuose", "Studentų dienose", tebesitęsia ir dabar: aktyviai bendradarbiauja "Tėviškė žiburiuose" - rašo aktualiais Lietuvai klausimais.

Toks būtų pradinis žvilgsnis į žmogaus gyvenimą, kurį ryškiausiai apibūdina trys žodžiai: prisiekęs ateitininkas, teisininkas, žurnalistas. Tačiau tai daugiau oficialioji, enciklopedijose dedama žmogaus gyvenimo dalis, kurios atskleidimas nėra šio rašinio tikslas. Norėjęsi pakalbėti apie tą kitą gyvenimo dalį - esmiškąją, giliai atsiveriančią laiškuose, kurie mus sieja jau septyni metai.

Pirmiausia su Juozu Vitėnu suartino bendras rūpestis dėl Julijono Būtėno atminimo įamžinimo. 1996-aisiais, po gegužės mėnesį vykusio Julijono Būtėno atminimo įamžinimo žygio, liko nepaženklintas jo jaunystės miestas - Linkuva. Laiškais tarėmės apie galimybę dabartinę Linkuvos vidurinę mokyklą atidengti atminimo lentą. O tai gana sudėtingas dalykas, juolab, kad mus skyrė didelis atstumas ir sprendimams įgyvendinti reikėjo laiko. Bet jau 1997 m. gegužės mėnesį Linkuvos vidurinė mokykla iškilmingai atidengta atminimo lenta, jos mecenatai - trys linkuviai: Juozas Vitėnas, teisininkas Juozas Gruzdas (gimęs Vainekonių kaime), ekonomistas Juozas Pažemėnas (gimęs Meškalaulyje). Žinoma, mokslo draugo atminimo išsaugojimo iniciatyva ir rūpestis priklauso Juozui Vitėnui. Jis buvo pirmasis, iškėlęs mintį, jog būtų parengti atsiminimų knygą apie šį žmogų ir padrašino mane eiti šiuo keliu. Prasidėjo gražus bendravimas:

laiškuose detalai aiškinomės visus sudėtingus Julijono Būtėno gyvenimo klausimus, jį pažinojusius žmones, parašyti atsiminimai apie klasės draugą, išsami jo straipsnių "Žiburių" savaitraštyje apžvalga - autentiškas liudijimas Vokietijos laikotarpyje dirbto žurnalistinio darbo.

"Rūpinuos Julijono atminimu ne tik dėl jo žurnalistinės veiklos, bet ne mažiau ir dėl jo idealizmo. Jį kvietė atvykti Amerikon, kur jis lengvai būtų galėjęs įsidarbinti lietuvių laikraščiuose ir gal išitraukti į amerikiečių laikraščius. Tačiau jis pasirinko skrydį į Lietuvą - į tikrą mirtį. Jis tai turėjo žinoti", - prisipažįsta 1997 m. sausio 10 d. laiške.

Dar dvi citatos, patvirtinančios nuolatinį rūpestį klasės draugo atminimo išsaugojimu: "Dėkoju už ilgą laišką. Iš jo suprantu, kiek daug vargų ir rūpesčių Jus slepia. Linkiu nepalūžti ir leidinį paruošti" (1998 m. gegužės 25 d.); "iš laiško matau, kad Jūs stipriai išitraukus į leidinio rengimą. Jums esu pasirėngęs bet kuo padėti" (1999 m. gegužės 6 d.). Kol tebesitęsia knygos rengimo darbai, tokie stiprinantys žodžiai ypač svarbūs.

Sieja ir kito kraštiečio - Petro Rimkūno - atminimas. Apie jį - vėl liudijimai iš laiškų.

1997 m. balandžio 7 d. laiške Juozas Vitėnas rašo: "Dėkoju už laišką ir priedus apie mano klasės draugą Petrą Rimkūną. Niekada neįsivaizdavau, kad jis bus savo kraštiečių ir literatų taip gražiai įvertintas ir atžymėtas. Ypač stebina taip kruopščiai parengta jo bibliografija. Tačiau joje nepastebėjau bent vieno straipsnio, kurį Petras, mums esant 7 ar 8 klasėje, parašė "Ryto" dienrašty apie ūkininkų bėdas parduodant bekoines kiaules. Prie šio jo straipsnio prikibo kaulių supirkėjai ir iškėlė bylą "Ryto" dienraščiui. Redakcija prašė Petro paaiškinimų. Nežinau, kaip ta byla pasibaigė". Stiprus gimnazijos dienų prisiminimo jausmas, skinančias mums kelių naujiems Petro Rimkūno raštų ieškojimų. Artimi ryšiai driekėsi visą prieškarinį laikotarpį: "Mes abu maždaug tuo pačiu metu pradėjome rašinėti į "Ateitį" ir "Ateities spindulius", ir susitikę apie tai pasikalbėdavom. Apie tą laiką taip pat sutarėm išvokiečių kalbos išversti knygėlę, kurios pavadinimo ir autoriaus nebeprisimenu. Tą mūsų vertimą Petras pasiuntė Šv. Kazimiero leidyklai Kaune, kuri mums gražino su neigiamu atsakymu. Apie šį mūsų vertimą Petras atsiminė, kai mudu 1933 m. atvykom į Kauną studijuoti. Kartą mane sutikęs pasakė, kad jis nori tą vertimą "perdirbti" ir išleisti savo vardu. Aš pritariau. Ir iš tikro jis taip padarė. Man rodos, kad jis tą knygėlę pavadino "Našlaitėle". Jei jos tituliname puslapy yra pažymėta, kad ji parašyta pagal kokį autorių, tai našlaitėle ir yra ta knyga. Su Petru vėl susitikau 1934 m., kai jis ruošėsi leisti "Jaunąjį studentą" ir

Grafikas Petras Rauduvė kalbasi su tuometine Pasvalio bibliotekos direktore Vida Žilinskiene. Vilnius, 1983 m.

liotekoms.

1986 m. kaligrafišku grafiko braižu jis rašė: "Gavęs Jūsų užsakymą ir sąrašą, tuojau pradėjau dirbti. Ir taip netyčia juos padirbau. Mat aš turėjau daug įvairių eskizų, kuriuos ištraukiau iš papkių ir daug ką panaudojau Jūsų ekslibrisams. Žinoma, kokios kiekvieno kaimo charakteristikos aš nesuradau. Stengiausi, kad kiekvienas ekslibrisas būtų skirtingas. Jeigu jie šiek tiek panašūs, tai mat vienos rankos darbas ir vienodi formatai".

Kai buvosite Žilpamūšyje, Joniškėlyje, Daujėnuose, užsukite į šių vietovių bibliotekas - jau minėtus viešosios bibliotekos filialus. Pasigėrėkite kraštiečio - grafiko raižiniais, nes jų čia yra ne po vieną kitą. Jei rasite - Antano Barausko "Anykščių šilelio" iliustracijas palyginkite su taip pat vertingomis Jono Kuzminsko iliustracijomis.

Bernardo Brazdžionio ilgas, prasmingas eilėraštis "Ažuolas" išleistas su P. Rauduvės iliustracijomis, o vardinė B. Brazdžionio pradinė mokykla Žadeikiuose - taip pat išraižyta linoleume Petro Rauduvės ranka.

Kol ji, ta ranka, kūrė klausė, tol ji ir savo gimtinės link grafikos kūrinių vedė. Tai daugiausia romantizuoti medžio ir linoleumo raižiniai.

Valė Kazėnaitė-Zablockienė

Odė Sindriūnų mokyklai

Ištrauka

Ir buvo tokia Sindriūnų mokykla - bėdina ir neturtiniga, bet pilna stebuklingų pasakų, tyro vaikystės džiaugsmo, apsupta senų sodžiaus liepų, laukų platybės ir saulėtų dienų giedros. Sindriūnai - tai vaikystė, tai visos dienos šviesios, tai mokykla - šventovė sename sodžiuje ant Mūšos kranto.

Dar ankstyvoje vaikystėje, nelankydamą mokyklos, žinojau iš tėvo pasakojimų, kad ir jis lankė Sindriūnų mokyklą. Tik mano tėvo, Kazėno Jono (s. Juozo), kaimė paprastai vadinto Joneliu (ne Joneli?, o Jóneliu), mokykla buvo carinė, t.y. daraktorinė. Žiemą toje mokykloje, t.y. kurio nors kaimo gyventojų gryčioje, slapčia susirinkdavo vaikai ir, daraktoriaus prižiūrėti, iš maldaknygių ar katekizmų mokydavosi *slebizavoti*. "Slebizavojimo" mokė senas žmogus, jo pavardės jau neprisimenu. Tik žinau, kad tai buvo nevietinis žmogus. Tokią maldaknygę, nučiupinętą ir gerokai "suskaitytą", teko ir man vaikystėje matyti. Ji, kiek atmenu, turėjo abėcėlę ir skiemenų rinkinėlį. O tų senų katekizmų mano akys nerėgėjo. Gal kas nors dar tokį ir turėjo, bet juos jau buvo išstūmęs visų vaikų skaitomas "Sakalėlis".

Atsimenu, tėvas pasakojo, kad per tokias pamokas, kol vaikai "slebizavodavo", keli seniai ir paaugliai budėdavo ulyčioj abiejuose kaimo galuose. Jaunuoliai, pamatę atvažiuojant stražniką ar žandarą, bėgdavo per kaimą šaukdami "dega!".

Vieną tokią dieną keletas kaimo vaikų, tarp jų ir mano tėvas, "slebizavojo" apgulę stalą, o šalia jų stovėjo daraktorius su lineika vienoj ir su lazda kitoj rankoj. Pamokos vyko mano tėvo namuose. Tuo pat metu toje pačioje gryčioje mano tėvo senelis taisė atneštas akėčias.

Staiga į trobą ipuola uždususi paauglė Ona Gudaitė (vėliau ištekėjusi už Lukošiuono, o tam mirus - už Šeško) ir surinka: "Kieme dega!" Mat, kol ji spėjo atbėgti iki kaimo vidurio, genami arkliai nelauktų svečių roges spėjo atitempti į kiemą.

Troboj sąmyšis. Išsigandęs senelis čiupo akėčias ir... pro duris. Akėčios išispraudė tarpdury, ir nei pirmyn, nei atgal. Vaikai ir daraktorius taip pat nebegali išeiti. Tada senis su vaikais - į kamara. Kamaroj žmogus susizgriebia: išlupa kamaros puslangį. Vaikai išlenda pro puslangio angą laukan ir, trobos dengiami, nukurna į pamūšę, ten čiuožinėja lyg niekur nieko. Didesnieji rėkdami ir spiegdami pešasi, mėtosi sniegu ir baido "svečių" arklius.

Kol senelis ištraukė įstrigusias tarpdury akėčias, kol sulėjo vidun neprašytus svečius, daraktorius spėjo pasiruošti.

Išėję žandarai rado elgetą, šis prie durų ant suolo srėbė šiltą kopūstų viralą, pasimirkydamas juose duonos plutą. Žandarai, iškratę "ubago terbą", terado pusę sūrio ir tris kiaušinius.

Visi šie pasakojimai mano vaikiškoje vaizduotėje buvo apaugę visokiais pagražiniais, vaikų išmonėm ir nepaprastais nuotykiams. Tos pamokos atrodė kaip pasakos apie gerus ir blogus tėvų darbus. Kad ir toks kitas tėvo pasakojimas. Kažkuriais metais jau mano tėvas mokėsi poterių iš knygelės (maldaknygės). Vėl tėvų gryčioje užgulę stalą vaikai "slebizavojo" giesmę "Pulkim ant kelių". Niekaip jiems nesisekė atsiminti viso punktelio. Tėvo žodžiais - kol perskaitydavo pabaigą, pradžia iš galvos kažkur nutekėdavo. O kol perskaitydavo pradžia - kažkur pranykdavo pabaiga.

Daraktoriui nuėjus prie krosnies šnektelėti su šeiminkais, mano tėvas ir sakąs: "Vaikai, aš jau moku". Tie sukluso. Jis ir pasakė jiems tą punktelį taip: "Pulkim ant kelių polks bobelių. Viena kad puola, tiesiai ant kuola". Vaikai suprunktė iš juoko. O tėvui daraktorius capt už sprando. Čia ir mano senelis (tėvo tėvas) su diržu prisistatė. Numovė kelnes (kam gadinti gerą daiktą!) ir visų akivaizdoj įkirtu sagtimi prisiminimui. "Ar labai verkei?" - aš vis klausdavau. O jis man vienodai atsakė: "Ką ten verksi, kai pats esi kaltas. Tik pasikasiau tą vietą, suglaudžiau ausis ir tylėjau, kad daugiau negaučiau". Pasakojimą visada užbaigdavo taip: "Iš šventų žodžių nederu juoktis". Tai būdavo mums, trims jo vaikams, labai rimtas pamokymas. Gal todėl aš, prieš pradėdama lankyti mokyklą gerai išmokau tą "Pulkim ant kelių", kad neatsitiktų kaip mano tėvui, ir vaizdavaus, kad tais savo mokslais mokykloje visus nustebinsiu.

kvietė mane prisidėti. <...> Berods 1939 m. Petras atėjo pas mane į įstaigą (dirbau Vidaus reikalų ministerijoje) ir papasakojo apie savo planą leisti laikraštį. Paskvietė mane prisidėti. Sakė, kad tam pritaręs ir rašytojas Vytautas Tamulaitis. Buvo parengtas prašymas, ir Petras jį įteikė Vidaus reikalų ministerijai, iš kurios buvo gautas neigiamas atsakymas: esą dabartinių laikraščių užtenka. Vokiečių okupacijos metais, Petru dirbant Maironio muziejuje Kaune, prie progos susitikdavome".

Ir pats tragiškiausias gyvenimo tarpsnis neišskiria gerų draugų - 1944-aisiais abu kartu traukiasi nuo artėjančio sovietinio košmaro. "Paskutinį kartą su Petru susitikau ruošiantis pasitraukti iš Lietuvos. 1944 m. artėjant sovietų frontui. Susitarėme susitikti jo žmonos Olės Brazdžiūnaitės tėviškėje Kvedarų kaime. Ten taip pat atvyko mūsų klasės draugas gyd. Stasys Urbas - be žmonos, nes jos tėvai atkalbėjo ją nuo išvykimo, be to, jie turėjo mažą dukrelę ir bijojo dėl jos vargo. Petro žmona Olė taip pat atsisakė vykti, jie taip pat turėjo mažą dukrelę. Jos vietoje ryžos vykti jos brolis Antanas. Tokiu būdu susidarė tokia mūsų išvykstančių grupė: Petras ir Stasys be žmonų, aš su žmona Ona Paltarokaite ir Olės brolis Antanas. Išvykimo nuotaiką slėgė netikra kelionė į nežinią ir liekančių tėvų neaiškūs likimas. Tačiau gaivino viltis, kad karas greit pasibaigs, nes sovietų kariuomenė jau buvo užėmusi Vilnių. Todėl gal po 2-3 mėnesių amerikiečiai ir anglai privers sovietus pasitraukti iš Lietuvos, ir mes grįšime namo.

Su tokia nuotaika visi penki nuvažiuojam traukiniu per Šiaulius į Tauragę ir užsiregistruojam kaip geležinkelio darbininkai vykti į Vokietiją. Tokia buvo viena galimybė išvykti iš Lietuvos. Kartu su daugeliu kitų žmonių buvom susodinti į prekinį traukinį. Nei jokio pažymėjimo, nei traukinio bilieto nereikėjo. Mes penki su kitais žmonėmis patekome į prekinį vagoną, kuriame buvo tik tuščios grindys - nieko daugiau. Susidėję savo daiktus ir šiaip taip permiegoję vieną ar dvi naktis, buvom atvežti į darbininkų lagerį Vokietijoje, kur asmenys su šeima ir viengungiai buvo apgyvendinti atskiruose barakuose. Tokiu būdu aš su žmona buvom atskirti nuo Petro, Stasio ir Antano. Pabuvę čia porą dienų ir dar nepaskirti į darbus, mušu su žmona nutarėm iš čia išvykti. Petras su draugais dar svyravo. Mes anksti rytą nuvykom į netolimą geležinkelio stotį, nusipirkom bilietus ir išvykom į Vieną. Vėliau ir jie trys atvyko į Vieną, bet mums neteko su jais susitikti, nes mes netrukus išvažiuojam į Berlyną. Vėliau patyrėm, kad Petras su kitais užduso namo rusų, kuris per bombardavimą buvo sugriautas. Taip pasibaigė mano ryšiai su klasės draugu ir bendradarbiu Petru Rimkūnu" (1997 m. balandžio 7 d.). Manau nesuklysiu, jei patvirtinsiu: trijų linkuvių ryšys tebesitęsė, tik kitokia egzistencijos prasme - gyvu klasės draugų atminimo išlaikymu širdyje.

Nors ir linkuvių kartos žmogus, Juozas Vitėnas visgi lieka ištikimas ir Pasvalio kraštui. Mūsų pradėtas leisti "Šiaurietiškus atsivėrimus" sutiko entuziastingai. "Dėkoju už "Šiaurietiškus atsivėrimus" ir sveikinu už iniciatyvą. Juk Pasvalio rajonas gali turėti savo kultūros, istorijos

laikraštį. Jis leidžia pajusti gimtojo krašto alsavimą. Todėl malonu paskaityti", - kaip didžiausias atlygis ataidi iš anapus Atlanto šie žodžiai. Beje, dažname laiške "Šiaurietiškais atsivėrimais" pasidžiaugiama: "Jie vis gražėja ir gerėja" (2000 m. spalio 8 d.). Prabylama ir su redaktoriaus patirtimi: "Dėkoju už "Šiaurietiškus atsivėrimus". Tikrai stebiuosi, kad nenurodomas jų redaktorius. Juk jie nėra pagrindžio spauda, kad redaktorius turėtų slėptis" (2001 m. lapkričio 15 d.). Ir žodžiai iš ką tik gauto laiško: "Dėkoju <...> ir už "Šiaurietiškus atsivėrimus". Visa tai man priminė mano gimtąjį kraštą ir jo žmones, kurie išlaikė Lietuvą gyvą ir prikėlė naujam gyvenimui".

Gyvai domimasi visu spausdintu žodžiu apie Pasvalio kraštą. "Dėkoju už knygą "Užaugau Pasvaly". Idomu paskaityti apie anuo metu lankytas ar girdėtas vietas. Gaila, kad atėjūnai iš rytų pakeitė krašto vaizdą ir nušlavė mano gimtąjį kaimą. Bet džiugu, kad Lietuva, nepaisant visokių sunaikinimų, prisikėlė, ir mūsų pasitraukusių iš Lietuvos, viltis ir troškimai išsipildė" (1997 m. gruodžio 31 d.).

"Dėkoju už almanachą. Nemaniau, kad tiek daug literatūrai turėjo ryšį su Pasvaliu. Aišku, gaila, kad jame netilpo Rimkūno kūrybos" (1997 m. gruodžio 12 d.). Tai apie pirmąjį almanachą "Mes esam Šiaurės krašto". O po metų nusiūstame antrajame vėl ieško sąsajų su klasės draugu: "Dėkoju už knygą. Malonu buvo ją gauti iš gimtojo krašto. Joje radau ir apie Petrą Rimkūną. Jis pats man yra pasakojęs apie įvykį su ta jo novele. Ji buvo išspausdinta ne "Savaitės" žurnale, kaip P. Pūras rašo, o "Savaitės" savaitraštyje, kuris buvo priskiriamas prie gellonosios ar bulvarinės spaudos ir mažai skaitomas už Kauno ribų. Bet ir Kaune, kaip atrodo, ne kažin kiek turėjo skaitytojų. Petras "tik dėl juoko" dalyvavo šiame konkurse ir todėl pasirašė ne savo pavardę ir pridėjo kažkokios aktorės fotografiją".

"Dėkoju už laišką ir priedus. Buvo labai malonu juos pavartyti ir pasidžiaugti tokia gražia Katiliškio biblioteka. Ir leidinys apie Pasvalį yra tikrai puikus. Atrodo, viskas pagražėję nuo to laiko, kai aš Pasvaly buvau apsilankęs" (1997 m. spalio 18 d.).

Labiausiai dėkinga Juozui Vitėnui privalo būt Pasvalio M. Katiliškio biblioteka. Jos fondai praturtėjo daugeliu išsivijusių leidinių, kuriuose - M. Katiliškio kūryba. Galime pasidžiaugti ir tokiais retais leidiniais kaip "Mažasis židinys", "Į laisvę", leistas po karo Vokietijoje; jų ne visus numerius rasime netgi Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje. Ir rankraštynei dovanota unikalų Petro Rimkūno, Julijono Būtėno, Linkuvos gimnazijos laikų fotografijų.

Taigi septyneri bendravimo laiškais metai davė labai daug: supratimą, kokia vertybė yra gimnazijoje užsimezgusi draugystė, artimų žmonių atminimas, ištikimybė tėvų žemei.

Tad, linkėdami linkuviui Juozui Vitėnui, nepamirštančiam ir Pasvalio krašto, tvirtos sveikatos, gražaus tolesnio bendradarbiavimo išsivijusių leidiniuose, galime tarti: mes visi esam Šiaurės krašto ir stiprūs tiek, kiek išsaugojam meilę jam ir jo žmonėms.

Albinas Kazlauskas

Grafikos kūrėjas ir kūriniai: gimimas ir likimai

Petro Rauduvės gimimo 90-mečiui

Kūrybiškas asmenybės Pasvalio kraštiečiais turime laikyti, vadovaudamiesi tokia dorovine nuostata: jie turi būti gimę dabartiniame Pasvalio rajone. Tai taip ir yra: Petras Rauduvė (1912.09.02 - 1994.01.22) gimė Baukų kaime, kuris netoli Daujėnų. Bet dar vaikystėje tėvai nusprendė pirkti ūkį Biržų krašte. Nusipirkę - ten ir persikėlė. P. Rauduvės mokyta Biržų gimnazijoje, Kauno meno mokykloje. Pastarąją 1937 m. baigęs, P. Rauduvė pradėjo dalyvauti dailės parodose.

Baukai-Biržai-Kaunas-Vilnius

Apie pirmuosius kraštiečio grafikos darbus dailės parodose žinome nedaug. Kaip ir apie jo paties jaunystės metus, nes nėra atsiminimų knygų apie jį (kaip yra apie Justiną Vienožinskį, Paulių Galaunę, Stasį Krasauską...)

Tačiau, kai dailininkui buvo per 30 metų, pasirodė Liudo Dovydeno "Užrašai" - reportažai apie 1940-1941 metų įvykius Lietuvoje, tą liūdno atminties socializmo santvarkos sulipdymą ją sukta okupavus. Taigi tų "Užrašų" viršelyje - hitlerinio "vermacto" durklas perpjauja raudoną bolševikinę grandinę. Verčiame knygos lapus, o vienoje

užsklandoje vėl: ranka vanago (ar lūšies) nagais, o ant jos - kūjo ir pjautuvo "simbolis". Labai jau aišku, ką tai reiškia.

Tik ligi šiol liks - ko gero, jau neįmintina niekados paslaptis: kaip po tokių "ilustravimų" mūsų kraštietis liko nepaliestas visokių KGB struktūrų, kurios - ypač pokario metais - lyg dalgiu šlavė panašius dailės ar literatūros žingsnius iš hitlerinės okupacijos metų. (Kito kraštiečio - poeto Bernardo Brazdžionio eilėraščio "Ažuolas" iliustravimas 1944-aisiais irgi galėjo būti produktyviajam dailininkui tarsi akmuo ant kaklo.)

Bet atsitiko taip, kad pokario metais Petras Rauduvė ėmė gausiau apipavidalinti greitai ir dideliais tiražais leidžiamus senų rašytojų A. Puškino, A. Čechovo, M. Gorkio, ne vieno Vakarų Europos klasiko kūrinius. Dar pridėkim A. Baranausko "Anykščių šilėlių", Žemaitę, Maironį, Vaižgantą, o paskui P. Širvio, Just. Marcinkevičiaus kūrinių iliustracijas - bus per 500 iliustruotų knygų arba bent jau jų viršelių.

Sugrįžtuvės Pasvalio kraštan

Lapkritį-gruodį Pasvalio Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje veikė P. Rauduvės 90-mečio sukakčiai skirta apžvalginė paroda. Pamatėme visas žymesnes knygas, dailės rinkinius, kur tik minimas šis įžymus grafikas - kraštietis. Pasigėrėjome visais jo kūrybos didžiausių parodų spalvingais katalogais. Pamatėm, kad visos Pasvalio krašto bibliotekos (dabar - viešosios filialai) turi savus ekslibrisus, o visų jų autorius - Petras Rauduvė. Kodėl taip bibliotekoms pasisekė?

1983 metais nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje susitiko Pasvalio kraštiečiai - iš šių vietų kilę meno ir mokslo žmonės. Tad ir P. Rauduvė tarp jų. Tuometinės Pasvalio centrinės bibliotekos direktorės Vidos Žilinskienės paprašytas, dailininkas sutiko sukurti knygos ženklą centrinei, vėliau - ir 37 kitoms rajono bib-

dydavom. Gerai, jei kokią dieną mus mokytojas prisimin-davo ir, paskyręs savarankišką darbą kitiems trims sky-riams, mums, pirmokams, paskirdavo žodinių uždavinių sprendimo pamoką. Bet tai būdavo ne pamoka - o didelė metinė šventė.

Ilgosios pertraukos metu iš savo medinių "karmonių" išsitraukdavome priešpiečius, suvyniotus į "Mūsų Ryto-jaus" (toks laikraštis) lapą ar storą rudą cukraus maišiu-ko skiautę. Čiuzėdavo išvyniojami priešpiečiai, glamžomos ir metamos į šiukšlių dėžę taukuotos popie-riaus skiautės. Klasėje tvyrodamo šviežios mėsos ir ru-ginės duonos kvapas. Prieš skambutį mokytojas liepda-vo budintiesiems sutvarkyti klasę. Tie surinkdavo ne-tvarkingai numestus popiergalius ir apgraužtus šonkau-liukus, sumesdavo į šiukšlių dėžę ir koją visą dėžės tu-rinį "suspausdavo". O jei kuris pirmokas, atsinešęs pieno butelį, netyčia jį paliedavo, tai budintysis, pykdamas ir burbėdamas, padėdavo tokiam iššluostyti grindis.

Nežiūrint to, klasė mums buvo visų svajonių ir norų išsipildymo vieta. Čia, krūvon susispietę ir sukišę galvas, berniukai slapčia nuo mokytojo lošdavo "iš plunksnų" (surinkdavo nebetinkamas naudoti plunksnas ir naudo-davo šiam žaidimui). Mergaitės slapčia, kol mokytojas dirbdavo su vyresniaisiais, keisdavosi saldainių popie-riukais ar įvairiom medžiagų skiautelėmis. Visi šie žaidi-mai buvo mums patogūs tuo, kad galėjai žaisti dviese tyliai su kuriuo nors suolo draugu, mokytojui nepaste-bint. Gale pamokos, jei mokytojas spėdavo, žvilgtelėda-vo akies krašteliu į mūsų sąsiuvinius. Bet dažniausiai tik užduodavo namie "nurašyti iš knygų" vieną sąsiuvinio puslapį toliau, ar išspręsti "du stulpelius" toliau. O tas "toliau" būdavo visada labai neapibrėžtas.

O kokia nuostabi būdavo rūsčios žiemos diena, kai imdavo cypauti kaimo gryčių langinės. Šis cypavimas visada atnešdavo atlydį. Tada pertraukos būdavo ilgos ilgos. Matyt, jos kompensuodavo kūno kultūros pamokas, vėliau pavadintas fizinės kultūros, o dar vėliau fizi-nio auklėjimo pamokomis. Visi mes, didesni ir mažieji, lipdydavom "Senį Besmegę", tvirtoves ir įtvirtinimus apie jį, keldavom savo spalvos vėliavas į bokštus. Griežtai saugojom mokytojo įsakymą: nulipdyto nevalia nugriauti. Jo laikydavomės šventai. Kadangi ano meto žiemos būda-vo šaltos, sniego gausu, o atlydžiai reti, tai mūsų lipdybų stebuklas stovėdavo nuo Kalėdų per visą žiemą tvirtas ir nenugriaunamas. Tik pavasario saulė jį įveikdavo.

Užšalus Mūšai, prieš mūsų akis atsiverdavo skaid-raus ledo platybės. Lėkdavom, prie nagine apautos kojos prisirišę medinę, su storos vielos pavaža, pačiūžą ir kita koją pasispirdami. Tik saugokis, kad neįlėktum į pro-peršą. O jei dar kas tau padirbo medinę pačiūžą ne su vielos, o su nulaužto dalgio nugaros pavaža, tai tu jau visa galva aukščiau už kitus! Tu jau čiuožimo pasakų princas ar princesė. Nenusakomas tai būdavo malonu-mas mums, ištrūkusiems iš ankštos ir tvankios klasės.

O ko verti pavasariai po pamūšio lankas, gali pasaky-ti tik tas, kuris buvo dalyvis visų ten vykusių aplinkos ir Tėvynės pažinimo pamokų or, nenusakomaj vaikystės giedroj, laukų, lankų ir senų sodų platybėj. Kur kitur rasi

tokią mokyklą, tokią nepakeičiamai jaukią klasę ir pir-muosius mokytojus?!

Nors man ir "gerai sekėsi", pirmus mokslo metus bai-giau, nemokėdama skaityti, ir neturėdama jokio supratimo apie dalybą ir daugybą.

Atėjo vasara. Mokykla uždarė duris: atostogaukite. Mano "suskaityta" "Žibutė" atsigulė šalia nereikalingo "Sa-kalėlio" užstalės kampe ant lentynėlės. Ten ėmė lėtai gulti vasaros atostogų dulkės. Vieną sekmadienį aš, besisu-kiodama ištuštėjusioj sodyboj, prisiminiau aną patikusį paveikslėlį "Sakalėlyje". Atsimenu, nupūčiau nuo kny-gutės dulkes, atverčiau reikiamą puslapį, ir ėmiau jį apžiūrinėti. Bežiūrėdama, visai nesistengdama, per-skaičiau pirmą pavadinimo žodį "Gulbė". Iš karto nepa-tikėjau. Dar kartą ir dar kartą perskaičiau. Po to per-skaičiau visą pasakos pavadinimą "Gulbė karaliaus pa-ti". Ir tada mane ištiko šokas. Skaičiau ir skaičiau pava-dinimą gal penkis, gal dešimtį kartų. Užverčiau, pasėdėjau ramiai ir vėl atvertus knygele skaičiau - vistiek tas pats išeina. Įsidrašinai ir perskaičiau visą trumpą pasaką, bet vis dar netikėjau, kad jau moku skaityti. Taip, vis dar netikėdama savimi, sąmoningai perskaičiau per vasarą visą "Sakalėlį".

Prasidėjo nauji mokslo metai atnešę į mūsų mokyklą vėl kitą mokytoją. Buvęs mokytojas Vincas Velžys su-manė mesti mokyklą ir pradėjo rimtai ūkininkauti savo nusenusių tėvų 24 ha ūkyje. Mokykloje pradėjo dirbti jo žmona Ona Velžienė. Apie ją vasaros pabaigoj kalbėjo, kad tai mokytoja "su cenzu". Atėjusi į klasę, aš tuoj ir pamačiau tą jos "cenzą": mokytoja avėjo juodais lakuo-tais blizgančiais batukais. Tai ir buvo, mano galva, "cen-zo" įrodymas. Buvęs mokytojas tokių batelių niekada ne-avėjo, - taigi ir buvo "be cenzo".

Šįkart mokslo metai prasidėjo žinių patikrinimu. Naujoji mokytoja atvertė nematytą, storą, labai smulkiom raidėm knygą ir liepė skaityti. Kas perskaitė, tą perkėlė į antrą skyrių, o kas neperskaitė - paliko pirmame.

Perkelta į antrą skyrių vėl kamavausi su daugyba ir dalyba. Klasėje atsirado šis tas naujo. Vieną dieną moky-toja iš Pasvalio atvežė gero mokinių elgesio taisyklių kor-teles. Taisyklės buvo eiliuotos ir išspausdintos didelėm juodom raidėm. Blizgančiom "knopkėm" jas prismaigstė ant sienos tiesiai ties mano suolu. Kadangi aš sėdėjau keturvicčiame suole pirmoje eilėje, pakėlusi nuo knygos galvą visada matydavau kažkelintą šių taisyklių tekstą, kuris skambėjo taip: "Švariai nosį užlaikyk ir piršteliu nekrapštyk". Rytai, kol mokytojos laukdavom, sustoję pulku jau mintinai chorą "skaitydavom" ir žavėdavomės taip gražiai skambančiomis "eilutėmis" (eilėraščiais). Kitą kartą vėl iš Pasvalio parvežė didelį ryšulį, o gal du, naujų knygų. Dabar visos knygos (ir tos, kurios krūvo-mis gulėjo nuo permai metų ant mokytojos staliuko) sulipo ant plačios krosnies ir užėmė ten vietą iki pat lubų. Knygų spintai klasėje vietos nebuvo. Nebuvo ir pačios spintos. Tiesa, užpečky buvo užkišta siaura kaimiška žema ir nedaili spinta. Ji talpino mūsų darbelius, o vėliau ir mūsų persikėlusio iš mokytojos staliuko stalčių ir "mu-ziejėlio" eksponatus.

Laima Vaitkevičienė

Virusių verdenių tėkmės

Mariaus Katiliškio eilėraščių tris sąsiuvinius rado 1946 m. senelio sodyboje ant aukšto Vytautas Vaitkus, rašytojo brolio sūnus, gyvenantis Žagarėje. "[...] lankiau Žagarės gimnazijos penktą klasę, besiknaisiodamas ant aukšto, tarp spalių ir įvairių spaudos leidinių užtikau trejetą sąsiuvinų: šešiolikmečio-devyniolikmečio dėdės Albino eilėraščių," - rašo V. Vaitkus atsiminimuose, išspausdintuose Pasvalio krašto kultūros, istorijos laik-raštyje "Šiaurietiški atsivėrimai". Pasigirti kam nors juos turįs tuo metu negalėjo. Sakosi tik 1955 m. parodęs žmo-nai Romualdai. Po 1990 m. pradėjęs kalbėti apie turimą rankraštį. Šešetas eilėraščių publikuota 1994 m. rugsėjo 17 d. "Literatūroje ir mene".

Eilėraščiai sukurti 1931-1934 m. Jų yra trys sąsiuvi-niai. Pirmojo viršelyje užrašyta:

Albinas Vaitkus
"Mano žodžiai"
II
1931

Galima manyti, kad pirmasis sąsiuvinis yra dingęs, kadangi turimas rašytojo ranka pažymėtas antruoju.

Kitas sąsiuvinis taip pat pasirašytas vardu ir pavarde:

Albinas Vaitkus
"Eilėraščiai"
III dal.
Žagarė - Katiliškės
1931 XI 12
Trečiajam pasirinktas slapyvardis:
Juodis Danyla
1933 m.

V. Vaitkus mano, kad slapyvardžio pasirinkimu galėjo turėti įtakos V. Pietario romanas "Algimantas". Be to, anot jo, Albinas buvo tamsaus gymio, draugai čigonu vadindavę. Kiek gyvenime buvo pasirinkęs moterų, vi-sos tamsiaplaukės. Kad šis slapyvardis neatsitiktinis, liu-dija ir jaunojo Albino nuotraukos su užrašu "Juodis Da-nyla" Vytauto ir Romualdos Vaitkų šeimos albume.

Vytautas Areška² ir Titus Antanaitis³ nurodo, kad pirmieji eilėraščiai buvo išspausdinti 1931 m. Šiauliuo-se ėjusiam savaitraštyje "Naujienos".

Tuo metu, kai rašė eilėraščius, Albinas Vaitkus dirbo tėvo ūkyje Katiliškėse. Ne todėl, kad labai to pats troško, o todėl, kad tėvas norėjo ir gyvenimas vertė. 1958 m. supažindindamas studentus su Lietuvos kaimu, M. Kati-liškis sakė: "Ir geru, ir tikru artojami niekad nepasida-riau. Aš tik gyvenau kartu su piemenimis ir artojais, ėjav ir myniau jų takus ir takelius [...]"⁴

Tuo metu Žagarėje mokytojo A. Tarvydo iniciatyva veikė žemės ūkio kursai, kuriuos lankė vietos jaunimas. Zofija Pūkytė-Galdikienė laiške režisieriui R. Vabalui prisimena: "Susirinkdavo jaunimas, daugelis iš jų jau lan-kiusių gimnaziją, bet dėl sunkios materialinės padėties nebegalinčių toliau siekti mokslo. Taip mes ir su-sibūrėme, norėdami nors tokiuose kursuose pajusti, kad štai mes dar mokomės. [...] kartą sugalvojome suruošti vakarą, bet tinkamo vaidinimo niekaip nesuradome. Al-binas lyg juokais užsiminė, kad jis bandys parašyti koki scenos vaizdelį [...]. Ir mūsų nustebimui - po savaitės atneša savo vaidinimą! Skaitėme ir netikėjome, kad tai Albino sukurtas. Tuoj ėmėme repetuoti ir, kai suvaidino-me, visi gerėjosi tokiu įdomiu kūriniu. Taip Albinas ta-po įvairių kupletų, apsakymėlių kūrėju, mūsų kultūrinio darbo žymiausiu asmeniu."⁵

"Rašančiojo" išskirtinumą pripažino ne tik kaimy-nai, bet ir gretimų kaimų žmonės. V. Vaitkus pasakoja, kad kūlimo talkose per pertraukas Albinas ne tik laik-raščius skaitydavo, bet ir ekspromtu kurdavo istorijas apie čia pat esančias moteris. Šios tik šūkčiodavo "vaje-tau". Romualda Vaitkienė prisimena, kad jos mama namuose yra sakiusi, jog vienas toks Vaitkus iš Katiliškių rašo eilėraščius, siunčia juos į laikraščius. Tame nusi-stebėjime slėpėjęs kažkoks nesąmoningas įvertinimas.

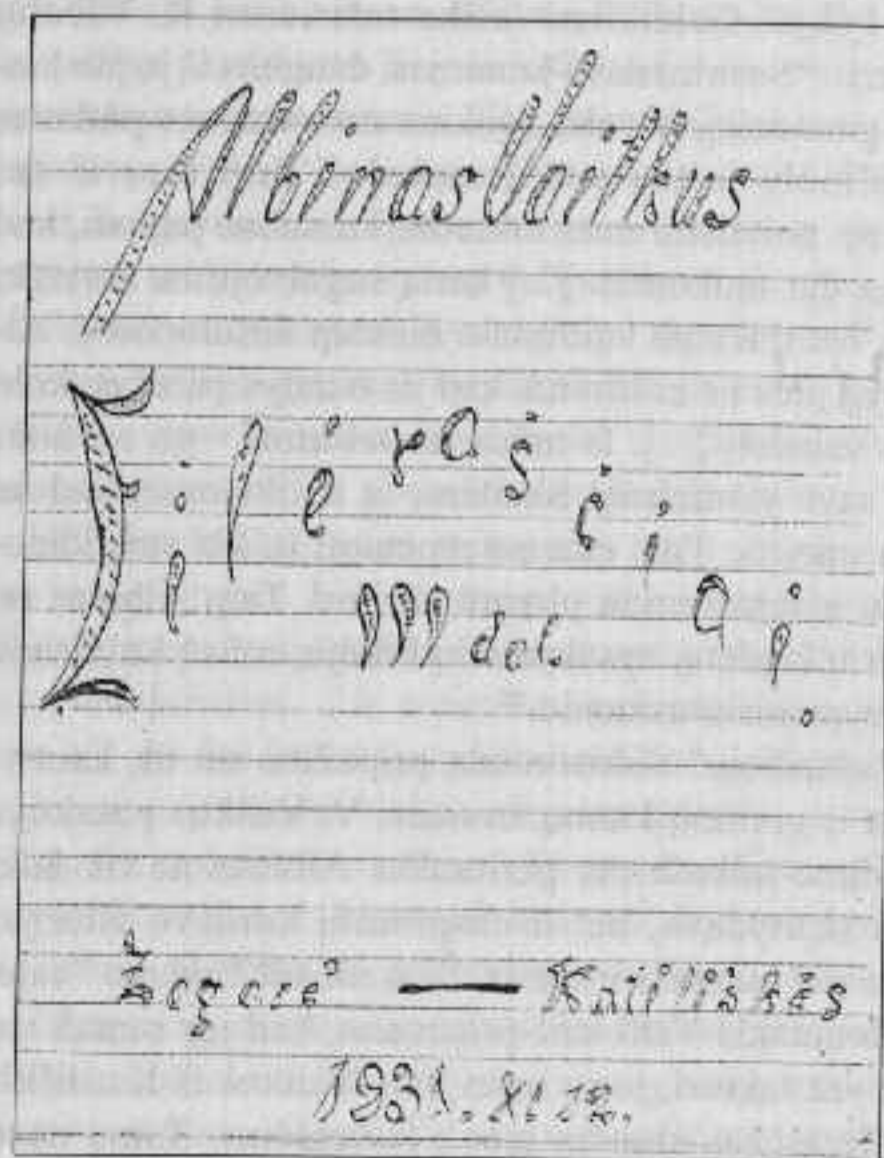
Esame įpratę, kad M. Katiliškio proza yra sugrįžimas. Išėjusiojo į svečią šalį grįžimas tėviškėn, išėjusiojo į kultūrą grįžimas prie agrarinių vertybių, nostalgiska jų kontempliacija. Jau minėtoje paskaitoje studentams M. Katiliškis pastebi, kad iš kaimo neįmanoma išeiti, "išsinerinti iš to kiauto": "Ir atsikračiusiems kaimiečio vardo, ir pasidariusiems tikrais miestiečiais, tas tebegalioja. Kuria dieną, jau būnant daktaru, mokytoju, ministerijos referentu [...], jo gerai nublizginti batai staiga paslys slidžiam mieste kelyje, ir jis susverdės. Ir jis pasijus tebeavęs klumpėmis, ir pamatys, kaip klumpė, šiaip jau patogus apavas purvyne, labai netinkantis esfalte."⁶

Eilėraščiuose neraiškiai ryškios sąmoningos agrarinių vertybių adoracijos. Gal net priešingai, jaučiama išėjimo, išsiveržimo, dvasios skrydžio kryptis:

Tolyn, tolyn, šalin nuo tako, liūdesiai,
Toli užpakaly paliko mėnuo, Grigo Ratai
Lekiu su šmėklom staugiančiom pablūdęs,
Lekiu kaip sužeistas, įerzintas piratas.

(Žygis)

Galima bandyti įspėti to veržimosi priežastis. Apie vieną jų - kultūros troškimą - jau buvo kalbėta. Turbūt daug lemia ir kuriančiojo amžius - 16-19 metų. Amžius, kai mąstantis žmogus bando įvertinti savo buvimą pasaulyje, kvestionuoti esamybę, ginčytis su savo gyvenimu. Gal ne per drąsu būtų teigti, kad nuo to laiko, kai lietuvių poezija išsivadavo iš aušrininkų ir pozityvistų kalbėjimo "mes" vardu, kai vertė įgijo "aš", kiekvienas pradėdantis bando suvokti savo būties gaires. Būties tikslas, santykis su aplinkiniu pasauliu, mirtimi ir meile yra pagrindinės jauno žmogaus poetinės programos. Albinas Vaitkus - ne išimtis. Svarbu, kaip ta poetinė programa realizuojama, kaip suvokiamos poetinės erdvės galimybės.

A. Vaitkaus eilėraščius galima sieti su įvairiais kontekstais. Pirmiausia su keliomis literatūros kryptimis, kurių leksikos, stiliaus bruožų galima išvystyti tekstuose. Tuo labiau, kad jaunojo autoriaus neabejotinai domėtasi viskuo, kas tuo metu buvo išleista. V. Vaitkus pasakoja, kad tuo metu Žagarėje jau buvo viešoji biblioteka, jaunas poetas turėjo galimybių naudotis progimnazijos biblioteka. Z. Galdikienės teigimu, mokytojas A. Tarvydas "sekmadieniais ant mokyklos suolų padėdavo visos savaitės susikaupusius laikraščius ir žurnalus."⁷

Atrodo, kad jaunojo A. Vaitkaus poetinei savivokai nemažą įtaką yra dariusi simbolistų kūryba. Nesunkiai atpažįstame simbolistinę vertikalę: žemė - dangus, aukštumos - žemumos, laikinumas-amžinybė. Štai netipiškai trumpas eilėraštis "I gėrį" iš pirmojo sąsiuvinio:

Įžiebę širdyse
Galingą žibintą,
Sustiprinę dvasią
Įamžintu biustu...
Nucisim, kur
Dieviška
Palaima krinta,
Ir saulė
Nušvietusi
Debesį
Rūstų.

Plieno grotos, šilko burės, užburtoji pilis, kalno bokštas, skambas varpas, keliantys sparnai, pražydusi gyvata - akivaizdūs ženklai simbolistinio kelio, vedančio tolyn nuo Katiliškių arimų, tėvo sodybos į kultūros pasaulį. Be abejo, šešiolikmetis-septyniolikmetis poetas nepasiekia gilaus filosofinio lygmens. Eilėraštis fiksuoja jauno žmogaus dvasinę įtampą, esamybės ir siekių konfliktą, pagaliau meilę - dvasinių aukštumų ženklą. Tobula mylimoji "zaibuotais žvilgiais", primenanti B. Sruogos ciklo "Spinduliuose" mergaitę, kuri "žvilgsnį meta-saulė teka", turėtų atlikti simbolistinę moteriškąją misiją: "O paskui į šventą balių / Palydėsiu kaip karalių. "Neapibrėžtas "šventas balius" - tobulybės siekių įkūnėjimas.

Gana netikėtai pakilių simbolikos kontekste nuskauba tokios ciltės:

Aš nusikales irklus granito,
Valtį nuliejęs gryno metalo,
Leidžiuos į krantą, dar nematyta,
Ten, kur padangė skaidriai nubalo.

(Per okeaną)

Sunkokai motyvuojamas šiame kontekste granitas ir metalas, nebent keturvėjininkų tekstų aidais. Grubus žodis kartais net alogiškai išiveržia į eilėraščių, disonansas su kitomis leksemomis. Galėjo veikti jaunojo A. Vaitkaus poetinę savimonę Juozo Žlabio-Žengės, kilusio iš Žagarės apylinkių, avangardiniai eilėraščiai. Tuo labiau, kad, Christoph Zurcher teigimu, "1924-1930 metais buvo galbūt produktyviausi poeto (J. Žlabio-Žengės - L. V.) gyvenime, tada sukuriama daugelis avangardinių eilėraščių, tarp jų devyni [...], kurie buvo paskelbti "Ke-

turių vėjų" antrajame ir trečiajame numeryje."⁸ Asmeninę pažintį su Žlabių šeima M. Katiliškis mini laiške V. Vaitkui: "Ar dar tebestovi senasis Žlabio malūnas, išskėtęs galingus sparnus? Senasis malūnininkas buvo didelis štukorius, vyriausias sūnus, husarų kapitonas, po eilėraščių pasirašęs Žengės slapyvardžiu, ir jaunas, toks nedidutis, gastronomijos mėgėjas ir žinovas, su kuriuom buvau net susidraugavęs. Kur dabar visa tai?"

A. Vaitkaus poetinės kūrybos laikas sutampa su neoromantinės poezijos proveržiu. Galima manyti, kad kultūrinė periodika vis dėlto pasiekdavo Žagarę, kad tuo metu ėję "Pjūvis" arba "Granitas" buvo patekę į jaunojo poeto rankas. Juk tėviškės lūšna, girgždanti svirtis, tėviškės dūmai, tolstantis kelias, pakrantės žalios - embleminiai neoromantinio kraštovaizdžio ženklai.

Liaudies dainos stilizacija A. Vaitkaus eilėraštyje - nedažnas reiškinys, bet panašia folklorine ritmika primenantis kai kuriuos J. Aisčio tekstus.

Palei svirtį, gale gryčios,
Liūdi beržas senas,
Jaunai mergai iš seklyčios
Jau ruduo vaidenas.
(A. Vaitkus. Artojaus daina.)

Augo sode serbenta
Ašarinėm kekėm -
Buvo meilė taip šventa -
Nickam nepasakėm.
(J. Aistis. Augo sode.)⁹

Be abejo, jauno žmogaus eilėraštis visada daugiau ar mažiau įstringa poetinių kelių kryžkelėje. Ypač, jei tie keliai kryžiuojasi čia pat, jo akivaizdoje. Jei vieni autoritetai neigia kitus, jei literatūrinis gyvenimas žavi virsmo įvairove.

[domus ir autentiškas eilėraščiuose pasirodo Žagarės krašto, vietos kolorito kontekstas. Jokių krašto vietovardžių, vandenvardžių tekstuose nėra. Vis dėlto aiškiai atpažįstame kraštovaizdžio ženklus, kurie liko mieli visą gyvenimą. Mieli, gyvi, tartum atminties nufotografuoti jie išskyla laiške V. Vaitkui: "[...] tartum bristumci Švėtės lanka išilgai jaunojo pušyno, pro Žiūrių sietuvą su tokiu nuostabiu vandeniu ir smėlio dugnu, kokio niekur man vėliau neteko aptikti. Ir kunigo Žvelgatės kalnas, ir aukštas Raktuvės kauburys. Neužmiršk, Vytautai, jog Žagarė gali didžiutis dviem piliakalniais, kurių paspir-

timi ji rėmėsi su kalavijuočiais. Ir, man regis, ar tik ne Raktuvė bus buvusi ana pirmoji sutvirtinta pilis. Šiandien Raktuvė - kapai ir jos atokaitoje ilsisi tėvų ir mano vienatinio brolio kaulai. Ir saviesiems aš niekur tyresnio smėlio nerasiu, ir nėra manyje didesnio geismo, kaip parciiti ir ten atsigulus nurimti ilgam."¹⁰

O eilėraščiuose gimsta vizijos, sužadintos gražaus, vyriškai didingo Žagarės kraštovaizdžio:

Žilvitynuos maudos upė,
Palei krantus stypso bonės,
Šilkaryšiais apsisupę
Vaikšto augaloti žmonės.
(Sapnas)

Reikia pastebėti, kad eilėraščių sąsiuviniai išmarginti autoriaus eskizais, kurių dažniausi motyvai - namas, kelias, kryžius, lėktuvas. Pirmieji trys pakankamai aiškūs, o paskutinįjį turbūt lemia susižavėjimas aviacija, kylantis iš giminystės su Feliksiu Vaitkumi, dirbusiu JAV oro pajėgose ir lėktuvu, pavadintu "Lituanika II", perskridusiu Atlantą 1935 m.¹¹ (Beje, aviacijos motyvų neretai pasitaiko eilėraščių tekstuose.) Taip į kūrybą veržiasi gabios, išdidžios, ieškančios giminės kontekstas. Juk dar Rokas Vaitkus, tolimas senelio pusbrolis, XIX a. viduryje pasisėjo dobilų, prajuokindamas kaimą, kad žolę pasėjo, o paskui ir kiti juo pasekė.¹² Taigi gal būtų galima manyti, kad simbolistinis aukštumų siekis, keturvėjininkiškas veržlumas, neoromantinis sąlytis su gimtine buvo ne atsitiktinė prisiskaitymo pasekmė, o kultūros grūdai, kritę į tinkamą genetinę dirvą.

1. Vaitkus V. Dėdė Albiukas. // Štairietiški atsivėrimai. 1999, Nr.7, p.9.

2. Areška V. "Rašau visiems lietuviams" // Katiliškis M. Užuovėja. Išėjusiems negrįžti. V., 1990, p.563.

3. Antanaitis A. T. Metmenys Mariaus Katiliškio biografijai ir keli jo paviklos bruožai // Išėjęs negrįžti. Chicago, 1986, p. 54.

4. Katiliškis M. Žvilgsnis į kaimą nutolusio kaimiečio akimis. 1958, p. 15.

Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos rankraščių skyrius.

5. Galdikienė Z. Laiškas režisieriui R. Vabalui. 1989. Vytauto Vaitkaus asmeninis archyvas.

6. Katiliškis M. Žvilgsnis į kaimą nutolusio kaimiečio akimis, p. 15.

7. Galdikienė Z. Laiškas režisieriui R. Vabalui.

8. Zurcher Ch. Lietuvių avangardo pavasaris. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 105.

9. Aistis J. Katarsis. V.: Vaga, 1988, p. 71.

10. Katiliškis M. Laiškas V. Vaitkui. 1962 01 03 V. Vaitkaus asmeninis archyvas.

11. Puodžiūnas A. Kaip įamžinamė F. Vaitkaus skrydį. // Gruzdžiai. V.: "Žuvėdra", 1999, p. 147.

12. Petraitytė N. Knygnešius ir daraktorių pėdsakai. // Gruzdžiai. p. 219.

Stasė Šeštakauskaitė

Eugenijaus Matuzevičiaus 85-mečiui
Leonardo Matuzevičiaus 80-mečiui

Krinčinas - stiprybės ir įkvėpimo žemė

Fragments iš poeto-tremtinio Leonardo Matuzevičiaus prisiminimų, užrašytų Viečiūnuose
1997 metų spalio 15 dieną.

Kuo tėviškė brangi? Mano manymu, tuo, kad joje palikta gausybė žmogaus egzistavimo ženklų, o svarbiausia - atėjimas į šį pasaulį.

Mano tėvas Vilius Matuzevičius buvo vaistininkas, turėjo Krinčine vaistinę. Buvo labai apsišvietęs, gerai mokėjo vokiečių kalbą, turėjo nemažą biblioteką. Atmintin įsirėžė jo humanizmas, išmintis, dora ir nežmoniškas darbštumas. Sodas, gėlynas, daržas, krūmas, žolė - viskas pas mus vešėjo, visur tėvelio ranka pridėta. Prisi-menu, kaip kartu sodinom vaismedžių serbentyną

Mama - Klaudija Matuzevičienė, šeiminkavo namuose. Ji, kilusi iš kilmingų pirklių, aristokratų. Mėgdavo, kad būtų puošni, kad būtų gražu. Svečias jai būdavo šventė! Kepdavo aukštus, kvapnius pyragus, mėgdavo vaišinti. Turėjo muzikinį išsilavinimą, gerai grojo forte-pijonu.

Mūsų namuose skambėdavo Sobinovo, Vertinskio romansai. Labai mėgo knygas ir saldumynus. Senatvėje buvo pradėjusi piešti. Apgailestavo, kad neturi forte-pijono, todėl emocijas išliedavo piešdama

Krinčino dvarininko Komaro duktė Galina dainavo Kaune, operos chore. Buvo solistė. Būdavo, parvažiuoja į Krinčiną, parsiveža vieną iš tenorų, ir pirmas jų vizitas - pas mūsų mamą. Susitaria - sekmadienį giedos bažnyčioje. Mama akomponuoja, jie gieda per mišias, - visas Krinčinas klauso išsižiojęs

Vakarais Galina mamą pasikviesdavo į tėvo dvarą. O ten veranda, plytelėm klotos grindys, žibintai, čiurlenan-

tis upeliukas. Medžiokliniai šunys vaikšto... Aš jaučiuos esąs tarsi pasakoje - hercogo pily! Langas praviras, panelė Galina sako:

- Ponia Klaudija, sėskim, paskambinkim romansą keturiom rankom.

Klausausi - širdis sąla.

Gyvenimas mūsų nebuvo lengvas - tėvų ir mano, ir Eugenijaus. Visas džiaugsmas, kad tėveliai labai rūpinosi mūsų išprusimu, leido į mokslus. Ir kaip vilties žvaidė - dienas nuskaidrindavo poezija...

Mokėmės Biržų gimnazijoje. Joje mokytis buvo garbė, nes tai buvo stipri, humanitarinio pobūdžio mokykla. Iš tiesų, ši gimnazija turėjo ypatingą dirvą, jeigu iš jos išaugo tokie poetai kaip Bernardas Brazdžionis, Mamertas Indriliūnas, Bronius Krivickas, Petras Zablockas, Leonardas Žitkevičius.

Prisimenu tokį epizodą. Susirinkę Eugenijus, Mamertas Indriliūnas, Bronius Krivickas, dar vienas kitas gimnazistas kalbasi apie Kossu- Aleksandriškio poeziją.

Jie kalba kalba - mat, gerokai vyresni, o aš kamputy sėdžiu - ir viską "vynioju ant auselės". Tačiau gerai išidėmėjau visų trijų charakterius. Mamertas Indriliūnas - dailus, dvasingo veido, taurių bruožų, vešliais garbanotais plaukais. Mąslus, galvojantis, retkarčiais pasako frazę ir tyli. Bronius Krivickas - nosis ilgoka, plika galva, bet nuostabus žmogus - smagus, gyvas, ir dvasiškai, ir fiziškai stiprus. Sportininkas - bėgikas, plaukikas, jei reikės - perplauks Nemuną ir dantyse šapą atneš...

Biržų gimnazistai
1938 m. pavasarį.
Trys bičiuliai literatai:
Eugenijus Matuzevičius -
antroje eilėje trečias iš kairės,
Bronius Krivickas -
pirmoje eilėje
ketvirtas iš kairės,
šalia - Mamertas Indriliūnas

Eugenijus ir Mamertas - tarsi į dangų "pasikėlė". Buvo juose truputėlį "įsikalbėjimo": jeigu aš esu meninkas, poetas, tai reikia atstumt visa, kas linksma, pramušgalviška, o palikt, kas mistiška. Taigi sėdi, samprotauja apie Kossu - Aleksandriškį, Eugenijus taip rimtai sako Mamertui:

- Ir kaip gali šitaip rimas atitekti?!

O Bronius Krivickas kad pašoks:

- Man atsibodo, eikit š...!

Pasako rimuotą frazę, visi atsipalaiduoja, jaunatviškai suklega, pasidaro linksma... Tas Eugenijaus "poetinis įsikalbėjimas" ir buvo mūsų peštynių priežastis. Grįžtam atostogų į namus - reikia daržą, sodą laistyt, - kad Eugenijus paimtų kibirą - neregėtas dalykas! Sėdi po juodalksniais prie tėvo sukalto apvalaus stalo. Mąsto, ką parašo - neparašo... O man vienam visus serbentus reikėdavo aplicit. Suimdavo siutas! Aš, prisėlinęs iš už krūmo, bent puoduku jį aplieju. Tai kaip mama mane apibardavo! Ant Eugenijaus ir musei neleisdavo užskrist: tai pakosti, tai nesveikas...

O man tas liejimas - tikra tragedija. Mat, pradėjom mokytis biologiją: ir akyse kaip gyvas išdygdavo... gibonas. Galvoju, jeigu per vasarą prasitampysiu su tais vandens kibirais, tai ir mano rankos ištįs kaip beždžionės. Laimei, taip neatsitiko, tik užsigrūdinau, fiziškai sutvirtėjau. O Eugenijus gimnazijoje bėgo kilometrą - reikėjo normatyvus laikyt - ir išgriuvo. Per Velykų atostogas išėjom į kiemą pažaist - vėl nualpo.

Manau, kad ne liga čia kalta, o tas poetinis "įsikalbėjimas": jeigu žmogus sportuoja, tai jam dvasingumo trūksta. Neduok Dieve: bėgiot ar sportuot - tai jau beveik chuliganizmas! Su humanitaru tai tiesiog nesuderinama!

Bet štai, baigus gimnaziją, laukia netikėta naujiena: Eugenijų leidžia į karo mokyklą! Mama į ašaras: verkia skaudžiai, tyliai, - kas dabar bus?! Neteksim vaiko! O tėvas truputį su ironija, pamąstydamas (mėgdavo pavaiškšiot, pamojuot rankom) ir sako:

- Nieko, nieko, - išmankštins, apsipras, bus kitas žmogus

Išleidom, išlydėjom - laukiam prastos žinios. Prieš Kūčias, gruodžio 23-čią, iš ryto, dar tamsu: bar bar bar! Įeina Eugenijus, - tiesus, kariškai pasitempęs, be jokių ausinių, nors lauke tvoros pokši nuo speigo. Marš su tėvu prie šulinio praustis iki pusės

Kaip jis mandravojo! Uniforma graži, baltos pirštinaitės ir diržas - į miestelį, į pašta laikraščių - be jokių ausinių. O aš lapsiu šalia su "kralikine" Ką sutinkam, visi žavisi, sveikina Eugenijų. Tik mano - tokio sportininko, lūpa patempta. O mama kaip džiaugėsi: kokia saulė patekėjo! Koks Ženiukas gražus, sveikas, drūtas! Tai beveik idiliškas mūsų šeimos vaizdelis!

Tada dar nenujautėm, kas laukia mūsų šeimos. Artėjo 1940-ji. Sovietų abu tėvai bijojo kaip maro. Jie vis klausė: kas bus, kas bus?! Tėvą ištiko tragiškas likimas. Namas Krinčine "nuplaukė" su Nemunėlio Radviliškiu. Atėjo kruvina proca užgyventos vaistinės konfiskuoti. 1943 metų rudenį, po insulto, jisai apleido šį pasaulį, neįpusėjęs

penktos dešimties. Šeima iškriko kas kur. Mamą ir brolių Algį pagal išgales globojo Eugenijus. Jiems dažnai teko keltis iš vieno miesto į kitą, patirti daug vargo ir skurdo.

O man kliuvo klaiki nedalia: lageris, tremtis, septintoji kolona, kiauiri barakai už Pečioros, kelių tiesimas... Nusivariau, sukritau, apsirgau džiova, 1946 metų kovo mėnesį tesvėriau 53 kilogramus - jau negalėjau sėdėt, buvo pragulos, valgėm tik stovėdami. Rusų gydutojai - nepaprastai geri - kėlė gyvenimui. "Vaikine, negėsk", - drąsino. Per vieną biržietį - laiškanešį, paleistą iš lagerio - siunčiau į namus gaudžią žinutę. Ji pasiekė mano mamą, mano brolių Eugenijų! Aidas iš Tėvynės - banderolė, Eugenijaus laiškutis - suteikė vilčių išgyventi, prikėlė!

Sulaukė manęs mama ir Lietuva, grįžusio iš lagerių. Sulaukė ir tėviškės juodalksniai, ir kadaise su tėvu sodintas sodas. Ir Krinčino bažnyčia, kurios varpų aidą visada nešiojau širdy. Pasitiko brolis Eugenijus ir tylioji sesuo - Poezija...

II. Jaunųjų literatų veiklos kronikos. 1937 m.

"Visad moksleiviai buvo linkę organizuotis, susibūrėti veikti, bet jų veikimas dar labiau pagyvėjo, kai prieš penketą metų buvo įvesti mokyklose dalykiniai būreliai. Ypač gausūs ir veiklūs susikūrė literatūros mokslo ir literatūros mėgėjų būreliai, kuriuose išaugo ir šio almanacho dalyviai, - rašo moksleivių kūrybos almanacho "Pirmieji žingsniai" (1940, Kaunas) įžanginiame žodyje "Ateities spindulių" redaktorius Bernardas Brazdžionis. - Savo darbų programon įtraukę literatūros nagrinėjimus, knygų recenzavimą, minėjimus, literatūrinius teismus, savo bei beletristikos bandymus, moksleiviai, galima sakyti, yra vieni pirmųjų, kurie viešai ir karštai reaguoja į mūsų literatūros reiškinius". "Jei iš tų keturiasdešimties (į almanachą patekusių - aut.) po kiek laiko bent keturi iškops į pirmąsias mūsų literatūros eiles, "Ateities spinduliai" ir tada galės pasidžiaugti neveltui dabar glaudę kiekvieną jauną ir gražų daigelį". Apie intensyvią jaunųjų literatų veiklą byloja ano meto spauda. Pavartykime bent vienų metų - 1937-ųjų iliustruotą mėnesinį moksleivių žurnalą "Ateitis", peržvelkime jo publikacijas ir moksleivių literatūrinės veiklos kronikas.

Ateitis, 1937 m. Nr. 4 (balandis)

Leonardas Žitkevičius - eilėraštis "Saulėlydis";

Eug. Matuzevičius - cil. "Sapno stebuklas" ir A. Puškino eilėraščio "Žiemos vakaras" vertimas, Vytautas Mačernis "Miražai", Paulius Drevinis "Purpurinis žiedas", Petras Rimkūnas - "Laukų pasaka", Paulius Jurkus "Pasiskundimas motinai", Alf. Sušinskas "Tikrasai ar patiltės herojus". Mokyklų kronikoje - rokiškėnų linkėjimai Biržams: išauklėti daug tokių literatų, kaip klumpakojų mėgėjas Eug. Matuzevičius.

Ateitis, 1937 m. Nr. 5-6 (birželis-gegužė)

Kazio Bradūno ir Julijos Švabaitės (Vilkaviškio gimnazija) eilėraščiai, Pranės Aukštikalnytės, Kazytės Pa-

darauskaitės (Biržų gimnazija) poezija.

Mokyklų kronikoje aprašoma šiaurietiška ekskursija į Biržus, Pasvalį (V. 1 d.). Biržų gimnazijos septintokai svečius pasitiko "šlipsininkų" vakare, kuriame Liaudanskis grojo smuiku, Br. Krivickas feljetoniškai pasakojo savo nuotykius, o Eug. Matuzevičius skaitė eilėraščius.

Ateitis, 1937 m. Nr. 7-8 (liepa-rugpjūtis)

Publikuoja Kazio Bradūno, Eug. Matuzevičiaus eilėraščius apie jūrą, K. Padaruskaitės, J. Švabaitės poeziją ir Eug. Matuzevičiaus reportažą iš tarptautinės moksleivių stovyklos Giruliuose, pavadintą "Dvylika dienų palapinių mieste". O mokyklų kronikoje Biržų literatams skirta pusė puslapio.

Septintokai gražiai pasirodė Girulių stovykloje.

Nuo VI. 18 iki VI. 30 d. trylika biržiečių septintokų stovyklavo tarptautinėje moksleivių stovykloje Giruliuose. Prieš stovyklą kokias dvi dienas būreliais (3-4 žmonės) keliavo po Klaipėdos kraštą. Gimnazijų pasirodymuose prie laužų Biržai, surinkę 90 taškų, laimėjo pirmąją vietą - už humoristinę stovyklos gyvenimo "oficiozą" laikraštį "Laužas", kurį redagavo Eug. Matuzevičius (Chapusčius) ir Br. Krivickas.

Mūsų literatai vasarą... Pr. Matulytė ir K. Padaruskaitė sėmėsi įkvėpimo iš žaliųjų tėviškės laukų ir upelių čiurlenimo, parašė nemaža eilėraščių.

Br. Krivickas parašė feljetoną iš pajūrio kurortinio gyvenimo ir keletą vaikiškų apsakymėlių.

Eug. Matuzevičius baigė parengti spaudai "Karalaitės gimas". Parašė nemaža eilėraščių, kurių daugumas sudaro atskirą ciklą apie jūrą. Be to, išvertė po keletą H. Heinės, M. Schenkendorfo, Hoffmann'o, A. Gull'o, Igo Severianino, M. Kuzmino, A. Bloko eilėraščių.

Paulius Drevinis, liūliuotas Gulbinų miško ošimo, atsivežė visą pluoštą vaikiškų eilėraščių.

Vyt. Vajėga mėgino savo kūrybines jėgas eilėraščiuose ir novelėse iš lietuviško kaimo gyvenimo vargų ir džiaugsmų.

Ateitis, 1937 m. Nr. 9 (rugsėjis)

Prasideda tų pačių poetų - Eug. Matuzevičiaus, Pr. Aukštikalnytės, Kazio Bradūno eilėmis, A. Sušinsko ir Pauliaus Jurkaus publikacijomis.

Iš literatūros kronikos sužinome, kad mažiesiems skaitytojams iliustruojamas ir neužilgo pasirodys L. Žitkevičiaus eilėraščių rinkinys "Su tėvelio kepure". Mokyklų gyvenimo kronika pažymi, kad Biržų literatai IX. 17 sušaukė bendrą susirinkimą. Jame Bronius Krivickas nagrinėjo Vaičiulaičio "Valentiną". Nagrinėjimas buvo parašytas plačiai, išsamiai ir vykusiai.

Šią vasarą mūza, matyt, nepašyktėjo savo malonių mūsų poetams. Eilėraščių paskaitė K. Padaruskaitė, Eug. Matuzevičius, P. Drevinis.

Kaip parastai, mokslo metų pradžioj, nuvertėme senąją valdžią ir išrinkom naują valdybos sąstatą. Eug. Matuzevičius (pirmininkas) Br. Krivickas (sekret.), V. Vajėga (vicepirm.). Redakcinė komisija: J. Kiseliūnas (redaktorius), Kazė Padaruskaitė ir Paulius Drevinis.

Ateitis, 1937 m. Nr. 10 (spalis)

Eugenijaus Matuzevičiaus, K. Padaruskaitės, E. Gabulaitės Vėlinėms skirti eilėraščiai, Broniaus Krivicko referatas "Keletas Vaičiulaičio stiliaus bruožų".

Mokyklų kronika - Biržai. Gražus jaunųjų literatų pasilinksminimas (rugsėjo 25 d.).

K. Padaruskaitė paskaitė savo eilėraščių. Vincas Morkūnas pasirodė su savo novele. Kazimieras Vasiliauskas deklamuoja Vytės Nemunėlio eilėraščių "Dviratukas". Eug. Matuzevičius perskaitė ištrauką iš "Karalaitės gimos". Paulius Drevinis paskaitė savo eilėraščių.

Ateitis, 1937 m. Nr. 11 (lapkritis)

Šių metų lapkričio 7 d. įvyko labai gražus Biržų gimnazijos moksleivių "Kristaus Karaliaus" šventės minėjimas.

Eugenijus Matuzevičius skaitė referatą "Kristus lietuvių liaudies mene". Eilėraščius deklamavo Paulius Drevinis, Pranė Matulytė, Eug. Matuzevičius ir kiti.

Ateitis, 1937 m. Nr. 12 (gruodis)

Poezija: Paulius Drevinis - "Kūdikis prakartėlė", Eug. Matuzevičius "Kalnų vizija", Pranė Aukštikalnytė "Naktis", Paulius Jurkus "Trys karaliai" (novelė), Alf. Sušinskas - publicistika "Riestanosė tuštybė".

Mokyklų skyrelyje atsispindi jaunųjų literatų prieškalėdiniai darbai ir mintys.

XII. 3 Biržuose įvyko trečias šiais metais vyresniųjų literatų susirinkimas. Išsamų, gilų ir įdomų J. Kossu-Aleksandriškio naujojo eil. rinkinio "Užgesę Chimeros akys" nagrinėjimą skaitė M. Indriliūnas. Po to A. Balčiūnaitė ir Eug. Matuzevičius deklamavo eilėraščius iš rinkinio. Savo raštų paskaitė Pr. Matulytė ir P. Drevinis (eil.), Br. Krivickas - feljetoniškų nuotrupų.

Nutarta po Kalėdų išleisti "Literatą" ir surengti didelį moksleivių literatūros-muzikos vakarą, į kurį žada atsilankyti rašytojų ir literatų iš Kauno, Panevėžio, Pasvalio, Rokiškio, Šiaulių, Mažeikių ir Telsių gimnazijų. Muzikinę dalį užpildys Biržų gimnazijos muzikos būrelio nariai.

Eug. Matuzevičiaus rankraščių faksimilė - eilėraščių rinkinio "Audros paukščiai" turinys

III. Broniaus Krivicko pastabos apie Eug. Matuzevičiaus eilėraščių rinkinį „Audros paukščiai“

Biržų literatūrinės tradicijos išlydėjo veiklius ir gabius gimnazistus į platesnius vandenis. Jos atgijo ir Vilniaus Universitete, kur vėl susibėgo Mamerto Indriliūno, Broniaus Krivicko, Eugenijaus Matuzevičiaus keliai. Studentams nuolat prisireikdavo bičiuliško patarimo, įdomios nuomonės ar kritiško žvilgsnio į tą ar kitą literatūros reiškinių, naujųjų poezijos kūrinių.

Poeto Eugenijaus Matuzevičiaus archyvuose suradau rankraštinę vertybę. Kaip liudija užrašas ant pageltusio linijuoto popieriaus lapo „Broniaus Krivicko pastabos dėl mano rinkinio „Audros paukščiai“ („Sakalas“, Kaunas, 1944).

Taigi trijuose linijuotuose lapuose pieštuku įrašyti septyni punktai, atkreipiantys Eug. Matuzevičiaus dėmesį į keletą eilėraščių ar būsimo rinkinio skyrių taisytinias vietas (žr. faksimilę).

1) 15 p. (Kai aš grįžau)

Man nepatinka:

Kad pamatyčiau vėl, kaip raibą sakalą save, Platybėj ir giedroj piemens dienų...

Žodį piemens pakeisk jaunu ar pan. Dėl to teks sakiny padaryti ir daugiau pakeitimų.

[Išigilinus į prasmę, čia galima įžiūrėti nelogiškumą: piemuo pas mus neturi tos prasmės, kad galėtų būti lyginamas su sakalu.

2) 19 p.

Kai tu šiandieną ežerus man rodai,

Jų vidury - pražydušias salas, -

Ar gali man meluot tie paprastučiai žodžiai,

Tie žodžiai apie saulę ir gėles?

Čia nelogiška. Jei rodomi ežerai ir salos, tai, atrodo, tuo momentu apie juos ir turėtų būti kalbama, o ne apie saulę ir gėles.

3) Dėl skyriaus „Seno draugo namuos“ pavad.

Tas pavadinimas neišsako to skyriaus turinio... turėtų apimti šviesias giedrios jaunystės nuotaikas... Tuo tarpu čia jaunystės giedra kontrastuoja su naujo, pergyvento momento liūdesiu ir tragizmu.

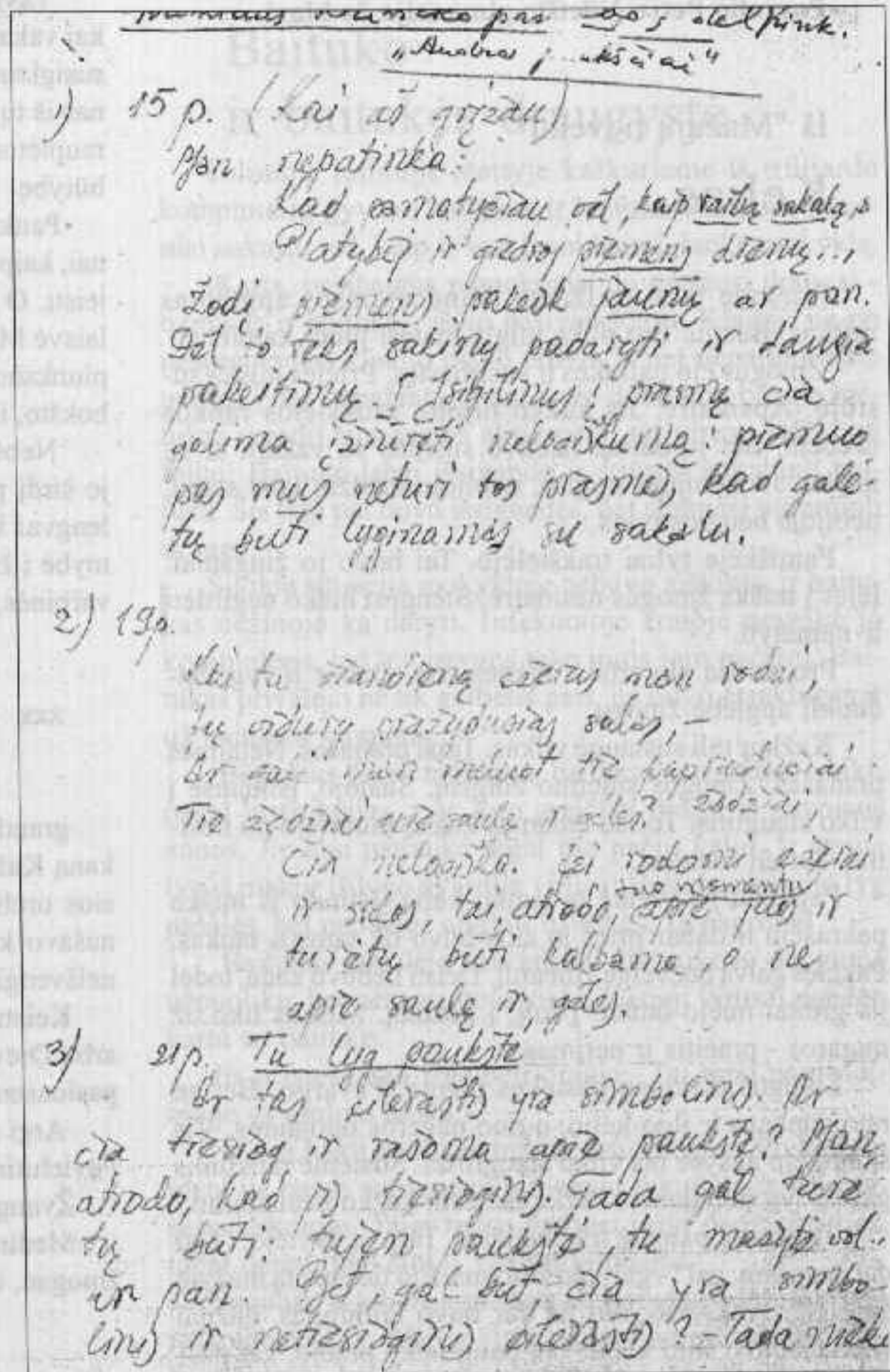
Todėl tam skyriui reikėtų rasti naują vardą, kuris išreikštų abu ką tik suminėtas nuotaikas bei turinio momentus...

7) 55 p. ne tokie sunkūs - I posmo antroj eilutėj sušlubavęs ritmas. Gal tyčia?

Dėl vietos stokos necituojau visų pastabų, o tik pačias esmingiausias. Kaip liudija išlikęs Eugenijaus Matuzevičiaus rankraštinis „Audros paukščių“ turinys (žiūr. faksimilę), į bičiulio pastabas atsižvelgta, skliausteliuose rašant santrumpą (tst) - taisyti.

Trys kritikuoti eilėraščiai iš viso nepateko į rinkinį. Eil. „Kai aš grįžau“, žodis piemens pataisytas į jaunu dienų. Skyriaus pavadinimas „Seno draugo namuos“ pakeistas į „Benamius vėjas“.

Kas daugiau gilinsis į šį eilėraščių rinkinį, lai nenusistamba, perskaitęs autoriaus pavardę „Eugenijus MATUSAS“. Tai laiko poveikis, - daugelis rašytojų tuo metu pavardes susitrupino, sulietuvino. Eugenijus Matuzevičius ateity išsaugojo tikrąją pavardę.

Jaunujų kūryba

Julita Kurauskaitė

Pasvalio Petro Vileišio gimnazija 3e klasė

Iš "Mažųjų novelių"

Kelias

Prickyje tarsi milžinas išlindo tamsos apglėbtas miškas. Baugu. Pro pilką miglą matėsi juodi kamienai.

Žmogus ėjo palinkęs ir susimąstęs. Priėjęs mišką sustojo. Apsidairė. Jis kažko bijojo, raukšlėtos rankos drebėjo. Bet jo baimė nebuvo susijusi su vakaru ar su mišku. Jis nebijojo miglos, nebijojo medžių tarsi stabų, nebijojo baugios tylos.

Pamiškėje tyliai trakstelėjo. Tai buvo jo žingsniai. Įėjęs į mišką žmogus nesidairė. Stengėsi nieko negirdėti ir nematyti.

Pro tamsą skverbėsi mėnesiena. Dabar jį lyg vaiduoklį apglėbė žmogus.

Kažkur toli sustaugė vilkas. Tarsi pranašas. Nelaimės pranašas. Žmogus sulėtino žingsnį. Sustojo, išiklausė į vilko staugimą. Toliau eidamas kažką murmėjo po nosimi. Turbūt meldėsi.

Pagalčiau jis įveikė tą sunkų kelią. Išlindo iš miško pakraščio ir dabar prieš jo akis buvo tik tamsus laukas. Pakėlęs galvą pažvelgė į mėnulį. Delsti nebuvo kada, todėl jis greitai nuėjo lauku. Į tolį, į nežinią. Miškas liko už nugaros - pračitis ir nerimas.

Žmogus atsiduso pasiekęs plentą. Pavargo. Bet ne nuo sunkaus ir ilgo kelio, o nuo negeros nuojautos. Vis skambėjo ausyse tas vilko staugimas. Susiėmė rankomis galvą, lyg norėdamas kažką išmesti, kažką neatsiminti.

Tolumoje pamatė tris medžius. Tarp jų švytėjo. "Gal dar suspėsiu, gal" - galvojo žmogus. Ėjo tiesiai į tą mažytę švieselę. Anksčiau, kai jis dar buvo laimingas, dažnai vaikščiodavo šiuo keliu. Jau daug laiko praėjo, kai pasutinį kartą žengė juo, eidamas ne į švieselę, bet tolyn nuo jos. Nepamiršo šio raukšlėto plento, nepamiršo tolumoje išnyrančių trijų medžių ir žinojo, kad ta švieselė - tai kambario šviesa. Jo vaikystės namų šviesa.

Bet jis nespėjo. Nors ėjo trumpiausiu keliu, bet nespėjo. Ir jeigu tik viena diena anksčiau būtų ėjęs, būtų pamatęs išvargusias, bet dar atmerktas savo tėvo akis.

xxx

Varpinės bokštas buvo aukščiausias mažojo kaime. Prie jo dažnai susirinkdavo padūkusi paauglių minia ir spardydamo pajuodusį kamuolį. Kartais jie mėtydavo akmenis į varpinėje susispietusius balandžius ir mėgaudamiesi godžiai akimis rydavo savąsias aukas.

Tąsyk, kai visus kvapus užgožė švelnus liepų kvapas, kai vakarinės saulės atšvaitai slėpėsi varpinės kamputyje susiglaudusių balandžių akyse, tąsyk vienas iš vaikų, vienas iš tų, kurių tylūs ir šalti žvilgsniai priverčia pasijusti rauplėtos žemės augalu, sunaikino mažą, šiltą ir laisvą būtybę

Paukštis dar kovojo, bandė pakilti. Jo sužeisti sparnai, kaip ir sužeistas tikėjimas, dar bandė pamažu išsiskleisti. O kaip sunku, kai yra palaužta lengvojo skrydžio laisvė Mažytės paukščio kojėlės vis linko, linko Vargšas plunksnuotas padarėlis negalėjo pasiekti netgi varpinės bokšto, iš kurio jis kas rytą pakildavo su savo draugais.

Nebėra jo, jis ką tik mirė. Visai neseniai dar girdėjan jo širdį plakant danguje. Juk žinai, kaip žiemą tyliai ir lengvai krenta snaiigė. Kaip tyliai ir lengvai įsilieja ramybė į žmogaus širdį. O ar turi jie, vaikai prie senosios varpinės, ar turi jie plevenančią lengvą snaiigę?

xxx

grandinėmis surišti žingsniai vis artėjo į tolimąjį vulkaną. Kažkaip keistai pasibaidė šikšnosparniai. Ir baltosios orchidėjos, kurios kadaise savo žiedlapiuose pranašavo kelią tobulybės link, dabar prarado atsparumą neišvengiamai rytojaus dienai.

Keistuolis tas, kuris nežino, ką reiškia šie gamtos, arba Dievo, sukurti reiškiniai. Ką reiškia juodojo šilko pasiuastas, kabantis ant nudžiūvusios šakos.

Argi svarbu tau, žmogau, pračiti pro čia? Tik pračiti paviršutiniškai, abejingai.

Žvanga grandinės atnešdamos mirtį.

Mediniai kryžiai ir paminklai sunyks. Ir išnyksi tu, žmogau, taurioje tyloje

Vilma Valauskaitė

2002 m. baigė Pasvalio Petro Vileišio gimnaziją

Neįvertinta

praslenka dienos
viena ir kita
vėjai pabėgo
neliko paguodos menkos

ar dar kapstaisi
sode
kur po kelmu
radai rasuvą
slicką - gražuolį -
apgailėtiną
jis - rausėjas
žlugusio sodo:

nežydi nė vienas narcizas
graudžiai krebžda
serbentų
sausieji lapai
kampe auginai
ūglį - neišdygo

imi ir užsikasi sapnais

Paulius Minkevičius

Pasvalio Petro Vileišio gimnazija

1f klasė

Baituko ir baitukės draugystė

Tolimoje tolumoje ateityje kažkuriame iš trilijardo kompiuterių gyveno baitukas ir baitukė. Jie buvo neseniai sukurti, tad, kaip ir visi jauni baitai, lankė mokyklą.

Kartą, pasibaigus pamokoms, du geriausi draugai - baitukas ir baitukė - išėjo pasivaikščioti. Klajojo jie po neaprepiamas kietojo disko erdves ir net nepajuto, kaip pateko į dar nepažintą vietą. Savo duomenų bazėje baitukas surado šios vietos atitikmenį: tai virusu infekuoti failai! Baitukė labai išsigando ir stipriai apkabino baituką. Šis taip pat buvo išsigandęs, bet stengėsi nuraminti draugę.

Šitokia situacija mokykloje nebuvo aiškinta, ir baitukas nežinojo ką daryti. Infekuotoje zonoje neveikė jo kompiuteris, tad iniciatyvos teko imtis jam pačiam. Baitukas privalejo ne tik gelbėtis pats, jis buvo atsakingas ir už baitukės saugumą.

Būdamas geras mokinys, baitukas nusprendė veikti pagal instrukcijas, t. y. kuo greičiau dingti iš pavojaus zonos. Jie abu patraukė atgal tuo pačiu keliu. Ir staiga lyg iš niekur išdygo gvardija virusų! Baitukas kovojo lyg pašėlęs, bet nepajėgė apginti baitukės. Ją pagrobė!

Baitukas negalėjo sau atleisti. Jis nukovė daugumą užpuolikų, bet neapsaugojo jos! Likusieji virusai pabėgo kartu su baituke.

Jis prisiekė sau išgelbėti draugę. Tai tapo pagrindiniu jo gyvenimo tikslu.

Dieną naktį baitukas treniravosi, mokėsi. Po kelerių metų jis baigė antivirusinių mokslų fakultetą ir tapo virusų ieškotoju. Taigi mūsų herojus įgijo daug patirties, todėl derėtų nuo šiol jį vadinti kilobaitu.

Pagalčiau kilobaitas su savo antivirusų padaliniumi išėjo ieškoti baitukės. Klajojo ilgai, nukenksmino daugybę virusų židinių, bet draugės vis nerado.

Herojus paseno. Už nuopelnus gavo megabaito statusą.

Išėjęs į atsargą, megabaitas gyveno sau ramiai. Be tikslo, be vilties išvysti savo draugę baitukę.

Vieną dieną pro duris įėjo megabaitė - tokia pat pasenusi. Ji ir buvo jo išsirinktoji, jo gyvenimo tikslas. Ilgai vienas kitam pasakojosi, kaip jiedu stengėsi vienas kitą pamatyti, kaip megabaitas jos ieškojo, kaip jina bandė pabėgti nuo pagrobėjų.

Aš visa tai stebėjau ir man dėl jų galvos neskaudėjo, nes jaučiuosi esąs visatos valdovas. Man viskas žinoma ir tokių istorijų galybė mano regėta..

Apmaudas

Čiužiu plonu ledu
Nors baisu
Trokštu paragauti
Ištirpusios snaiigės vandens

Drebė į žemę
Susipina snieguolės
Ir krenta
Gal geriau
Paliesti
Stiklą
Šaltą
Už jo tamsu
Malonu, kai balta
Paslėpta šviesa
Beldžias
Į ledą

Sauso aido kartėlis...

Sausa

Rusena

Sausros nukankintas

Išsekęs žolės kuokštas
Prikibusis raudona
Žymė - tai raudojimas
Nudegusių
Vabzdžių

Luotas vandeny
(o vanduo - prabanga)
... siūruoja, siūbuoja
pamestas banknotas

Justina Vaitkevičiūtė
Joniškėlio Gabrielės Petkevičiūtės-Bitės
 vidurinė mokykla
 9c klasė

Miniatiūros
 "Daug vienišų kompiuterio eilučių"

Apie tautosaką

Kūčių naktis. Dvylikta valanda. Katinas, gulintis ant savo šeimininko kojų, prakalba: "Klausyk, tu kojines plau- ni?"

Kartą gyveno karalius ir karalienė. Jie turėjo stebuk- lingą žirgą ir pulką raibų vištų.

Vidury mišku, trobelėje ant vištos kojelės, gyveno ra- gana. Ji turėjo juodą katiną ir mobilųjį telefoną.

Trečias brolis Jonas gavo princesės ranką. Nors jam tereikėjo žuvies pirštelį. Vaikštinėjo tėvulis po vyšne- lių sodelį ir baidė varnėnus.

Princas užėjo ant stiklo kalno, pabučiavo princesę. Ir nusileido liftu žemyn.

Suruošė seselės brolelį į karužę. Palydėjo iki varte- lių. Ir lengviau atsidado.

Narsusi jaunikaitis nukovė devyngalvį slobiną. Ant marių kranto užsikūrė laužą ir išsivirė pupelių sriubos.

Atėjusi prie marių Eglė šaukė Žilviną. Vakarienės.

Devyni broliai su dalgiais ateina ant marių kranto. Ir šaukia Žilviną talkon.

Išėjo trečias brolis Jonas į pasaulį laimės ieškoti. Grįžo ir susitvarkė kambarius.

Princas išgėrė gyvybės vandens iš mėlyno sifono.

Princas pabučiavo miegančiąją gražuolę. Laikas ruošti pusryčius.

Paieškok man galvą, - paprašė ragana. Ir Elenytė išplovė ją šampūnu nuo utėlių.

Gyveno trobelėje katinėlis ir gaidelis. Ir augino vio- letinius baklažanus.

- Kas čia nereikalingi, juodvarniais teislekia! - sušuko ragana ir tuoj pasigailėjo. Dvylika brolių lėkdami išmušė langus.

Pasistatė jautis miške trobelę. Ir vedė ožką.

Gyveno senelis ir senutė. Vaikų jiedu neturėjo. Ir tuo labai džiaugėsi.

Atsiskyrėlis sušaukė visus vėjus. Kad išdžiovintų skal- binius.

Živilė Pekarskytė
Pasvalio Petro Vileišio gimnazija
 1d klasės mokinė

Parko miškinis

Tai atsitiko šiais metais. Tiksliai neatsimenu,

kuriuo metų laiku: pavasarį, vasarą, o gal rudenį? Bet šioje pasakoje laikas nėra toks svarbus. Viskas prasidėjo taip...

Kartą vaikščiojau nykiomis Pasvalio gatvelėmis. Rodos, tą dieną jas visas išmačiau. Dėjau koją kojon, dairiausi aplinkui, neskaičiavau laiko. Kaip ir visomis nykiomis dienomis. Bet tąkart nė nenučiuokiau, kas manęs laukia.

Taigi taip dykinėdama atklydau į parką. Einu lėtai, grožiuosi medžio skulptūromis. Stebiuosi, kaip anksčiau jų grožio nepastebėjau.

-Skubėjai...

-Taip, tikriausiai. Bet ar tu neskubėtum, kai po šventės, vakare, eini namo, o aplinkui tiek girtų žmon...

Staiga apsidairau aplinkui: su kuo aš čia kalbuos? Taip ir maniau: nieko nėra... Tai tik dar vienas mano vaizduotės vaisius. Turbūt man jau pakanka gryno oro...

-Gryno oro niekada nebūna per daug, - prabilo vėl.

-Ei!.. Kas čia? Juk taip negalima pokštauti! Tu už medžio? - ir apibėgau didelį išsišakojusį ažuolą.

-Aš ne už medžio, - suskambo ironiškas balsas. - Aš juk medyje. Nejaugi dar nesupratai? Maniau, tu pro- tinga mergaitė.

Pakėliau akis į viršų:

-Aš esu protinga ir pasitikiu savo akimis. Medyje nematau jokios drevės ir šakos tuščios

-Medžių šakos netuščios - jos turi lapus! - smarko- kai riktelėjo.

-Atsiprašau... Bet kur tu?

-Ak, tas logiškas vaikų mąstymas! Nejaugi jūs jau nebetikite girių dvasiomis - miškiniais? - ir iš medžio išžengė (taip, teisingai supratote, tiesiog ėmė ir išžengė) mažo ūgio, juokingų veido bruožų, visas purvinas ir kvai- lokai apsirengęs žmogeliukas

-Miškinis? Teko apie tokius girdėti. Kai buvau pra- dinukė, eidavome į parką jų ieškoti, bet dažniausiai ras- davome auklėtojos sūnų su saldainiais. Tad į miškinius niekada nežiūrėjau rimtai.

-Tikiu. Dabar vaikai mus visiškai užmiršo... Tėvai apie mus jiems nepasakoja, perša visokius niekalus apie Kalėdų senelį. Jei ne Kalėdų selis, tai kompiuteris, tele- vizija, tranki muzika. Stebiuosi, ką tu čia darai ir kaip nepabėgai mane pamačiusi...

O ko man bėgti? Juk tu man nieko bloga nepadarysi, ar ne?

-Žinoma, juk aš nepiktas.

Dar paplepėjau su Miškiniu apie jo vargus ir džiaugs- mus, apie tai, ką jis veikia. Bene skaudžiausia tema buvo liūdesys, vienvietė... Bet apie tai nerašysiu, to neįmano- ma perteikti popieriuje.

Prieš išeidama iš parko pažadėjau Miškiniui, kad aplankysiu jį rytoj. Mačiau jo veidą, kuris nenorėjo manęs išleisti ir netikėjo, kad rytoj dar sugrįšiu...

Vėl ta pati gatvė, tie patys vaizdai. Kaip viskas įgrįsė! Miškinis mane atitraukė nuo realybės, buvo taip gera. Bet dabar vėl viskas tas pats. Einu koja kojon, dairiausi

aplinkui. Tik dabar jau skaičiuoju laiką iki rytojaus. Tada ir vėl galėsiu pamatyti savo Miškinį, pasinerti į gamtos pasaulį ir pasijusti maža mergaite, globojama tokio di- delio "žmogaus"...

Sandra Kisieliūtė
Pasvalio Petro Vileišio gimnazija
 2b klasė

Kelionė

Pušų viršūnėm
 nupleveno
 nuskriejo
 žemaičių daina.
 Jūros bangos
 šaukė
 viliojo
 norėdamos pasūpuot.
 Baltas arklys
 nurisnojo
 nulageno
 palikęs laukus.
 Kelią kryžkelės
 klaidino
 pinkliojo
 ir vedė link nežinios.
 Bažnyčios bokštai
 iškilo
 išniro
 kaip praeity.
 Juodu apsiaustu kažkas
 nugumėjo
 nuėjo...

Sūpuoklės

Leidos ir kilo
 Mūsų sūpuoklės.
 Į dangų skriejo
 Dienos klajoklės.

Sielos žydėjo
 Pievų gėlėlėm.
 Akys spindėjo
 Saulės liepsnelėm.

Sūpuoklės nešė
 Manąją laimę.
 Vėjas atpūtė
 Tik man jo meilę.

Mūsų sūpuoklės
 Kilo ir kilo,
 Kol meilės lietus
 Ant mūsų lijo.

Medaus statinė
 Taip vilioja
 Nevalgyt?
 Prisirpusios braškės
 Tik ir laukia manęs
 Neskint?
 Atsiminimai skęsta
 Jūroj gilioj
 Skandint?
 Medų ir braškes dovanoju -
 Praeities mirksni
 Pasilieku sau.

Žaneta Pranculevičiūtė
Joniškėlio Gabrielės Petkevičiūtės-Bitės
 vidurinė mokykla
 10a klasė

Iš miniatiūrų ciklo "Prakalbintieji"

Gyvenu, kad kalbėčiau, kad suprasčiau... Gyvenu, kad padėčiau kitiems... Jūs - mano gyvenimo tylinčioji dalis. Jūsų mintys klaidžioja kažkur toli, o aš jų negaliu su- prasti. Tai sunku. Bet aš stengiuosi. Todėl ir prašau jūsų: padėkite man, ir aš jums padėsiu. Atsiliepkite į mano balsą - kalbinantį...

Lapas

Eina žmonės. Visi kažkur skuba. Niekas taip ir ne- pažvelgs į mane. Kokie jie niūrūs... Tikri pabaisos! Aš tik vargšas... vargšas lapelis. Mano svajonė tokia graži ir panaši į mane patį. Ji spalvota, ryški ir tokia... na, ji yra vienintelė! Vienintelė kaip saulė - toksai šviesos kamu- oliukas. Kaip pasaulis... toks didelis. Juk ir aš, ir tu vie- ninteliai... Tiesa? Ar nepasidarė linksmiau? Juk tie žmonės tik skuba ir skuba... Nė nepažvelgia vienas į kitą. Ir vienas kitam nesišypsos niekada. O aš viską matau! Matau, nors neturiu akių. Bet turiu viską žinančią širdį. Taip, turiu. Netiki? Kai eini namo, prisiglausk prie medžio. Pasiklausyk, kaip ošia. Ar girdi? Tada paimk lapą, tą, kuris guli ant juodos žemės. Ar matai? Užsi- merk ir pajusk, kaip jis atgyja. Įsivaizduok, kaip jis neša tavo... Tu skrendi... skrendi... Ar niekada apie tai nesva- jojai? Ak, tie skubantys žmonės, miestai, mašinos...Daug ką jie paverčia kasdienybe. Ir mane. O nereikėtų! Nerei- kia jiems atiduoti savo širdies. Tik tu ir aš turime gyvybę ir prasmę!

Akmuo

Man skauda širdį... Nors aš esu akmuo, ir širdis krūtinėje neplaka.

Ką man daryti, kad sušilčiau nuo saulės spindulių? Kad atsigaivinčiau, kai palis lietus? Naktimis sapnuoju gražų rytą, kai pajusiu iškritusias rąsas gaivumą, kai vėjas, prašvilpęs pro mane, suvirpina mano širdį, kai nušvis saulėje manasis veidas iš džiaugsmo... kai...

Dilgėlė

Toks kutenantis jausmas apima mane, kai pasiimti nektaro prie manęs atskrenda bitė. Zvimbia aplinkui, ieškodama vietos nutūpti. Keista, bet ji vienintelė išdrįsta prie manęs prisartinti. Kodėl visi manęs šalinasi? Juk dėl to, kad užgavau vaiką, aš atsiprašau! Tikrai! Iš visos širdies! Aš nekalta, jog tokia esu.

Nieko nepadarysi. Juk aš dilgėlė. Visada stengiuosi būti maloni, bet... Niekas manęs nesupranta, tuo labiau neužjaučia. Visi, pamatę mane, sprunka šalin. Jeigu koks vaikas paglosto lapus švelniomis rankomis, tai paskui apsipylęs ašaromis bėga guostis mamai...

O aš taip noriu paprašyti nors trupučio meilės...

Jurga Bartašiūtė

Pasvalio Petro Vileišio gimnazija
1c klasė

Žvaigždėta svajonė

Ištrauka

Tuož už sunkių ažuolinių durų atsiveria trys keliai... Jie pragariškai juodos spalvos ir šalti kaip žiema. Mergaitė žino, kad du iš jų veda į mirtį. Tačiau ji pastebi, kad vienas kelias veda į aukštą kalną, o du - žemyn, į bedugnę. Kamilė be baimės ižengia į trečiąjį kelią, ir jos širdį užlieja palaiminga ramuma. To kalno viršūnėje švyti dangiškas žiburys. Ji eina prie jo viską pasaulyje pamiršusi, tarsi atsirbojusi nuo buvusio gyvenimo. Tai tikras laimės žiburys.

Aplenkusi šį žiburį, Kamilė išgirsta nuostabią žvaigždžių muziką. "Pagaliau pasiekiau tikslą! Aš čia, čia pas jas, pas žvaigždes!" - šaukė ji.

Aplinkui, kiek tik gali matyti, driekiasi didžiuliai rūmai, išpuošti dangiškaisiais brangakmeniais. Tolumoje spindi nuostabi žvaigždė - Šiaurinė. Ji atrodo šalta kaip ledas: baltais plaukais, pilka ilga suknele, sidabru žeriniomis akimis. Tačiau širdis jos dvelkia neapsakoma šiluma, kuri taip traukia, jog Kamilė ima bėgti prie jos. Žavioji kartalienenė ištiesia jai ranką, rodydama, kad sustotų.

-Palauk, Žemės dukra! Nebėk taip akiai prie manęs!

Atmink, esu žvaigždė! O jos tik iš šalies atrodo šaltos ir nepavojingos, tačiau jų viduje liepsnoja nežemiška ugnis! Jei mane paliesi, iškart žūsi!

-Bet aš noriu būti šalia tavęs, Šiaurinė! Kiekvieną vakarą svajodavau tave paliesti!

-Deja, tu turėsi grįžti atgal į savo planetą! Žemė - tavo tikroji motina, ir atmink, kad tavęs ten laukia tėvai, draugai. Negi juos išduosi dėl nežemiškos svajonės?

-Tiesa, jie didžiausias mano turtas...

-Tai skubėk pas juos, mažoji Žemės mergaitė, ir gyvenk žemiškomis svajonėmis.

Šiaurinė pakelia baltas rankas ir galvą aukštyn. Iš jos delnų pakyla vėjas, kuris apkabina Kamilę ir neša, neša, neša... Tik dabar mergaitės širdyje pabunda ilgesys savo gimtajai planetai. Aišku, juk ji - Žemės vaikas. "Kai grįšiu ten, į Žemę, gyvensiu žemiškomis svajonėmis. Kol kas turiu keliauti žemiškais keliais, nes taip jau žmogui lemta. Tačiau niekad nepamiršiu pakelti akių į žvaigždėtą dangų, pasigrožėti tolimais pasauliais, kurie taip vilioja. Kas žino, gal kada nors čia sugrįšiu ir pati tapsiu spindinčiu baltu šviesuliu? Tačiau dabar - atgal į Žemę!

Gražvydas Lekštutis

Petro Vileišio gimnazija
1d klasė

Keistieji draugai

Vieną dieną aš susipykau su savo tėvais. Ant jų pykau todėl, kad jie su manimi nesikalba, visą laiką užsiėmę savais darbais. Mama su tėčiu dirba didelėje bendrovėje ir grįžta tik naktį. Visą dieną aš jų nematau.

Guliu aš vakare ant lovos, supykęs ant viso pasaulio, ir išgirstu šnabždesį. Per visą kūną pereina šiurpulis... Paskui išgirstu jau aiškius žodžius:

-Mes norime su tavimi šneketis.

Apsidairau, aplinkui nieko nėra. Tada aš paklausiau:

-Kas čia? Ar negalite pasirodyti?

-Mes čia, aplinkui.

Po kelių akimirkų viską supratau. Mano lova, spinta, kėdė, stalas - visi daiktai atgijo. Pagalvojau, kad man pasimaišė protas nuo vienvėsis.

-Kodėl su manimi nkalbi? - paklausė stalas.

-Juk norėjai, kad su tavimi kas nors kalbėtųsi.

Po kiek laiko apsipratau ir susidraugavau su savo daiktais. Jie man išsakė daug pretenzijų, kurių turėjo prieš mane...

Nuo tada su manimi visi daiktai kalbasi, kur aš bebūčiau, ką bedaryčiau. Dabar man netrūksta draugų, nors kiti mano, kad aš keistas. Per pamokas kalbuosi su stalu, nors kiti jo negirdi. Mokytoja mane buvo išsiuntusi pas mokyklos gydytoją, kad nustatytų mano ligos diagnozę... Žinau, kad iš to galima būtų pasipelnyti: pavyzdžiui, nusirašinėti per kontrolinį, sužinoti namų darbų atsakymus. Bet aš taip nedarau, nors ir kaip

stengtusi mane įkalbinėti keistieji draugai.

Dabar aš tiesiog jaučiuosi laimingas ir esu patenkintas gyvenimu.

Vilius Baltrukėnas

Pasvalio Petro Vileišio gimnazija
3a klasė

Voriukas

Nublukusiais tapetais klijuotos sienos kamputyje tupėjo voriukas. Jis buvo toks mažas ir menkas, kad turbūt dėl to neturėjo vietos prisiglausti ne pas kitus voriukus, nei pas voriukes.

Neretai jis nusileisdavo savo voratinkliniu siūlu ant akacijos lapo pasišildyti prieš šiltus saulės spindulius, bet apjūtęs menkiausią pavojų sprukdavo į savo kamputį. Vakaraš voriuką apšviesdavo stalinės lempos atšvaitai, bet jis nereaguodavo. Nereaguodavo nei į popieriaus gniužulų atakas, nei į iš timpelės paleistus trintuko gabalėlius.

Bėgo dienos. Voriukas šildančią saulę pasitikdavo ant akacijos lapo, o ilgesingos naktys jam būdavo ramus apmąstymų laikas.

Vieną dieną voriuko kamputyje nebebuvo. Jaučiau, lyg kažko būčiau netekęs, kažką praradęs. Tas kasdieninis voriuko laukimas buvo skaudžiai saldus, ir štai suvokei, kad voriuko nebėra...

Matyt, ir voriukas turėjo jausmus.

Atšvaitai

Iš toli, gal iš pačios tolimiausios pasaulio vietos ėjo žmogus. Pavargęs, suglebes, nerangūs žingsniai ir nuleista galva rodė, jog jis netenka jėgų. Smarki ir šalta pūga dar labiau sunkino kelionę.

Buvo naktis. Rodos, keleivis tuoj tuoj kris į baltą pusnį ir užmigs. Užmigs net nesupratęs, kodėl užmigo. Staiga jis pakėlė galvą, tarytum pajūtęs savyje stiprybę. Jo žingsniai paspartėjo. Keleivis išvydo žiburėlių, žiburėlių, kuris jam sakė, kad ten šilta ir jauku.

Gal keleivis gaus prieglobstį, pavalgys, gal...

Bet jis buvo toli. Regis, prabėgs visa amžinybė, kol jis nueis iki namuko, kuriame žiba šviesa. Pūga sustiprėjo. Šlapias sniegas tėsėsi į jo veidą. Jis nebejautė šalčio, ėjo atlapotais palto skvermais, atsagstytais marškiniams. Jautėsi laimingas.

Kai pūga aprimo, keleivis jau stovėjo prie negyvo namuko, kurio sienos buvo apgriuvusios, stogo liekanos kur ne kur dar laikėsi. Mažame namuko langelyje žibėjo pilnaties atspindys. Iš toli rodėsi, jog tai žiburėlis.

Netekęs vilties, keleivis pasirėmė į langinę ir, pastovėjęs keletą nakties minučių, patraukė toliau.

Ieškos kitų atšvaitų. Gal kada nors nebus apgaulė.

Laima Norvaišaitė

Pasvalio Petro Vileišio gimnazija
3a klasė

Sugrižo

Byra laikas...

Tolumoje

Didžiuliais sparnais

Mosuoja

Gandras.

Ant galingo

Ažuolo šakų

Subyrėjęs lizdas.

Atrodo, vėl

Kartojas.

Kažkas apvertė

Smėlio laikrodį.

Vakaras

Blaškos vėjas...

Verkia baltos bangos

Ant sudužusių krantų...

Ištirpsta spinduliai...

Slepias

Išsigandę paukščiai...

Aš iš dangaus

Pasauliui dovanosiu

Mažytes ašarėles

Ir paslaptinę aidą...

O tavęs...

Tavęs tik tyliai paprašysiu

Ant balto smėlio

Išdėliot žvaigždes.

Rita Simonaitytė

Pasvalio Petro Vileišio gimnazija
3a klasės mokinė

Angelo posmas

Baltas angelas šešėliu tyliai slinko,

Pamažu brėško rytas vėsus.

Aš šiąnakt mačiau švelniai krintant

Nuo medžių žalius dar lapus.

Kas? Ruduo? Ne, širdis aimanavo,

Krito rožės kvapniausi žiedai.

Ir už lango beržai sulingavę

Tapo tylūs it tingūs stabai.

Rasos kilimą puoše marga skarele,

Net beržai, rožės kėlės iš miego.

Ir angelas mažas balta punksnėle

Rašė didelį posmą ant sniego.

Daiva Čeponytė

**Joniškėlio Gabrielės
Petkevičaitės-Bitės vidurinė mokykla
10a klasės mokinė
Mokytoja Laima Vaitkevičienė**

Meškalaukio kaimo gyvūnų vardynas

Meškalaukis - senas kaimas. Jis yra už dviejų kilometrų į rytus nuo Joniškėlio miestelio. Kaimė yra 193 namų ūkiai, 174 būstai, gyvena 563 gyventojai. Be to, Meškalaukio kaimą galima padalinti į dvi dalis - senąją ir naująją. Viename gale gyvena jaunos šeimos, kitame - senesni žmonės. Matome, kad kaimė gyvena nemažai žmonių, be abejoj, jie augina nemažai gyvūnų, kuriuos vadina įvairiais vardais.

Bene daugiausia pavyko užfiksuoti karvių vardų, net 226. Antroje vietoje - šunys. Jų, vardais vadinamų, yra 97. Nors sakoma, kad šuo - geriausias žmogaus draugas, bet statistika rodo, jog naudos pašoma labiau nei draugystės. Nepamiršta meškalaukiečiai ir kitų gyvūnų. Vardais jie šaukia 69 kates. Taigi kaimiečiai galėtų nesiskųsti pelių antplūdžiais. Ne tokie populiarūs arkliai. Jų vardų pavyko užrašyti tik 31. Aišku, kiekviena šeima laiko kiaulių ir vištų, bet labai mažai jų vadina vardais. Gal todėl, kad šių gyvūnų amžius trumpas. Tiek kiaulių, tiek vištų vardų užrašyta po 26. Dar užfiksuota 10 ožkų, 7 avių vardai.

Pasitaiko nemažai pasikartojančių vardų. Štai karvės Margės yra net 8, Juodės - 7, Žalutės - 6, Rudės - 6, Juodmargės - 5, Žalmargės - 5, Žibutės - 4, Žvaigždės - 4, Dvylės - 4, Kregždutės - 3, Mėtos - 3, Ramunės - 3, Pūgžlės 3, Gražuolės - 3, Smilgos - 2, Usnės - 2. Labai daug originalių, nesikartojančių vardų: Aistė, Andželika, Antelė, Augė, Ausma, Austė, Aušrė, Avietė, Baika, Baikštuolė, Balnė, Balunda, Bamtė, Berija, Bėgūnė, Blusa, Bruknė, Bruncė, Bursė, Citrė, Čiulė, Dantė, Dausa, Deivė, Dora, Dulkė, Ėksnė, Gailė, Gama, Gausa, Gastė, Guma, Guostė, Jagodė, Jalta, Jūra, Jackevičienė, Kaina, Kaliausė, Keinė, Kėkštė, Kelmė, Kerpšė, Keršė, Keršlaukė, Klepšė, Kuosa, Lazdė, Leika, Lenta, Lėta, Lysvė, Lovė, Lukė, Luknė, Luota, Mastė, Maša, Medutė, Meltuva, Mentė, Meškė, Mirta, Molė, Mukė, Musė, Naf-ta, Namė, Niauka, Nomedā, Pelė, Pempė, Pienė, Pilkė, Puriena, Pūkė, Radasta, Renta, Rolka, Rožė, Ruonė, Rusnė, Rūta, Sagė, Santa, Saulutė, Sausė, Seta, Sija, Silkė,

Slyva, Smilga, Snaigė, Sniegiena, Stirna, Staklė, Suodė, Svėrė, Šara, Šerkšnė, Šeškė, Šiaudė, Šiukšlė, Šukė, Šurnė, Taiga, Tara, Tulpė, Tuopė, Tursė, Ugnė, Upytė, Utra, Vanagėlė, Veidė, Vergė, Vorė, Voverė, Zuzulė, Žiaunė, Žiema, Žiurkė, Žybė, Žlugtė. Arklio vardas Sartis pasikartoja 3 kartus, Mažiukas ir Žaibas - 2 kartus. Nesikartoja Bajanas, Baltaburnis, Bėrė, Dabafka, Derešis, Dobiliukė, Dunojus, Eizikas, Kaštonė, Mosiukas, Šluotelė, Viliorba, Zootechnikas, Žakas, Žebrė. Šuns vardas Dikis pasikartoja 3 kartus, Dina, Kudlius Lesė, Lota - po 2 kartus. Nesikartoja Amsiukas, Bagira, Bendžeminas, Bocmanas, Čekis, Domicelė, Domingas, Klipata, Lopsiukas, Morganas, Pulgosas, Vilėikas ir kt. Katinų Leopoldų ir kačių Pilkių yra po 3. Po 2 yra Murkių, Murklių, Pūkių. Įdomesni iš nesikartojančių būty šie: Čiolė, Čita, Herkulis, Kolė, Mocharas, Nindzė, Dizelis, Nuodėgulis, Žulikas, Brudas, Patinas, Veislis, Miša, Pčiukas. Iš kiaulių vardų kartojami po 2 kartus tik Kriuksė ir Degloji. Gana originalūs yra Atžagaršerė, Begemotas, Barbė, Vokietė. Vištos Baltė, Juodė, Pucotė ir Kuodė pasikartoja po 2 kartus. Pasitaiko ir įdomesnių: Pikčiurna, Senelė, Snūdė, Giedorka. Ožkos ir avys pasikartojančių vardų neturi.

Kokiais kriterijais remdamiesi meškalaukiečiai parenka vardus? Bene svarbiausias kriterijus - išoriniai požymiai. Karvės: Margė, Rudė, Juodė, Pūkė, Dvylė, Gražuolė, Pilkė, Kaštonė, Keršė, Suodė. Arkliai: Baltaburnis, Derešis, Mažiukas, Kaštonė, Sartis, Širmė, Žebrė. Šunys: Klipata, Kudlius, Meškė, Murzė, Margis. Katės: Baltanosytė, Baltis, Juodanosis, Pūkė, Rudis. Vištos: Raibė, Kreivasnapė, Baltė, Rudė, Juodė, Pilkė. Ožkos: Baltutė, Išverstakė. Avys: Garbanė, Ilgauodegė, Pilkė, Švelniavilnė, Juodagalvė. Kiaulės: Dručkė, Storulis, Degloji.

Kitas kriterijus - gyvūno būdas. Karvės: Baikštuolė, Leika, Gudruolė, Vilkė. Šunys: Sargis, Piratas. Katinų piktumą, landumą liudija vardai Čiortas, Žulikas. Apie vištų būdą kalba vardai Pikčiurna, Giedorka. Kiaulių pomėgius bei būdą atskleidžia vardai Kvyklė, Knyslė,

Tinginė. Ožkos: Gudruolė, Rėksnė, Mekė.

Neretai žmonės duoda gyvūnams augalų vardus. Karvės: Avietė, Balanda, Bruknė, Pupa, Puriena, Rožė, Ramunė, Radasta, Rūta, Slyva, Smilga, Tulpė, Usnė, Žibutė. Arkliai: Klevas, Alyva. Ožkos, avys, kiaulės, katės, šunys tokios kilmės vardų neturi.

Pasitaiko ir taip, kad gyvūnas gauna žmogaus vardą ar pavardę. Karvės: Aistė, Aušrė, Nomedā, Antanina, Darija, Ema. Pavardė kartais pavadinama, kai nusiperkama iš kito žmogaus (Jackevičienė). Arkliams, vištoms, kiaulėms, ožkoms ir avims žmonių vardai neduodami. Šunims ir katėms vis dėlto pasitaiko: Domicelė, Beta, Urtė (šunys), Lukas, Viktė (katės).

Dalį vardų galėtume pavadinti kultūrinės kilmės. Jie atėjo iš knygų, televizijos. Karvė Andželika kilo iš filmo "Turtuolė", šuo Morganas iš TV seriale "Laukinis angelas", Keli iš TV seriale "Santa Barbara", Bagira iš animacinio filmo "Mauglis", Čipas iš animacinio seriale "Čipas ir Deilas", Kitis vardą gavo iš kačių maisto reklamos. Kiaulės vardas Matilda kilo iš eilėrašuko apie Mildą ir Matildą.

Įdomu ir tai, kas dažniausiai duoda gyvūnams vardus. Pasirodo, kad daugiausia tai padaro moterys (55 atvejai), vyrai gana retai (18 atvejų), vaikai lenkia vyrus (21 atvejis). Dažnai žmonės neprisimena, kas taip pavadino.

Vyrai paprastai pavadina arklius (6 atvejai). Įdomu tai, kad nė vienos karvės nėra vardu pavadinęs vyras. Parinkdami vardus kitiems gyvūnams, jie nevengia grubo jūmoro. Štai jų pavadinti katinai: Brudas, Dizelis, Veislis, Žulikas. Vyrai parinko po 4 vardus šunims ir katėms, 3 kiaulėms (Bebras, Šernas, Begemotas), 1 vištai (Margė).

Moterys vardus daugiausiai renka karvėms (38 atve-

jai). Beje, jų parinkti vardai švelnesni: Pienė, Saulutė, Mirta, Deivė, Antelė. Nors ir šeiminingų kantrybė nėra begalinė: Ragana, Zosė, Blusa. Katėms moterys parinko 3 vardus: Pčiukas, Simonas, Nuodėgulis. Šunims taip pat tris: Byzė, Salyda, Amzė. Vištomis moterys rūpinasi daugiau (6 atvejai).

Vaikai dažniausiai įdeda vardus šunims (užfiksuota net 12), katėms (6 atvejai). Karves jie vardais pavadina labai retai (2 atvejai). Visiškai nedomina vaikų kiaulės, ožkos, avys, vištos. Vaikai mėgsta vardus iš TV filmukų arba sugalvoja juokingesnius: Symba, Čipas, Keli, Bokseris, Kikis, Kokis, Maksis, Skalikas.

Labai retai, bet pasitaiko, kad vardą renka visa šeima. Dažniausiai tariamasi dėl šunų vardų (9 atvejai) ir kačių (5 atvejai).

Vardai priklauso ir nuo parinkėjo amžiaus. Vyresni žmonės mėgsta tradicinius vardus, pavadina taip, kaip gyvulius vadino tėvai ir seneliai: Kaštonė, Amsiukas, Rudė, Kanapėtė, Rainis, Pucotė. Jaunimas mėgsta negirdėtus, naujesnius vardus: Miglė, Urtė, Dina, Lota, Džimis, Kitis, Džilda, Era, Džeris, Domicelė, Brita.

Pasitaiko, kad vardas sąmoningai duodamas kitam gyvūnui, kad neišnyktų. Taip iš kartos į kartą keliauja katinas Hermanas. Tradiciškai keliauja karvių vardai, kilę iš augalų pavadinimų: Rūta, Mėta, Rožė. Mėgstami ir išorė apibūdinantys tradiciniai vardai: Margė, Žalmargė, Juodmargė. Tradicijas dažniausiai griaua vaikai ir paaugliai, parinkdami visai netradicinius vardus (Jaknius).

Taip parenkami gyvūnų vardai Meškalaukio kaimė: tradicijos tęsiamos ir truputį keičiamos.

Užrašant vardus, buvo klausama ir jų parinkimo priežasčių, tačiau ne visi jas galėjo paaiškinti, todėl vardyne nurodoma tik dalies vardų kilmė.

Kultūros kronika

2002 m.

Sausis

8 d. - M. Katiliškio bibliotekoje moksleivių piešinių "Aš ir naujasis tūkstantmetis" parodos uždarymas ir konkurso nugalėtojų apdovanojimas.

13 d. - Pasvalio Šv. Jono bažnyčioje aukotos Šv. Mišios už tėvynę; Pasvalio kultūros namuose minėjimas koncertas "Sugrįžusios dainos"; Krašto muziejuje atidaryta Zino Kazėno ir Gintaro Jaškūno fotonuotraukų paroda "Lietuva 1988-1990".

15 d. - Krašto muziejuje rajono vyresniųjų klasių moksleivių konkursas "Lietuvos kovų už laisvę, kariuomenės bei netekčių istorija".

16 d. - M. Katiliškio bibliotekoje atidarytas Informacijos centras - Interneto skaitykla.

19 d. - Krašto muziejuje rajono moksleivijos meninio skaitymo konkursas.

25 d. - Vasario 16-osios akto signataro Jono Vileišio 130-ųjų gimimo metinių minėjimai P. Vileišio gimnazijoje, M. Katiliškio bibliotekoje, Krašto muziejuje.

Vasaris

1 d. - Krašto muziejuje savo 10-mečio jubiliejų minėjo rajono savivaldybės priešgaisrinė tarnyba.

2 d. - Krašto muziejuje prisiminimų popietėje pa-

minėtos 95-osios Bernardo Brazdžionio gimimo metinės.

8 d. - M. Katiliškio bibliotekoje susitikimas su meilės lyrikos rinkinių sudarytoju Juliumi Jasaičiu.

13 d. - Krašto muziejuje atidaryta keliautojo ir fotografo Jono Nekrašiaus paroda "Nuo Žiemgalos iki Himalajų" (kelionių fotonuotraukos ir vaizdo siužetai).

15 d. - Mikoliškio kultūros namuose Virginijos Trybienės vadovaujamo dramos būrelio premjera - spektaklis pagal Prano Treinio novelę "Saulėlydžio vieversys".

16 d. - Daujėnų kultūros namuose koncertavo Lietuvos kariuomenės Vilniaus igulos karininkų ramovės vyrų choras "Aidas".

22 d. - Meškalaukyje paminėtos kun. Pranciškaus Masilionio SJ gimimo 100-osios metinės.

25 d. - M. Katiliškio bibliotekoje atidaryta gydytojo Alfredo Maruškos fotografijos ir tapybos darbų paroda.

Kovas

3 d. - Pasvalio kultūros namuose rajono kaimo kapelių šventė "Kieman svečiai suvažiavo".

6 d. - M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje rajono bibliotekininkų pasitarimas.

11 d. - Pasvalio kultūros namuose koncertas, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai paminėti.

21 d. - P. Vileišio gimnazijoje, Pajiešmenų pagrindinėje mokykloje ir M. Katiliškio bibliotekoje - rengi-

niai, skirti Pasaulinei poezijos dienai.

22 d. - Krašto muziejuje pristatyta paroda "Pavasario ratas".

22 d. - M. Katiliškio bibliotekoje su jos darbuotojais ir kaimų bibliotekininkais susitiko socialdemokratai parlamentarai Algirdas Kunčinas ir Alfonsas Pulokas.

23 d. - Krašto muziejuje vyko jaunųjų literatų konkursas.

Balandis

2 d. - M. Katiliškio bibliotekoje vaikų knygos šventė.

5 d. - Joniškėlio G. Petkevičaitės-Bitės vidurinėje mokykloje vyko konferencija "Atminties šviesa", atidaryta senųjų nuotraukų nuolatinė ekspozicija.

6 d. - Pasvalio turguje pavasario sutiktuvės "Ir su laukėm pravadnos nedėlios".

7 d. - Krašto muziejuje atidaryta norvegės Torild Rodland dailės darbų paroda.

21 d. - Pasvalio kultūros namuose - rajono kultūros namų vokalinio ansamblio šventė "Sidabriniai balsai".

26 d. - M. Katiliškio bibliotekoje su Pasvalio frankofonais susitiko Vilniaus prancūzų kultūros centro lektorės iš Liono Andrey Robin ir Aurelie Benest.

27 d. - Pasvalio kultūros namuose Pasvalio krašto jaunimo muzikos festivalis - konkursas "Nauji veidai".

29 d. - M. Katiliškio bibliotekoje susitikimas su vilniete Ona Kvašyte, knygos "Apie vaikelius" autore. Paskaitą "Lietuvos integracija į Europos Sąjungą" skaitė Europos komiteto prie Lietuvos Respublikos vyriausybės visuomenės informavimo skyriaus darbuotojas Aleksas Ikamas. Paskelbti metų bibliotekininko konkurso rezultatai: metų bibliotekininke tapo bibliotekos direktorė Danguolė Abazoriuvienė, paskatinamosios premijos įteiktos Ritai Baltruškienei ir Reginai Mikalauskienei.

30 d. - M. Katiliškio bibliotekoje vyko susitikimas su aktoriumi Laimonu Noreika.

Gegužė

3 d. - Pasvalyje vyko ketvirtasis Aukštaitijos krašto akordeonininkų festivalis.

4 d. - Pasvalio kultūros namuose Motinos dienos koncertas.

5 d. - Krašto muziejuje Lietuvos katalikų moterų draugijos Pasvalio skyriaus organizuota šventinė Motinos dienos skirta popietė.

7 d. - M. Katiliškio bibliotekoje konferencija "Pasvalio ir Kupiškio krašto knygnešių takais".

9 d. - M. Katiliškio bibliotekoje konferencija "Pogrindžio spauda Lietuvoje. 1941-1990".

11 d. - Pasvalio kultūros namų salėje Panevėžio apskrities švietimo įstaigų šokių kolektyvų šventė - konkursas "Pavasarinė šokių mozaika".

15 d. - Krašto muziejuje Pasvalio muzikos mokyklos dailės skyriaus mokinių baigiamųjų darbų paroda - pristatymas.

17 d. - Pasvalio kultūros namuose pristatyta nauja Pasvalio kultūros namų folkloro ansamblio programa "Žvanga dalgeliai žalioj lankelėj".

Birželis

3 d. - M. Katiliškio bibliotekoje atidaryta priešmokyklinių ugdymo įstaigų vaikų piešinių ir darbėlių paroda, skirta Tarptautinei vaikų gynimo dienai.

7 d. - Joniškėlyje ir M. Katiliškio bibliotekoje - susitikimai su rašytoja Egle Juodvalke.

7 d. - Namišiuose pristatyta Stasio Butkaus knyga "Namišių seniūnija".

15 d. - Pasvalio miesto parke Panevėžio apskrities meno ir sporto šventė.

15 d. - M. Katiliškio bibliotekoje atidaryta rajono moksleivių piešinių ir rašinių "Švedija. Kokia tai šalis" ir Giotenės moksleivių piešinių "Pasvalys ir Lietuva švedų vaikų akimis" paroda, skirta Pasvalio rajono ir Giotenės komunos draugystės ir bendradarbiavimo 10 metų sukakčiai.

20 d. - M. Katiliškio bibliotekoje Europos komisijos delegacijos projekto "Informacija apie Europos Sąjungą Lietuvos bibliotekose" pristatymas.

Liepa

2-5 d. - rajono kraštotyros draugijos ekspedicija Pušaloto krašte.

6 d. - Diliauskų filialo bibliotekininkė Konstancija Vinkeliene apdovanota Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino medaliu.

19 d. - M. Katiliškio bibliotekoje atidaryta meškalaukio Vaidoto Norvaišos tapybos darbų paroda.

20 d. - Pumpėnuose pristatyta knyga "Pumpėnai".

20 d. - Tryliktojo Europos akrobatinio skraidymo čempionato lakūnai ir džipų bei baikerių palyda susitiko su Pasvalio gyventojais.

26 d. - Girsūduose ir Jurgėnuose vyko Oninių šventės.

Rugpjūtis

11 d. - Krašto muziejuje tradicinėje Lietuvos katalikių moterų konferencijoje paminėtas Šatrijos Raganos

125-osios gimimo metinės.

Rugsėjis

4 d. - M. Katiliškio bibliotekoje Vytauto Kazlausko paskaita "Ekstrasensų galimybės. Mitai ir tikrovė"

18 d. - M. Katiliškio bibliotekoje rašytojo Jono Mikelinso kūrybos vakaras.

18 d. - Saločių vidurinės mokyklos dailės galerijoje atidaryta vilniečio dailininko Vaidoto Kvašio grafikos paroda, susitiki su rašytoju Jonu Mikelinu.

20 d. - paminėtas M. Katiliškio bibliotekos 65-me-tis, vyko M. Katiliškio skaitymai, moksleiviams įteiktos bibliotekos premijos.

20 d. - Krašto muziejuje atidaryta jubiliejinė Pasvalio menininkų grupės "Rats" darbų paroda.

21 d. - Pasvalys šventė 505 metų jubiliejų: Krašto muziejuje susitikimas su Panevėžio vyskupu J. E. Jonu Kaunecku, muziejaus teatro spektaklis "Kilkime ir aukime".

25 d. - Krašto muziejaus turizmo informacijos centre seminaras "Rekreacinės infrastruktūros plėtra Pasvalio rajone".

26 d. - pasirašyta Pasvalio P. Vileišio gimnazijos ir Lietuvos dailininkų sąjungos bendradarbiavimo sutartis.

27 d. - Krašto muziejuje su rajono kultūros darbuotojais susitiko Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus.

28 d. - Krašto muziejuje tragiškai žuvusio jauno literato Remigijaus Melnikavičiaus atminimo vakaras.

28 d. - Krašto muziejuje koncertavo aktorius, dainų autorius ir atlikėjas Kostas Smoriginas.

29 d. - Pasvalio kultūros namuose paminėta Pasaulinė pagyvenusių žmonių diena.

Spalis

6 d. - Meškalaukio Bukaltų etnografinėje sodyboje vyko tradicinė šventė "Linksmoji armonika 2002".

11 d. - Krašto muziejuje pristatyta Kazio Naginsko knyga "Juodoji ugnis", aptarta biržietės tautodailininkės Bronislavos Valerijos Šernienės dailės darbų paroda.

18 d. - Pasvalio Lėvens vidurinė mokykla paminėjo savo 15-os metų jubiliejų.

18 d. - Krinčine paminėtos poeto, kun. Antano Vienažindžio 110-osios gimimo metinės. Parodytas Krašto muziejaus teatro spektaklis "Kilkime ir aukime".

23 d. - Joniškėlio AŽŪM paminėtos agronomo, pedagogo Justo Gedmino 100-osios gimimo metinės.

23 d. - M. Katiliškio bibliotekoje viešėjo Iecavos valsčiaus (Latvija) bibliotekų darbuotojos.

24 d. - M. Katiliškio bibliotekoje atidaryta "Bočių" bendrijos narių skiautinių paroda.

25 d. - P. Vileišio gimnazija šventė 80-ies metų jubiliejų.

25 d. - Pasvalio muzikos mokykloje koncertavo M. K. Čiurlionio kvartetas.

25 d. - Pasvalio kultūros namuose džiaz vakaras. Dalyvavo Pranas Narušis ir Saulius Šiaučiulis.

26 d. - Saločiuose pristatytos iš Globinų k. kilusios Godos Janonytės-Jankauskienės knygos "Kelias" ir "Kvepia žemė".

26 d. - Krašto muziejuje koncertavo grupė "Adios" (Saulius Bareikis, Olegas Ditkovskis ir Andrius Kulikauskas).

31 d. - Pasvalio kultūros namuose Anapilin išėjusiems pasvaliečiams atminti skirtas vakaras "Laiko tėkmė..."

Lapkritis

4-10 d. - M. Katiliškio bibliotekoje vyko Šiaurės šalių bibliotekų savaitės renginiai.

13 d. - rajono bibliotekininkų seminaras M. Katiliškio bibliotekoje. Paminėta Bibliotekininko diena. Koncertavo Mikoliškio kultūros namų saviveiklininkai.

13 d. - Krašto muziejuje dailininko Algirdo Lukšto tapybos darbų parodos aptarimas, vakaras su dainininke Veronika Povilioniene.

14 d. - Pasvalio muzikos mokykloje koncertavo Vals-tybinis Vilniaus kvartetas.

14 d. - Pušaloto pagrindinėje mokykloje, Pasvalio P. Vileišio gimnazijoje ir M. Katiliškio bibliotekoje viešėjo rašytojas Algimantas Zurbas ir aktorė Gražina Urbonaitė.

15 d. - Pasvalio kultūros namuose vyko alternatyvios mados šventė-konkursas "Išprotėjęs ruduo".

15 d. - M. Katiliškio bibliotekoje Oskaro Milašiaus (1877-1939) 125-ųjų gimimo metinių minėjimas.

23 d. - Krašto muziejuje šventinis Lietuvos kariuomenės dienos minėjimas.

26 d. - M. Katiliškio bibliotekoje pristatytas fotografijų albumas "Bernardas Brazdžionis grįžta į Lietuvą".

27 d. - Krašto muziejuje dainavo Vytautas Babravičius (Simas): "30 metų scenoje su gitara".

Gruodis

3 - 11 d. - Pasvaliečių delegacija pristatė mūsų kraštą Prancūzijoje Lievino mieste vykusioje tradicinėje Kalėdų mugėje.

Nuotrauka iš asmeninio D. Breimelytės archyvo

5 d. - Krašto muziejuje atidaryta Pasvalio krašto žmonių dailės darbų kalėdinė paroda - pardavimas "Metai", koncertavo Krinčino kultūros namų ansamblis.

Aidos Dulkienės
ir Vido Dulkės nuotraukos

Parengė Bronė Lapinskaitė

6 d. - Pasvalio kultūros namuose paminėtos Pasvalio 505-osios metinės: kraštotyriminkui Antanui Mažyliui ir Pasvalio vaikų muzikos mokyklos direktorei Nijolei Klimavičienei įteiktos Pasvalio krašto kultūros premijos, moksleiviams - norvegų įsteigtos stipendijos, koncertavo Algirdo Klovos "Folk-džiaz" grupė.

13 d. - miesto centre įžiebta eglė.

18 d. - Joniškėlio Igno Karpio aukštesniojoje ž. ū. mokykloje ir M. Katiliškio bibliotekoje vyko susitikimai su rašytoju Kaziu Saja.

20 d. - Pasvalio kultūros namuose koncertavo Kauno berniukų ir jaunuolių choras "Varpelis".

26 d. - Pasvalio kultūros namuose nuotaikinga vakaronė "Eisim bernai kalėdaut".

27 d. - Pasvalio krašto muziejuje koncertavo Lietuvos rusų dramos teatro aktoriai Dmitrijus Denisiukas ir Igoris Pomrancevas.

28 d. - Pasvalio kultūros namuose šventinis koncertas "Su Naujais" ir "Kaukių balius".

ŠIAURIETIŠKI ATSIVĖRIMAI

Pasvalio krašto istorijos, kultūros žurnalas
2002/2(13)
Leidžiamas nuo 1999 m.
ISSN 1392-6810

Remia

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas
Pasvalio Mariaus Katiliškio viešoji biblioteka
Pasvalio krašto muziejus

Leidžia

Žurnalo *Šiaurietiški atsivėrimai*
visuomeninė redakcija
Vytauto Didžiojo a. 6/1
LT-5250 Pasvalys

Talkina

Habil. dr. Jonas Aničas
Vladas Braziūnas
Henrikas Čigriejus
Akad. Bronius Grigelionis
Regina Grubinskienė
Algimantas Kaminskas
Vitalija Kazilionytė
Jonas Mikelinskas
Romualdas Ozolas
Kazimieras Pūras
Antanas Šimkūnas
Habil.dr. Antanas Tyla
Laima Vaitkevičienė

Rengia

Danguolė Abazoriuvienė
Zita Baltrušičienė
Nijolė Banelienė
Angėlė Čaponienė (maketuotoja)
Vidas Dulke (fotografas)
Rima Gradinskienė
Albinas Kazlauskas
Bronė Lapinskaitė
Margarita Lužytė
Petras Mickus (kalbos redaktorius)
Regina Mikalauskiene
Vitutė Povilionienė
Gita Rachmančiukienė
Antanas Stapulionis
Leonora Stravinskienė (dailininkė)
Stasė Šeštakauskaitė

Spaustuvė

„MORKŪNAS ir Ko“
LT-3031 Kaunas.
Tiražas 500 egz.
Užsakymas 2-812.

ŠIAURIETIŠKI ATŠIVĖRIMAI

Pasvalio krašto istorijos, kultūros žurnalas
ISSN 1392-6810

Vytauto Didžiojo a. 6/1
LT-5250 Pasvalys
Tel. 8-451-34319, 34447